

## Cezaevinden Çıkan Eski Hükümlülerin Suçu Terk Etmeleri Üzerinde Aile Desteğinin Önemi\*

### The Importance of Family Support on the Desistance of the Ex-convicts Discharged from Prison

Sadullah SEYİDOĞLU<sup>1</sup> , Zahir KIZMAZ<sup>2</sup> 

<sup>1</sup>Öğr. Gör. Dr., Siirt Üniversitesi, SBMYO, Sosyal Hizmet Bölümü, Siirt, Türkiye

<sup>2</sup>Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Elazığ, Türkiye

#### ÖZ

Bu araştırmada cezaevinden tahliye olan eski hükümlülerin gerek cezaevinde gerekse cezaevinden sonraki dönemde ailelerinden gördükleri sosyo-ekonomik ve psikolojik desteğin onların suçu terk etmeleri üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Çalışmada nitel bir araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bu kapsamda cezaevinden çıktıktan sonra en az iki yıl suç işlememiş 50 eski hükümlü ile görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan eski mahkûmlar Diyarbakır'da ikamet eden bireylerden seçilmiştir. Araştırmada katılımcıların büyük bir çoğunluğu gerek cezaevinde gerekse cezaevi sonrası dönemde ailelerinden gördükleri desteğin onların suçu terk etmelerinde önemli bir katkı sağladığını belirtmişlerdir. Bu kapsamda eski hükümlülerin cezaevinde iken aileleri tarafından ziyaret edilmeleri, telefon görüşmeleri gerçekleştirmeleri, cezaevinde maddi ihtiyaçlarını karşılamaları ve cezaevi sonrası dönemde de ailenin sosyo-ekonomik desteği sunmaya devam etmesinin onların suçu terk etmeleri üzerinde etkili olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca eski hükümlülerden evli ve çocuk sahibi olanlar suçu daha kolay terk ettikleri belirlenmiştir. Sonuç olarak bu araştırmada cezaevinden çıkan eski hükümlülerin aile ilişkilerinin devam ettiği, onlara karşı dışlayıcı tutumdan kaçınıldığı, gelir ve barınma desteğinin sunulduğu görülmüş ve bu tutumun eski hükümlülerin suçu terk etmelerinde önemli düzeyde etkili olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgulardan hareketle eski hükümlülerin yeniden suç işlemelerinin önlenmesinde aile temelli destekler içeren program ve faaliyetlerin daha sistematik bir şekilde sunulması gerektiği sonucuna varılmıştır.

#### ABSTRACT

This study concentrates on the impact of socioeconomic and psychological support from the families of ex-convicts discharged from prison on their desistance from crime, both in prison and in the post-prison period. A qualitative research method was adopted in this study. In this context, 50 ex-convicts who had not committed a crime since at least two years after their release from prison were interviewed. The ex-convicts interviewed were selected from among the individuals residing in Diyarbakır. In the conducted research, the majority of the participants stated that the support they were provided by their families both in prison and in the post-prison period made a significant contribution to their desistance from crime. In this context, it was concluded that being visited by the families of ex-convicts while they were in prison, making phone calls, meeting their pecuniary needs in prison, and continuing to provide socio-economic support by the family in the post-prison period were effective in reducing their desistance from crime. In addition, it was determined that ex-convicts who were married and had children committed crime more easily. In conclusion, it was presented in this study that the family relations of ex-convicts discharged from prison continued, that an exclusionary attitude towards them was avoided, and that income and accommodation support was provided. Thus, this attitude had a significant role in ex-convicts' quitting their crime. Based on these findings, it was concluded that it is necessary to provide family-based support programmes and activities more systematically to prevent ex-convicts from recommitting crime.

**Anahtar Kelimeler:** Eski hükümlüler, eski hükümlülerin suçu terk etmeleri, eski hükümlülerin suçu terk etmeleri üzerinde ailenin etkisi

**Keywords:** Ex-convicts, ex-convicts' desistances from crime, the effect of family on x-convicts' desistances from crime

\*Bu makale Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kurumlar Sosyolojisi Ana Bilim Dalında hazırlanan "Eski Hükümlülerin Suçu Terk Etmeleri ve Toplumla Entegre Olmaları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

**Corresponding Author:** Sadullah SEYİDOĞLU E-mail: sseyidoglu@siirt.edu.tr

**Submitted:** 10.03.2024 • **Revision Requested:** 18.04.2024 • **Last Revision Received:** 02.05.2024 • **Accepted:** 02.05.2024



This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

## EXTENDED ABSTRACT

This research aims to reveal the effect of family support on the successful adaptation of ex-convicts to society and their recidivism. The phenomenological research model, one of the qualitative research models, was adopted in the study. The sample population of the study was specified as the Diyarbakır province. Purposive and snowball sampling techniques, which are non-random (not based on probability) sampling methods, were all utilised in the study. The sample of the study consisted of 50 ex-convicts over the age of 18 (who were imprisoned for drug, theft and injury crimes) who did not commit any crime for at least two years after their release from prison. A considerable percentage of those who were discharged from prison recidivate and return to prison within two years, according to the literature on criminology. Accordingly, the sample group was formed on the basis of the criterion that at least 2 years should have elapsed after their release from prison. The semi-structured interview technique was used as a data collection tool.

Numerous factors, including the presence of family support, employment or participation in the labour force, development of personal motivation to change, abandonment of substance addiction, deterrence effect of prisons, effectiveness of prison-based rehabilitation programmes, the rejection of criminal environments and friendships, growth of spirituality and religiosity, maturation process, and activities carried out within the scope of probation, have been found to be effective in contributing to ex-convicts' desistance from crime.

Of these theories, the life course theory states that changes in the lives of offenders, such as marriage and employment, are effective in their desistance from crime, while the cognitive theory draws attention to the motivation of the individual for change. Social control theory highlights the effect of the individual's increasing social commitment to values and institutions by maturing as they age, while rational choice theory asserts that desistance from crime may be related to the fact that it seems more reasonable (in terms of profit/benefit and loss/cost) for the individual. Narrative theories explain that during the process of desistance from crime, ex-offenders reconstruct their social identities toward recovery. The coercion and social support approach explains the ex-offender's capacity to tackle problems with the social support he/she receives from the community and the capacity to overcome problems with this help.

In the study, it was revealed that those who stated that they abandoned crime and integrated into the society among the participants were overwhelmingly supported socio-psychologically (relational, social, emotional, etc.) and financially (housing, transportation, work, financial aid, etc.) by their families both in prison and post-prison. In other words, it has been concluded that among the familial variables, the fact that the offenders maintain contact with their family members both in prison and in the post-prison period and their financial support have a substantial effect on their desistance from crime. In this context, it has been discovered that the visits made during the imprisonment process lead to the strengthening of the convicts' commitment to their family members and responsibilities. By virtue of this strengthened bond, it was revealed that the ex-convicts experienced a sense of regret for the crime they committed and tended to desist from the crime in order not to sadden their family members anymore.

They also noted that the fact that individuals released from prison assist their families in earning a living, caring for them, and taking on various family tasks prevents them from recidivism. The fact that the participants began to feel responsibility for their families, and as a result of this responsibility, they endeavoured to earn their livelihood (especially their spouses and children), and acted with the motive of adopting and protecting their family members brought about a series of mental transformations in the participants. These mental transformations have caused a change in ex-offenders' perspectives on their criminal behaviour.

It is also observed that criminals that are married or who get married after imprisonment are more successfully adapted to society and desist from crime. Marriage plays an essential role in the process of building a proper family life, developing social and emotional bonds between family members, reducing interactions with the criminal environment, and detaching the individual from his/her criminal identity. In addition, it was concluded that bearing children also plays a deterrent role in preventing individuals from recidivism. In some participants, those who are married and have children stated that they longed for their children in prison, that their children would be victimised in case of recidivism, and that they fear that their children would emulate them, all of which led them to desist from crime.

## 1. Giriş

Suç ve suçluluğun kökenlerini anlamak kriminolojik araştırmalarda uzun zamandır temel bir uğraş konusunu teşkil etmiştir. Suçu terk etmenin altında yatan faktörlerin anlaşılmasına ise çok az odaklanılmıştır. Uggen ve Piliavi (1998) özellikle kriminolojik alanda suç terk etme sürecine çok az ilgi gösterildiği gerçeğini vurgulamaktadırlar. Bunun temel nedeninin kriminolojik çalışmaların çoğunlukla suç ve suçluluğun kökenleri veya oluşumuyla ilgili konulara odaklanması olduğunu iddia etmektedirler. Çok az sayıda araştırmacı suç terk etme ve bu süreç sonucunda topluma adapte olma ile ilgili detaylı bir kuram geliştirmiştir.

Batıdaki ülkelerde suç terk etme konusunda çok sayıda araştırma gerçekleştirilmiştir. Ancak ülkemizde ise eski hükümlülerin suç terk etme ve topluma entegre olma sürecine odaklanan araştırma sayısı son derece azdır. Ülkemizde bu konuda yapılmış araştırmalar; eski hükümlülerin cezaevi süreci ve cezaevi tahliyesi sonrası deneyimlerinin neler olduğu, istihdama ilişkin ne tür sorunlar yaşadıkları, damgalanma veya dışlanma durumları gibi konulara odaklanmışlardır (Kızmaz, 2006; Bacaksız, 2015; Toper, 2016; Arslanoğlu, 2016; Gençtürk, 2019; Sönmez, 2021; Gökçen, 2021).

İlgili literatürde eski mahkumların suç terk etmelerinde; aile desteğinin varlığı, istihdam veya iş gücüne katılım, değişme yönünde kişisel motivasyonun oluşumu, madde bağımlılıklarının sonlandırılması, cezaevinin caydırıcılığı, cezaevinde yürütölen rehabilitasyon faaliyetlerin etkisi, suç katkı sunan sosyal çevre ve arkadaş ilişkilerinin terk edilmesi, dindarlık ve maneviyatın gelişmesi, yaşın artması ile birlikte olgunlaşma ve denetimli serbestlik kapsamında yürütölen faaliyetler gibi çok sayıda değişkenin etkili olduğu belirlenmiştir (UNODC, 2018; Griffiths, Dandurand ve Murdoch, 2007). Bu makalede sadece eski mahkumların, aile desteğine sahip olmalarının onların suç terk etmeleri üzerindeki etkisi irdelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında görüşölen katılımcılardan çoğu ailelerinden aldıkları destekler sayesinde suç terk ettiklerini belirtmişlerdir. Araştırma bir veya daha fazla kez cezaevine girmiş ve akabinde cezaevinden çıktıktan sonra suç terk etmiş olan eski hükümlüleri kapsamaktadır. Dolayısıyla eski hükümlülerin suç terk etmelerinde aile desteğinin önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Eski hükümlü kavramı, bireyin suç işlemeyi bıraktığına ve artık kurallara uyan bir vatandaş olarak yaşamını devam ettirdiğine işaretle etmektedir (Cioffi vd., 2020). Bu kapsamda eski hükümlü kavramı, daha önce suç işlemiş ve bu suçtan dolayı kesin hüküm giymiş olan ve ayrıca hâlihazırda toplum içerisinde suç işlemeyen yaşamını sürdüren (Schneider ve Weber, 2020) anlamında kullanılmaktadır. Bu kavram, özetle artık suç işlemeyen ve suçlulukla bir bağlantısı kalmamış olan bireyi tanımlamaktadır (Leibrich, 1994).

Cezaevinden tahliye olacak hükümlülerin toplumsal hayata geçişlerinin sağlıklı ve başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi veya eski hükümlülerin yeniden suç işlemelerinin önüne geçilebilmesinde aile desteğinin ve ilişkisinin varlığını ampirik olarak anlayabilmenin yollarından biri; cezaevinden tahliye olan eski hükümlülerin konuya ilişkin görüşlerinin bilinmesi ile mümkündür. Bu açıdan bu araştırma, daha sonraki süreçte yapılacak araştırmalara örnek teşkil etmesi açısından önem arz etmektedir. Araştırma, Türkiye’deki eski hükümlülerin bakış açılarından hareketle suçun terk edilmesi sürecine odaklanması, bu süreçteki “aile desteği” faktörünün etkisini ortaya koymaya çalışması, ayrıca süreci nitel araştırma yöntemiyle analiz etmesi ve örneklem grubuyla hapisane dışında görüşölmesi nedeniyle özgündür. Bu bağlamda araştırmanın cezaevinden çıkan eski hükümlülerin suç terk etmelerinde veya yeniden suça yönelmelerini önlemede aile desteğinin oynayacağı rolü veya işlevi ortaya koymada sosyo-kriminolojik araştırmalara ışık tutacağı umulmaktadır.

Aile, bireylerin suç terk etmeleri üzerinde etkili olan kurumların başında gelmektedir. Aile fertleri arasında güçlü bağların varlığı, aile bireylerinin suç faaliyetlerinden vazgeçmelerinde önemli bir işlevi yerine getirmektedir (Laub ve Sampson, 2003). Aile kurma, evlenme ve çocuk sahibi olma gibi hususlar bireylerin suçtan uzaklaşmalarında motive edici olmaktadır. Konuya ilişkin yapılan bazı araştırmalar, aile bağlarının güçlü olması ve aile desteğinin varlığının, suç oranlarının düşmesini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Diğer bir ifade ile aile desteği ve güçlü aile bağlarının varlığı suç faaliyetlerinin azalması üzerinde etkili olmaktadır (Zamble ve Quinsey, 1997; Laub ve Sampson, 2001; Shinkfield ve Graffam, 2009). Nitekim aile desteği alamayan, aile bağları güçlü olmayan bireyler için sapkın veya suça karışmış arkadaşlarla ilişki daha cazip hale gelebilmektedir (Bahr, Harris, Fisher ve Armstrong, 2010; Morizot ve Le Blanc, 2007). Tüm bunlar suçluluğun önlenmesi veya suçun terk edilmesinde aile desteğinin önemini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada suçun terk edilmesi kavramı, cezaevinden çıkan eski hükümlülerin yeni bir suç işleme davranışı içine girmemelerini belirten bir anlamda kullanılmıştır. Diğer bir ifade ile eski hükümlülerin cezaevinden tahliye oldukları tarihten bu araştırmanın gerçekleştiği döneme kadar geçen süre içerisinde herhangi bir suç davranışını işlememiş olmalarını ifade etmektedir. Bu kapsamda araştırmadaki katılımcılar, çalışmanın yapıldığı dönemde en az iki yıl önce cezaevinden çıkmış olma kriterine göre belirlenmiştir. Aynı şekilde görüşmelerde tüm katılımcılar suçlu tümüyle terk ettiklerini de ifade etmişlerdir.

Suçun terk edilmesi sürecini anlamak, kriminolojik literatürde var olan teorilerin dışında yeni yaklaşımları gerekli kılmaktadır. Çünkü geleneksel suç kuramları insanların neden suç işlediklerine odaklanırken bu çalışmada ele alınacak kuramlarda bireylerin niçin suçluluktan uzaklaştıkları ve suç terk ettiklerini açıklamaya çalışacaktır (Maruna, Immarigeon ve LeBel, 2004). Bir anlamda insanların suçlu nasıl terk ettiklerini anlamak, onların suça neden veya nasıl başladıklarını açıklamaktan farklıdır.

## 2. Suçu Terk Etme Teorileri

Son zamanlarda araştırmacılar, suçu terk etme sürecini anlama ve açıklamaya yönelik çeşitli teoriler geliştirmiştir. Aşağıda suçun terk edilmesi süreci ile ilgili teorilere değinilmiştir. Kriminolojik araştırmalarda suçu terk etme olgusunun açıklanmasında en yaygın olarak kullanılan teoriler sekiz başlık altında ele alınmaktadır.

### 2.1. Yaşam Süreci Teorisi

Suçun terk edilmesi süreci ile ilgili ortaya konan teorilerden biri yaşam süreci teorisi. Bu teori hem sosyal hem de kişisel değişkenlerin bir kişinin suçu terk etme kararını etkilediğini savunmaktadır. Kişisel faktörler; tutumlar, özsaygı, kimlik ve motivasyon gibi öznel özellikleri barındırmaktadır. Toplumsal faktörler ise işe girme veya istihdam, evlenme, çocuk sahibi olma, arkadaşlık türleri ve rehabilite edici müdahaleleri içermektedir. Toplumsal bağlar, kanunlara uygun olan davranışlar için yapıları ve fırsatları barındırır ve daha önce suç işlemiş olan kişilerin suçlu çevreden uzak durmasını sağlar. Böylelikle bireylerin kendi gelecekleri için uygun yaşama dair suçtan “kurtuluş senaryoları” geliştirmelerini olanaklı kılar (Maruna ve LeBel, 2010). Hiç kuşkusuz burada süreç çok önemli bir unsurdur. Kişinin kısa süreli davranış değişiminden ziyade süreç içerisinde değişime ve bunun sürekliliğine odaklanılır. Bu anlamda yeniden suç işleyen kişilerin, suçu terk etmelerine yardımcı olacak toplumsal yapı ve unsurlardan yoksun oldukları çeşitli araştırmalarca ortaya konmuştur (Zamble ve Quinsey, 1997; Byrne ve Trew, 2008).

Laub ve Sampson (2003) suçun terk edilmesi sürecinde toplumsal faktörlerin önemine dikkat çekmişlerdir. Aynı zamanda öznel unsurların da suçun terk edilmesi sürecinde etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda daha önce suç işlemiş olan bireyler değişimi arzuladıklarında, değişimi mümkün gördüklerinde ve ayrıca değişimin gerçekleşebilmesini destekleyecek toplumsal desteği aldıklarında onlar için suçu terk etme daha olası hale gelmektedir. Bu durumda aile fertleri ve arkadaşlarla bağ kurmak da bireylerin suçu terk etmelerine yardımcı olabilmektedir. Tam tersi suçlu arkadaşlarla irtibatı sürdürmek veya etkin bir şekilde ailevi bağ geliştirememeye durumu suçluluğun sürdürülmesine neden olabilmektedir.

### 2.2. Bilişsel Dönüşüm Teorisi

Bilişsel dönüşüm teorisi, suçtan uzaklaşma sürecine odaklanan bir diğer teoridir. Bu teori, suçu terk etme sürecinde dört temel aşama olduğunu belirtmektedir. İlk ve belki de en önemli aşama; bireylerin kişisel değişimi bir olasılık olarak görmeye başladıkları, değişim eğiliminin başladığı ve geliştiği aşamadır. Bu aşamada birey, temel anlamda değişime “açık olduğunu” gösterir. Bu durum yani bireyin değişime açık ve hazır olması “değişim” için bir ön koşuldur fakat kendi başına yeterli değildir. Bunun için ilk aşamayı ikinci bilişsel değişim aşaması yani bireyin değişimi için belirli bir “itici güce” veya kuramcılarının kendi ifadeleriyle “kancalar dizisine” maruz kalması takip etmelidir. İkinci aşama, bireylerin değişime doğru ilerlemelerine yardımcı olabilecek belirli koşullara, değişim için “kancalara” sahip oldukları süreci ifade eder. “Değişim kancaları”, Laub ve Sampson’un gayri resmi sosyal kontrol teorilerinde de “dönüm noktaları” olarak adlandırdığı dışsal veya sosyal etkenlerdir (iyi bir iş edinmek, aile bağlarını güçlendirmek, evlenmek veya iyi bir rehabilitasyon programına katılmak gibi) ancak suçu terk etme süreci için esas olan, bunları uygulanabilir seçenekler olarak kabul etmesi gereken bireydir veya onun algılama şeklidir. Suçu terk etme başarısı için çeşitli “kancalar” veya “dönüm noktaları” gereklidir fakat bu da bireyin algısına ve kabullenmesine bağlıdır (Giordano, Cernkovich ve Rudolph, 2002).

Bilişsel dönüşümün üçüncü aşaması, değişime ait yeni benliğin geliştiği süreci tanımlamaktadır. Böylelikle bireyler kendilerini “farklı” (suçtan arınmış) olarak görmeye başlarlar ve (suçlu) kimliklerini değiştirmeye çalışırlar. Yani bu aşama, bireylerin geride bırakılması gereken marjinal kimliğin yerini alabilecek cazip ve yasalara uygun davranan "ikame benlik" tasavvur ettikleri ve bunu takdir etmeyi öğrendikleri aşamadır. Dolayısıyla bireyler önceki benliğe veya kimliğe dair görüşlerini, düşüncelerini veya davranışlarını değiştirebilirler ve kendilerine ilişkin yeni bir imaj, kimlik veya benlik inşa edebilirler. Suçu terk etme sürecinin son aşaması ise kanunlara uygun olmayan davranışların yeniden yorumlandığı aşamadır. Daha önce suç faaliyetlerinde bulunanlar, suç işlemeyi insanlara zarar veren ve bundan kaçınmak istedikleri bir şey olarak görmeye veya bu şekilde yorumlamaya başlarlar. Artık bireyler için arzu edilir ya da uygulanabilir bir seçenek sunmayan suç davranışı ve suçluluk dolu yaşam tarzı değişir (Giordano ve ark., 2002). Özetle bu teoriye göre suçu terk etme başarısı; bireyin bunu başarabileceğine inanması, bu doğrultuda toplumsal destek alması, suçluluktan arınmış yeni bir kimlik geliştirmesi ve daha önce işlediği suçu kanunlara uygun bir tarzda farklı bir bakış açısıyla değerlendirmesiyle mümkün olmaktadır.

### 2.3. Sosyal Kontrol Teorisi

1960’ların sonlarında Hirschi’nin araştırmaları sayesinde sosyal kontrol teorisi ortaya çıkmıştır. Kriminoloji alanındaki çok sayıda teori, suç işlemeye dair motivasyonları belirlemeye çalışırken sosyal kontrol teorisi suç veya suçluluğa katılımı engelleyen

kısıtlayıcı faktörleri incelemeyi amaçlamaktadır (Hirschi, 1977). Sosyal kontrol teorisi, bireylerin suç teşkil eden eylemlerde bulunma özgürlüğüne sahip olmalarına rağmen güçlü toplumsal bağları nedeniyle bunu yapmaktan caydırıldıklarını ileri sürmektedir (Hirschi, 1969: 21).

Sosyal kontrol teorisi, sosyal kurumların bireylerin suça olan doğal eğilimlerini dizginlemeye yardımcı olduğunu ileri sürmektedir. Sosyal kontrol teorisi, suç ve suçluluğu zayıf geleneksel sosyal bağlara bağlamaktadır. Bu teoriye göre kanunlara uygun olan davranış güçlü geleneksel sosyal ilişkilerin, isteklerin ve ilgili başarıların sonucudur. Tam tersi durumda kanunlara aykırı veya sapkın davranış ise zayıf sosyal bağların, sınırlı isteklerin ve başarıların sonucudur. Bir bireyin ailesi, öğretmenleri, işverenleri, arkadaşları veya geleneksel sosyal kurumlarla ilişkileri ne kadar güçlüyse suç davranışlarıyla ilişki riski de o ölçüde zayıftır (Hirschi, 2002).

Bununla birlikte sosyal kontrol teorisinde suçluluğu engellemek veya suçu terk etmek için dört unsurun önemi vurgulanmaktadır. Bunlar bağlanma, adanmışlık, katılım ve inançtır. Bu unsurlardan ilki olan bağlanma Hirschi'ye (1969) göre bir bireyin önemli olarak nitelendirilebilecek diğer kişilerle, özellikle de ebeveyn ve diğer aile fertleriyle olan yakın duygusal bağlarını ifade eder. Bu bağlar genellikle duygusal bağları, sıcaklığı ve arkadaşlık duygularını içermektedir. Özellikle ebeveynlik, sosyal kontrolün sürdürülmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Ahlaki açıdan olumlu bir ebeveyn, çocuğun gelecekteki toplumsal uyumu için önemli bir belirleyici olmaktadır. Bağlılık unsuru, bireyin geleneksel veya yasalara uygun hedef ve isteklerine olan bağlılığını tanımlar. Bağlılık, bu hedeflere ve isteklere ulaşmak için bir gereklilik olarak sosyal normlara ve yasalara uyumu teşvik eder. Özellikle erken yaşlarda okula devam etme ve eğitim hedefleri bu unsorda önemli bir rol oynamaktadır. Taahhüt unsuru; spor, hobiler, okul ödevleri veya kanunlara uygun olarak gerçekleştirilen iş gibi faaliyetlere katılımı içerir (Hirschi, 1977). Böylelikle bu faaliyetlerde harcanan zamanın suç davranışlarında bulunmak için mevcut zamanı azaltması arasında bir bağlantı oluşturur (Costello, 2010). Son olarak inanç unsuru ile bireylerin toplumsal kurallara ne ölçüde güvendiklerini ve bunları ne derece takip edilmeye değer buldukları açıklanır. Hukukun üstünlüğüne ve diğer sosyal normlara duyulan saygının veya güvenin azalması, bu normların veya yasaların çiğnenmesi olasılığını artırabilir. Bunun tam tersi kanunlara veya normlara duyulan saygı veya güven bireyi suç faaliyetlerinden uzak tutar veya bireylerin suçu terk etmesini daha olası kılar (Hirschi, 1977).

Sosyal kontrol teorisine bazı araştırmacılar çalışmalarıyla destek sunmuşlardır. Gerçekleştirilen araştırmalar neticesinde geleneksel değerleriyle güçlü bağları olan bireylerin daha zayıf bağları olan bireylere kıyasla daha düşük suçluluk veya sapkınlık seviyeleri gösterdikleri fikrini destekleme eğilimindedir (Krohn ve Massey, 1980; Sampson ve Laub, 1993; Agnew, 1993; Baier ve Wright, 2001; Durkin, Scott ve Ross, 2007). Sosyal kontrol teorisine de ilintili ve mükerrer suçluluk ile ilgili araştırmalarda güçlü sosyal bağlar sağlayan merkezi bir mekanizma olarak ailenin veya evlenmenin önemi sürekli olarak vurgulanmıştır. Örneğin bazı araştırmaların tespitlerine göre erkekler ve kadınlar hem tahliye öncesinde hem de yeniden toplumsal entegrasyon sürecinde yüksek düzeyde algılanan duygusal aile desteği bildirme eğilimindedir (Visser ve Courtney, 2007). Aile üyelerinin, toplumun diğer üyelerine kıyasla suç deneyimi nedeniyle sabıkalı olmanın getirdiği olumsuz damgayı görmezden gelme olasılığı çok daha yüksektir. Aile fertlerinin geliştirdiği sosyal bağ, bu anlamda bireyleri korumaktadır (Ekland-Olson, Supancic, Campbell ve Lenihan, 1983; Grieb ve ark., 2014).

#### 2.4. Rasyonel Seçim Teorisi

Bir diğer kuram, rasyonel seçim kuramıdır. Bu teori, suçu terk etmeyi bireyin suçu bırakmak için rasyonel karar vermesine bağlamıştır. Bu kurama göre birey suçlu geçmişini bir yana bırakarak, değişim ile ilgili faktörleri analiz ederek ve akılcı bir karar vererek suçu terk etmeyi başarabilmektedir. Bu teori, suçu terk etme sürecinin, bireyin yaşamının gidişatıyla ilgili olarak muhtemel alternatifleri yeniden değerlendirmeye ve suçu terk etmeyi daha akılcı olarak görmeye başlamasıyla gerçekleştiğini öne sürmektedir. Bireyin kişisel koşullarında meydana gelen (yaş ve medeni durum gibi) değişimler, suçluluk sürecini belirlemektedir. Bu çerçevede örneğin bireyin yaşamını sürdürdüğü herhangi bir yerleşim yerinde gerçekleşen değişimler, bireyi alternatif bir yaşam tarzı edinmede ve suçu terk etmede teşvik ettiği ileri sürülmektedir (Clarke ve Cornish, 1985).

Clarke ve Cornish (1985), suçu terk etme sürecinde sosyal bağlamı önceleyen teorilerin, suç işlemiş olan bireylerin sosyal güçler tarafından yönetilen pasif figürler olarak tasvir edildiği için eleştirmektedirler. Sosyal bağlamı önceleyen bu yaklaşımların, bireylerin aktif olarak belirli davranış biçimlerini seçtikleri karar verme sürecinin önemini göz ardı ettiği savunulmaktadır. Rasyonel seçim teorisine göre bireyler, suç faaliyetlerinin zararlarını ve faydalarını kıyaslarlar. Bu zararların ve faydaların dengesi, suç işlendiğinde açığa çıkacak risklerin ödülllerinden daha ağır basması durumunda bireyler muhtemelen rasyonel bir tercih yaparak suç işlemeyeceklerdir veya suçu terk edebileceklerdir (Gartner ve Piliavin, 1988). Suç işleme durumunda karşı karşıya kalınabilecek büyük kayıpların algılanması (örneğin hapis cezası, eş tarafından onaylanmama, başkalarını hayal kırıklığına uğratma vs.), bireyleri önceki suç işleme durumlarından vazgeçmeye teşvik edebilir (Grasmick ve Bursik, 1990). Örneğin bir banka soygunu gerçekleştirmeyi planlayan bir suçlu, yakalanma olasılığının (yani maliyetin veya zararın) büyük olduğunu ancak birkaç bin dolarlık kazancın (yani faydanın) olası sonuçlara değeceğini düşünerek bir kıyaslama yapabilir. Suçlular, suç fiiliyle ilişkili olarak bankanın yeri ve soygunda silahın kullanılıp kullanılmayacağına ilişkin kendi açılarından rasyonel kararlar verebilmektedirler. Bireyler suç

faaliyeti içerisinde yer almak için karar verdikleri gibi, suçu terk etmek için de rasyonel seçimler veya kararlar verebilirler (Feeney, 1986).

## 2.5. Korkulan Benlik Teorisi

Önemli kuramlardan bir diğeri de Paternoster ve Bushway'e (2009) tarafından geliştirilmiş korkulan benlik teorisidir. Bu kuram ilk etapta, bir bireyin suçu terk etme arayışına girmesine neyin sebep olduğu ve suçu terk etme sürecini başlatan unsurların neler olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Kuramcılara göre bireyin suçluluk barındıran mevcut kimliği ile olmak istediği bireye dair olası kimliği arasında bir tercih ve ayırım yapmakla karşı karşıya geldiğini ileri sürmektedirler. Suç işlemek bireyin ilk etapta kimliğinin bir parçasıdır ve genel anlamda birey için suç işlemenin faydaları zararlarından fazla olduğu sürece bu kimliğini devam ettirecektir. Birey süreçle hayatında başarısızlıklarla ve tatminsizliklerle karşılaştığında ve aynı zamanda geleceğinde muhtemel başarısızlıkları ve tatminsizlikleri değerlendirdiğinde mevcut suçlu kimliğinin, giderek rahatsız edici hale geleceğini düşünecektir. Paternoster ve Bushway'e göre suçu terk etmenin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için kesinlikle bu sürecin ortaya çıkması ve kimlikte değişiklikler yaratması gerekmektedir (Paternoster ve Bushway, 2009).

Bu teoride tanımlanan korkulan benlik kavramı, kişinin süreçle olmak istemediği şeyi ifade etmektedir. Hedeflenen veya olmak istenilen benlik ise bireyin değişimin temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Teori, bireyin istenmeyen geleceğini endişe ve korku içerisinde yeniden değerlendirmeye tabi tuttuğu bir dönemi yaşadığını öne sürmüştür. Bireyin geleceğine dair endişe dolu bir değerlendirme yapmış olması, bireyin kendisini değiştirmesine ve suçlu geçmişinden kopmasına yol açmaktadır (Paternoster ve Bushway, 2009). Teoride ayrıca bireyin geleceğe dair umut ve hedeflerinin sosyal bağlam veya içinde yaşadığı sosyal çevre tarafından kısıtlandığı da öne sürülmektedir. Bu durumda bir bireyin ne olmayı hedeflediği ve daha sonra ne olduğu/olacağı ile ilgili faktör, sosyal çevre ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır.

## 2.6. Genel Gerilim Teorisi

Suçun terk edilmesi sürecinin anlaşılmasına katkı sunabilecek bir diğer teori de Robert Agnew tarafından geliştirilen genel gerilim teorisidir. Bu teori Merton'ın araştırmasından uyarlanmış ve hem sosyoloji hem de psikolojide stres, adalet, eşitlik, saldırganlık ve bunların insan davranışları, suçluluk ve sapkınlıktaki rolleri ile ilgili varsayımlar geliştirmiştir (Agnew, 1992). Agnew kuramında, gerilim kavramını yeniden tanımlamıştır. O, gerilimin ana kaynağını Merton'da olduğu gibi büyük ölçekli yapısal eşitsizlik olarak görmektense, küçük ölçekli sosyo-psikolojik faktörlerde aramıştır. Bu anlamda yeni bir mikro sosyo-psikolojik kuram geliştirmiştir (Rebellion, Manasse, Van Gundy ve Cohn, 2012).

Bu teoriye göre bireyler gerginlik yaşadıklarında, öfkenin yanı sıra diğer olumsuz duygular harekete geçmektedir. Örneğin ergenlik dönemini yaşayan bir genç öfkeliğinde onun suç işlemesini engelleyen unsurların etkililiği azalmakta ve böylelikle suç işleme olasılığı artmaktadır. Çünkü öfkelenen birey, öfke problemi ile başa çıkma stratejilerine sahip değildir. Genel anlamda gerginlik durumunun veya öfkelenmenin bireyin kontrol mekanizmasını zayıflatabileceği ve bu durumun da suçluluğa yol açtığı bilinmektedir. Nitekim gerginliğin veya öfkenin, yol açtığı mağduriyetlerin, ebeveyn istismarının, akran zorbalığının, ayrımcılığın suç faaliyetinin ortaya çıkmasına neden olduğu bazı araştırmalarla da ortaya konulmuştur (Agnew ve White, 1992; Paternoster ve Mazerolle, 1994; Moon, Blurton ve McCluskey, 2008; Morris, Carriaga, Diamond, Piquero, ve Piquero, 2012). Dolayısıyla bireylerin suçu ortaya çıkarabilecek öfke veya diğer olumsuz duygularla başa çıkma stratejilerine ve kontrol mekanizmalarına sahip olmaları onları suçtan uzak tutabilmektedir. Daha önce suç işlemiş olan bireyler (en çok) öfke ile başa çıkma stratejilerini geliştirerek suçu terk edebilme başarısı sergileyebilmektedirler.

## 2.7. Zorlama ve Sosyal Destek Teorisi

Bir diğer teori, zorlama ve sosyal destek teorisidir. Sosyal kontrol teorisine bazı benzerlikler gösteren bu teori sosyal destek unsurunu, bir bireyin başka bir bireyden aldığı destek ilişkisi üzerinden açıklamaktadır. Sosyal desteğin varlığı, bireyler arasında suç işlemeyi azaltan güçlü bağların varlığını ifade etmektedir. Sosyal desteğin varlığı, zorlukların var olduğu durumlarda yasal yollardan başa çıkma stratejilerini teşvik etmeye katkı sunmaktadır. Teoride tutarlı bir sosyal desteğe sahip olan bireylerin suç işlemekten daha kolay vazgeçecekleri belirtilmektedir. Öte yandan etkili olabilecek bir sosyal destek eksikliği arzu edilmeyen sonuçlara yol açabilmektedir. Sosyal destek alamayan bireyler kendi başlarının çaresine bakmaları için başıboş bırakılmış olmaktadır (Cullen, 1994; Colvin, Cullen ve Vander Ven, 2002).

Bu teorinin varsayımlarına dayanarak bir sosyal destek unsuru olan aile desteğinin azalması durumunda bireylerde yeniden suç işleme ve uyuşturucu madde kullanma eğiliminin ortaya çıkabileceği söylenebilir. Sosyal kontrol teorisi öncelikli olarak "sevgi bağları" odaklıyken bu teori sosyal desteğin içeriğine barınma, istihdam gibi maddi unsurları dahil etmektedir (Akers ve ark., 2012'den akt. Mowen ve ark., 2018). Nitekim bazı araştırmalar cezaevinden çıkan bireylere ulaşım, barınma gibi bazı maddi

kaynakların sağlandığı ve bu destek nedeniyle bireylerin suçtan koştukları belirtilmektedir (Hlavka, Wheelock ve Jones, 2015; Western, Braga, Davis ve Sirois, 2015). Sosyal destek ister duygusal (örneğin sevgi ile bağ kurma) ister maddi (örneğin barınma, istihdam) olsun genel anlamda her iki durumda da önemli katkı sağlar. Zorlama düzensiz olduğunda, bireyler davranışlarının ne zaman ceza ile sonuçlanacağını bilemez hale gelmektedirler. Bu durum Gottfredson ve Hirschi'nin (1990) kendi teorilerinde de "uygunsuz ebeveyn sosyalleşmesi" olarak adlandırdıkları ve düşük özdenetimin nedeni olarak belirttikleri durum ile benzerlik göstermektedir. Düzensiz zorlama ile karşı karşıya kalan bireyler; çoğu sapkın nitelikteki, anlık tatmin sağlayıcı ve kanunlarla çelişen davranış eğilimli olabilecektir (Colvin, 2000). Bu bağlamda zorlama, düşük özdenetime; düşük öz denetim ise suç faaliyetlerinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

## 2.8. Anlatsal Teoriler ve İyileşme Yaklaşımı

Anlatsal teoriler ve iyileşme yaklaşımı, suçun terk edilmesi sürecinin açıklanmasında bireysel ve yapısal unsurları bir araya getirmektedir. Bu teori, suçluların öznel bakış açılarına dayalı olarak ve kişisel anlatılarından yola çıkarak bir çerçeve çizmektedir. Bu teoride bireyin benliğindeki ve kimliğindeki öznel değişimler vurgulanmaktadır. Bu değişimin motivasyona, başkaları için çokça endişe duymaya ve geleceği daha fazla düşünmeye etki ettiği belirtilir (Maruna, 2001; Giordano ve ark., 2002). Maruna'ya ait anlatsal teorilerde bireyde amaçlanan değişim, nitel anlatılar yorumlanarak öznellik temelinde açıklanmaya çalışılmaktadır. Maruna (2001), suçun terk edilebilmesi için bireyin kimliğinin yeniden inşa edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Nitekim Maruna'nın çalışmasındaki katılımcılar, suçu terk etme anlatıları sunarak gerçek benliklerini suçlu olmayan bireyler etrafında yeniden kurgulamışlardır. Ayrıca suçu terk eden katılımcılar, seçimler yapabilme ve kendi hayatları üzerinde kontrolü sağlayabilme noktasında başarılı olduklarını belirtmişlerdir. Yani katılımcılara göre önceki suçluluk deneyiminin kişiler için daha anlamlı hale getirilmesi, hatırlanması, üzerinde düşünülmesi suçu terk etme üzerinde etkili olmaktadır. Maruna'ya göre suçu terk etme sürecinde olan bireyler, geçmişte yaptıklarıyla şu anda kim olduklarına dair algılarını uyumlu hale getirmeye çalışmaktadırlar.

Maruna'nın suçu terk etme sürecine ilişkin teorisi, suçluların öz anlatılarından yani hayatlarındaki olayları rasyonelleştirme ve seçimlerini anlamlandırma biçimlerinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Teorisinin temel iddiası, eski suçluların suçu terk etmek için sosyal kimliklerini "yeniden inşa etmeleri" gerektiğidir. Teoride, bireylerin kendilerini geçmişte bazı suçluluğa dair "kötü" şeyler yapmış olan fakat özünde "iyi" insanlar olarak görmeleri gerektiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca bireylerin kendi hayatları üzerinde kontrol sahibi olduklarına dair iyimser bir inanca da sahip olmaları gerekmektedir. Bireylerin suçu terk edebileceklerine dair inancın, bu anlamda bir "umut" olarak nitelendirilebileceği ve bu umudun sürece çok önemli katkı sağlayacağı belirtilmiştir (Maruna, 2001).

Katılımcıların önemli bir çoğunluğu, aile desteğinin suçu terk etmede önemli bir katkı sağladığını belirtmişlerdir. Katılımcılara göre suçu terk etmelerindeki başarı suçlu arkadaş çevresi ile irtibatın kesilmesi, cezaevi döneminde veya sonrasında dindarlaşma, bir işe girip çalışmaya başlama, yaşça olgunlaşma, cezaevi döneminde veya sonrasında daha eğitimli hale gelme etkisiyle gerçekleşmiştir. Aralarından bazıları cezaevi dönemi ve denetimli serbestlik süreci uygulamalarının katkısı ve ayrıca kişinin suçu terk etme yönündeki isteğine (motivasyon) vurgu yapmışlardır. Uyuşturucu madde kullanımının suç faaliyetinin ortaya çıkmasında etkili olduğunu dolayısıyla uyuşturucunun bırakılması veya uyuşturucuyla mücadelenin sürece katkı sağlayacağı sonucuna varılmıştır. Birçok faktör suçtan uzaklaşma sürecini etkileyebilirken bu çalışma açısından odaklanılacak ve bunlar arasında en önemli faktör olarak görülecek unsur "aile desteği" olacaktır. Nitekim eski hükümlülerin büyük bir çoğunluğu cezaevi döneminde ve cezaevi sonrası dönemde ailelerinden gördükleri desteğin suçu terk etmelerinde önemli bir katkı sağladığını belirtmişlerdir. Bu kapsamda eski hükümlülerin cezaevinde aileleri tarafından sıkça ziyaret edilmesi, telefonla veya mektupla dahi olsa onlarla irtibatın sürekli olarak devam ettirilmesi, cezaevinde ihtiyaçlarının karşılanması için aileden maddi destek sağlanması, cezaevi sonrası dönemde de maddi ve manevi desteğin devam ettirilmesinin suçu terk etmeleri üzerinde oldukça etkili olduğu söylenebilir. Bu açıdan çalışmanın "aile desteği" vurgusu nedeniyle yukarıda da bahsedilen teorilerden sosyal yapı ve bağları vurgulayan teorilere ve anlatı teorilerine daha yakın bir perspektif çizdiği belirtilebilir. Nitekim suçu terk etme literatürü, sosyal bağların dolayısıyla aile bağlarının suçtan uzaklaşma sürecindeki önemli rolünün altını çizmektedir.

## 3. Araştırma Yöntemi

Bu araştırma, keşfedici özelliği ağır basan nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Araştırmada eski hükümlülerin başarılı toplumsal entegrasyonları ve suçu terk ediş süreçleri ele alınmıştır. Araştırmanın evreninin çok geniş olması nedeniyle evrenden örneklem alma yoluna gidilmiştir. Bu anlamda araştırmanın örneklemini, daha önceden hüküm giymiş olup cezaevini deneyimlemiş eski hükümlüler oluşturmaktadır.

Araştırmanın temel problemini eski hükümlü bireylerin suç eylemlerinden uzaklaşmalarında aile desteğine ilişkin dinamiklerin etkisinin açıklanması oluşturmaktadır. Araştırmada eski hükümlülerin suçu terk etme süreçlerinde aile desteğinin varlığının ne düzeyde ve nasıl etkili olduğuna ilişkin algılarına ve bakış açılarına odaklanılmıştır. Bu nedenle araştırmanın yöntemi, nitel bir

araştırma olarak belirlenmiştir. Nitel araştırmalarda bireylerin görüşleri, tutumları ve değerlendirmeleri derinlemesine incelenmektedir. Derinlemesine irdeleme yönü itibarıyla bu araştırma yöntemi, bireylerin davranışlarını ve motivasyonlarını anlamlandırma yolunda nitelikli veriler elde edilmesini sağlamaktadır.

Araştırmada nitel araştırma modellerinden fenomenolojik araştırma modeli kullanılmıştır. Fenomenolojik araştırmada, ortak temalar için tek bir fenomen etrafında bireylerin yaşanmış deneyimlerinin araştırılması amaçlanmaktadır. Diğer bir ifade ile fenomenolojik yaklaşımın amacı; ilgilenilen olguyla ilgili olarak bireylerin neyi deneyimlediklerini, deneyimlemenin ne anlama geldiğini ve bunu nasıl deneyimlediklerini anlama çabası bulunmaktadır (Creswell, 2013). Fenomenolojik yöntem, örneklem grubunun yaşantılarını ve bu yaşantıları anlamlandırmaya yönelik keşfedici bir çaba olarak nitelendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırmanın evreni Diyarbakır ili olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini, cezaevinden tahliye olduktan sonra en az iki yıllık sürede herhangi bir suç işlemeyen 18 yaş üstü 50 eski hükümlü oluşturmaktadır. Çalışmada dört farklı suç türünden cezaevine girip çıkan eski suçlu gruplarıyla görüşülmüştür. Eski suçlu gruplarıyla olan görüşmelerde sorulan sorulara benzer cevaplar vermeye başladığında doygunluk noktasına varıldığı düşünülerek görüşmeler sonlandırılmıştır. Örneklem grubunu uyuşturucu suç (uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma veya satın alma), yaralama, cinayet ve cinayete teşebbüs ve hırsızlık suçlarından cezaevine girip çıkan eski hükümlüler oluşturmaktadır. Görüşülenlerin suçluluk durumlarına ilişkin tablo aşağıda verilmiştir.

**Tablo 1.** Katılımcıların suç türüne göre dağılımları (Birden fazla suç işleyenler dikkate alınarak her bir suç için ayrı bir frekans değeri verilmiştir.)

Suç Türü	Sayı	Oran
Uyuşturucu suçları	27	30,68
Yaralama	24	27,27
Hırsızlık	15	17,05
Cinayet ve Cinayete Teşebbüs	7	7,95
Diğer*	15	17,05
Toplam**	88	100,00

\*\*Diğer" seçeneği yukarıda belirtilen suçların yanı sıra başka suç türünü işleyenleri belirtmektedir.

\*\*Örneklem grubunda görüşülen hükümlüler birden fazla suç türü işledikleri için toplam rakam 50 sayısını aşmış görünmektedir.

Örneklem grubu ile Diyarbakır ilinde görüşülmüştür. Görüşülen katılımcıların cezaevinde kalış süreleri farklılık arz etmektedir. Katılımcılardan cezaevinde en uzun 17 yıl 7 ay, en kısa ise 4 ay kaldıkları tespit edilmiştir.

Araştırmada tesadüfi olmayan (olasılığa dayalı olmayan) örnekleme tekniklerinden amaca yönelik örnekleme ve kartopu örnekleme teknikleri birlikte kullanılmıştır. Araştırmanın parametreleri dâhilinde evrenin büyüklüğünü tespit etmek mümkün olmamıştır. Çalışma kapsamında görüşülmesi amaçlanan örneklem grubuna ulaşmak çok kolay olmamıştır. Bu nedenle çalışmada kartopu örnekleme türü de kullanılmıştır. Çünkü kartopu örnekleme, evrenin kesin sınırlarının bilinmediği ve evrenin kaç kişiden oluştuğunun net olarak ortaya konulmadığı durumlarda uygulanan bir örnekleme tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kartopu örnekleminin temelinde görüşmecinin görüşülmesi planlanan bireylere ulaşmasının çok zor olduğu durumlarda görüşme gerçekleştirilen kişiler vasıtasıyla hedeflenen benzer özellikteki diğer bireylere ulaşılması amacı bulunmaktadır. Bu şekilde kartopu metaforundan hareketle, zincirleme bir prensiple örneklem sayısı büyütülmüş, daha fazla deneğe/katılımcıya ulaşılması sağlanmaktadır (Altunışık ve ark., 2004: 130). Kartopu örnekleme; toplumda marjinal olarak nitelendirilebilecek kesimlere, hukuk dışı faaliyet sergileyen ya da daha önce herhangi bir suç faaliyeti içerisinde yer almış olan kişilere veya toplumsal sapma gösteren gruplara ulaşmakta kullanıldığında avantaj sağlayabilecek bir örnekleme tekniğidir. Çalışmanın örneklem grubu içerisinde yer alan eski hükümlü bireylere ulaşabilme zorluğu düşünüldüğünde resmi makamlardan eski hükümlü bireyler ile ilgili bilgi alma talebimizin reddedilmesi de göz önünde bulundurularak kartopu örnekleme yönteminin bu yönüyle çalışmaya oldukça fayda sağladığı belirtilmelidir.

Amaca yönelik örnekleme tekniği kullanılarak katılımcılara ulaşılmasında ilk olarak Diyarbakır ilinin seçilmesinin çeşitli gerekçeleri bulunmaktadır. Bu gerekçelerden ilki, Diyarbakır ilinin diğer illerden, özellikle de çevresindeki illerden farklı bir suçluluk düzeyine sahip olmasıdır. Türkiye'nin önemli büyük kentlerinden biri olan Diyarbakır'ın özellikle son zamanlarda öne çıkan sorunlarından biri, suç oranlarının yüksek olmasıdır. Diyarbakır, suç oranları açısından Türkiye'de listenin üst sıralarında yer almaktadır. Diyarbakır'a ait veriler (daimi ikametgâh ve suç türüne göre ceza infaz kurumuna giren hükümlü oranları) incelendiğinde özellikle Türkiye ortalamalarına göre daha kriminal bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.



**Tablo 2.** 2020 Yılı Daimi İkametgâh ve Suç Türüne Göre Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü Sayıları ve Kişi Başına Düşen Suç Oranı-Kişi Başına Düşen Suç Oranı (TÜİK, 2021)\*\*

<b>Türkiye</b>			<b>Diyarbakır</b>		
Toplam Nüfus:	83.614.362 (2020 Yılı)		Toplam Nüfus:	1.783.431 (2020 Yılı)	
Suç Türü	Toplam Suç	KBDSO	Suç Türü	Toplam Suç	KBDSO
Hırsızlık	39.279	0,00046	Hırsızlık	1.175	0,00065
Yaralama	40.445	0,00048	Yaralama	721	0,00040
Uyuşturucu*	23.615	0,00028	Uyuşturucu*	1.035	0,00058

\*Uyuşturucu Suçları: Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma veya satın alma

\*\* 2020 yılı sonrasına ait suç türüne göre oranlar TÜİK veri tabanında bulunmamaktadır.

2020 yılına ait daimi ikametgâh ve suç türüne göre ceza infaz kurumuna giren hükümlü oranlarını ve kişi başına düşen suç oranlarını içeren tabloda da görüleceği üzere Diyarbakır; hırsızlık ve uyuşturucu suçları özelinde Türkiye'deki kişi başına düşen suç oranlarının üstünde bir orana sahiptir. Türkiye genelinde hırsızlık suç türü için kişi başına düşen suç oranı yüz binde 46 iken Diyarbakır'da bu oran yüz binde 65'tir. Bununla birlikte Türkiye genelinde uyuşturucu suç türünde, kişi başına düşen suç oranı yüz binde 28 iken Diyarbakır'da bu oranın yüz binde 58 ile çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu oranlar göz önünde bulundurularak Diyarbakır'ın Türkiye ortalamalarının üzerinde oranlarla kriminal bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Araştırma evreni olarak Diyarbakır ilinin seçilmesinin diğer bir nedeni de Diyarbakır özelinde suçu terk etme ve topluma adapte olma ile ilgili olarak alanda akademik çalışmaların daha önce yapılmamış olmasıdır. Nitekim Diyarbakır'ın evren olarak belirlendiği sosyo-kriminolojik çalışmaların tümü suçluluk ve hükümlülük sürecini veya suçu önleme modellerini anlamlandırma odaklıken bu çalışma tam aksine suçu terk etme ve topluma adapte olma sürecinin açıklanmasına yönelmiştir. Dolayısıyla bu çalışma, evrene dair olarak okuyuculara ve araştırmacılara farklı bir perspektif sunmaktadır. Bu bağlamda amaca yönelik örnekleme tekniği kullanılarak Diyarbakır'dan seçilen örneklem grubu ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve daha sonrasında kartopu örnekleme tekniği ile araştırma grubuna katılımcılar eklenmiştir.

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Derinlemesine gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcılara;

- Cezaevi sürecinde ve sonrasında aile bireylerinden destek alıp almadıkları ve ne düzeyde destek aldıkları,
- Cezaevinde aile bireylerinin kendilerini ne sıklıkla ziyaret ettikleri,
- Cezaevi sonrasında aile bireylerinin/ebeveynlerin tutumlarının nasıl olduğu,
- Aile bireylerinden birilerinin kendilerini cezaevi çıkışında karşılamaya gelip gelmedikleri ve kimlerin geldiği,
- Barınma konusunda kalacak yer ile ilgili bir sorun yaşayıp yaşamadıkları,
- Suçu terk etmelerinde aile bireylerinin sunduğu maddi ve sosyo-psikolojik desteğinin katkısının olup olmadığı ve
- Suçu terk etmelerinde evli olmanın ve çocuk sahibi olmanın etkisinin olup olmadığı yönünde sorular sorulmuştur.

Çalışma, cezaevinden tahliye olmuş eski hükümlülerin suç eylemlerini terk etmelerinde ve toplumla başarılı bir toplumsal entegrasyon sağlamalarında etkili olan "aile desteği" dinamiğinin keşfi ile sınırlıdır. Dolayısıyla çalışma, suçu terk etme ve topluma başarılı bir şekilde entegre olma sürecinin toplumsal arka planına odaklandığı için sosyolojik bir bağlamla sınırlı tutulmuştur. Örneklem grubundaki katılımcıların en az iki yıl önce cezaevinden tahliye edilmiş olma kriteri de bu araştırmanın bir sınırlılığı olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda katılımcılar, örnekleme ait özellikler kısmında da belirtildiği üzere cezaevi sonrası en az iki yıllık sürede herhangi bir suç işlemediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların suç işlemedikleri yönündeki bu beyanları doğru olarak kabul edilmiştir. Bir diğer sınırlandırma ise cezaevinden tahliye olan bireylerin tahliye zamanı üzerinden geçen azami sürenin belirlenmesi ile ilgili olmuştur. Görüşme için seçilen katılımcıların dört yıldır cezaevinden çıkmış olma kriteri gözetilmiştir. Dört yıl kriterinin belirlenmiş olmasının nedeni, genelde cezaevinden çıkan bireylerin önemli bir oranının ilk yıl suç işleyip tekrar cezaevine dönmüş olmasıyla ilişkilidir. Yıl sayısı arttıkça bu oran düşmektedir. Bu kapsamda dört yıldan sonra yeniden suçluluk oranı son derece azalmaktadır (bkz. Farrington ve Hawkins, 1991; Shover ve Thompson, 1992; Sampson ve Laub, 1993; Kürzinger, 1996; Livingston, 1996; Giddens, 2012; Çimen, 2015).

#### 4. Araştırma Bulguları ve Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmanın kapsamı içerisinde elde edilen veriler, ailenin yeniden bütünleşme ve suçtan vazgeçme süreçlerine genel anlamda olumlu katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Katılımcılar, aile desteğini suçtan vazgeçme konusunda önemli bir motivasyon kaynağı olarak tanımlamışlardır. Hem cezaevi sürecinde hem de cezaevinden sonraki dönemde katılımcılar, ailelerinden aldıkları duygusal ve maddi desteğin suçtan vazgeçmeye teşvik eden önemli bir faktör olduğunu ifade etmişlerdir. Aile desteği, temel olarak suç işlemiş olan kişinin hem cezaevi sürecinde hem de cezaevi sonrasında ailesiyle bağımlı sürdürmesini içermektedir.

Başarılı bir şekilde suçtan vazgeçmeye yol açan faktörler arasında “aileye ilişkin değerler” çok önemli bir unsur olarak görülmektedir. Bu anlamda ailenin suçu terk etme üzerinde etkili olduğunu ortaya koyan çokça araştırma gerçekleştirilmiştir. (Canter, 1982; Sampson ve Laub, 1993; Horney ve ark., 1995; Warr, 1998; Laub, Nagin ve Sampson, 1998; Wright, Cullen ve Miller, 2001; Blokland ve Nieuwbeerta, 2005; Sampson ve ark., 2006; King ve ark., 2007; Visher ve Courtney, 2007; Savolainen, 2009; Shollenberger, 2009; Berg ve Huebner, 2011; Bersani ve Doherty, 2013; Boman ve Mowen, 2017). Örneğin, İspanya’da ailenin suçtan uzaklaşma sürecinde önemli bir rol oynadığını ve aile bağlarının hem pratik hem de duygusal destek sağlayarak ve suçluları suçtan uzak durmaya motive ederek katkı sağladığı ileri sürmüştür (Cid ve Martí, 2012). İngiltere’de eski hükümlülerle yapılan derinlemesine görüşmelere dayanarak, aile desteğinin gençleri suçtan uzaklaştırma noktasında önemli bir faktör olduğu ileri sürülmüştür (Calverley, 2013). Benzer şekilde, Çin’de gerçekleştirilen bir çalışmada eski hükümlülerin suçu terk etme süreçlerinde karşılaştıkları zorlukların başında aile desteğinin var olamaması olarak tespit edilmiştir (Au ve Wong, 2022). Sosyal sermayenin önemli bir kaynağı ve formu olan aile, bireylerin topluma kazandırılmalarında ve suçu terk etmelerinde hayati bir rol oynamaktadır.

Bazı çalışmalarda aile bağları hem çekirdek aile hem geniş aile hem de sadece eş ile sınırlı olan aile ilişkilerini kapsayacak genişlikte ele alınmıştır. Bazı çalışmalar çekirdek aile ile birlikte daha geniş aile bağlarına odaklanmış ve eşi ile olan bağlarının yanı sıra geniş aile bağlarının da suçu terk etme sürecinde etkili olabileceğinin ortaya koymuştur. (Cid ve Martí, 2012; Cobbina, Huebner ve Berg, 2012). Bazı çalışmalarda ise eşin kendisine olan bağlılık düzeyi ile ölçülen güçlü evliliklerin, yeniden suç işlemeyi önemli ölçüde azalttığı saptanmıştır. Burada araştırmacılar, suçtan kaçınmaya en çok yardımcı olan temel faktörün eşle olan bağın gücü olduğu sonucuna varmışlardır (Laub ve ark., 1998).

Aile desteği hem duygusal (duygusal destek ve bağlanma gibi) hem de maddi (barınma, ulaşım, iş gibi) destekleri kapsamaktadır. Bu destekleri ailelerinden alan bireyler, suçu terk edebilme ve topluma başarılı bir şekilde entegre olabilme konusunda avantaj elde etmektedirler (Martinez, 2006). Araştırmalar, özellikle duygusal desteğin kadınlara oranla erkeklerde daha etkili olduğunu göstermektedir (Taylor, 2015). Ayrıca, aileden alınan duygusal desteğin maddi desteğe göre suçu terk etme üzerinde daha etkili olduğu da vurgulanmıştır (Taylor, 2016). Bazı araştırmalar ise maddi desteğin diğer destek türlerine göre daha etkili olduğunu göstermektedir (Mowen ve ark., 2018). Ulusal düzeyde yapılan çalışmalar, kadınların ailelerinden aldıkları hem duygusal hem de maddi destek sayesinde suçluluk süreçlerinde ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan kurtulabildiklerini göstermektedir (Fırat, 2017).

Bu çalışmada kendileriyle görüşme gerçekleştirilen katılımcılar arasından suçu terk etme sürecinde aile desteği vurgusu yapanların anlatımları analiz konusu yapılmıştır. Çalışmanın bu kısmında aile desteği faktörü; cezaevi sürecinde aile desteği, cezaevinden sonraki süreçte aile desteği, barınma yardımı ve gelir desteği, aile rolleri ve sorumlulukları, çocuk sahibi olmak ve evlenmenin suçu terk etme üzerindeki etkisi başlıkları altında incelenecektir.

#### 4.1. Cezaevi Sürecinde Sürdürülen Aile Desteğinin Etkisi

Cezaevindeki aile desteği denildiğinde akla gelen genellikle telefonla görüşme, yazılı haberleşme (mektup vs.) veya bireyin cezaevinde ziyaret edilmesi anlaşılmaktadır. Cezaevinde bulunan birçok mahkûm için özellikle aile ziyaretleri, aile ile teması sürdürmenin ve aile ile bağlarını daha da güçlü hale getirmenin en temel yollarından biridir. Bu anlamda ailenin hükümlüyü cezaevinde ziyaretinin sonraki süreçte bireyi suç faaliyetlerinden uzak tutabileceğini ortaya koyan çok sayıda araştırma bulunmaktadır (La Vigne ve ark., 2005; Bales ve Mears, 2008; Mears ve ark., 2012; Duwe ve Clark, 2012; Rocque ve ark., 2013; Cochran, 2014). Bazı kaynaklarda ziyaretlerin hükümlülerin aileleriyle güçlü ilişki geliştirmesi ve bunun da suçu terk etmeyi olanaklı kılması üzerinde olumlu sonuçlar ortaya koyduğu belirtilmektedir (Maruna ve Roy, 2007). Bununla birlikte hükümlü ile ailesi arasındaki güçlü ilişki zaman içerisinde gerçekleşen bir durumdur. Aileleriyle (genel anlamda sosyal bağ) daha az bağa sahip olan hükümlüler suçtan çok daha geç uzaklaşabilmektedirler (Laub ve ark., 1998; Sampson ve Laub, 1993; Warr, 1998). Ayrıca hükümlünün ailesi tarafından cezaevindeyken terk edilmesi, onunla irtibatın kesilmesi onun cezaevi sonrası tekrar suç işlemesine yol açabilmektedir. Çünkü hükümlünün cezaevindeyken yalnızlığa terk edilmesi onun aynı zamanda topluma adapte olma fırsatını da riske etmektedir (Kızmaz, 2006, s. 316). Bu açıdan değerlendirildiğinde ailenin veya aile bağlarının toplumsal uyumun sağlanması ve suçun terk edilmesi açısından aracı bir rol üstlendiği belirtilir.

Cezaevi sürecinde gerçekleşen aile ziyaretleri ayrıca aile içerisindeki rol ve sorumluluklara da etki etmektedir. Bu kapsamda bazı araştırmalar cezaevi sürecinde gerçekleşen ziyaretlerin hükümlülerin ailelerindeki rollerine (örneğin ebeveynlik rolü) bağlılıklarını arttırabildiğini ortaya koymaktadır (Visher ve Travis, 2003). Cezaevinde bulunan hükümlüler o esnada aileleri ile ilgili çeşitli roller üstlenmiş olabilirler. Bu roller, cezaevi ziyaretleriyle pekiştirilebilir veya daha güçlü hale getirilebilir. Dolayısıyla gerçekleştirilen ziyaretler hükümlünün ailesiyle güçlü bağları tekrar oluşturma fırsatı yaratabilir (Nelson ve ark., 1999; Naser ve La Vigne, 2006). Ayrıca bazı araştırmalar hükümlünün özellikle çocuklarıyla irtibatını devam ettirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu araştırmalar cezaevi sürecinde hükümlünün çocuklarla irtibatın olmasının sonraki süreçte daha fazla ailesel bağlılığa yol açtığını ve bu durumun da cezaevi sürecinde çocuklarıyla bağlarını sürdüren bireylerin suçu terk etmede daha başarılı olduğunu ortaya koymuştur (La Vigne ve ark., 2005; Maldonado, 2006; Visher, 2011).

Cezaevi sürecinde ziyaretçinin mahkûma yakınlık düzeyi, ziyaretlerin ne sıklıkla gerçekleştirildiği, ziyaretlerin süresi, ziyaretlerin zamanlaması, istihdam ve yaş gibi hususlar da cezaevi ziyaretlerinin suçu terk etme üzerindeki etkisini farklılaştırabilmektedir. Örneğin kimilerine göre en etkili ziyaretin eşler tarafından gerçekleştirilen ziyaret olduğu belirtilirken (Bales ve Mears, 2008) kimilerine göre ise baba, kardeş, kayın ve din adamı tarafından gerçekleştirilen ziyaretler etkilidir (Duwe ve Clark, 2013). Mükerrer suçluluk üzerine gerçekleştirilen bir araştırmada katılımcılarından sadece %15'i aileleri tarafından sıklıkla ziyaret edildiklerini belirtmişlerdir. Bu veriler, bize mükerrer suçluların aileleri ile olan bağlarının zayıf olduğu sonucunu vermektedir. Ziyaret sayısının artışına bağlı olarak suç işleme oranlarının düştüğü hususu da ilgili çalışmada belirtilmiştir (Kızmaz, 2006, s. 317). Benzer bir diğer çalışmada başlangıçta %45 olan yeniden suç işleme oranı, bir ziyaretten sonra %43'e düşmüş, bunu sekiz ziyarete kadar daha istikrarlı bir düşüş izlemiş ve bu ziyaretten (9 ziyaretten fazla) sonra yeniden suç işleme oranı %37 olarak belirlenmiştir (Mears ve ark., 2012).

Ayrıca bazı çalışmalar hükümlü ziyareti ile cezaevi sonrası barınma ve iş bulma arasında bir bağlantı olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre hapis cezaları süresince en az bir ziyaret alan mahkûmların barınma ve iş bulma olasılıklarının daha yüksek olduğu ve yeniden suç işleme risklerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Niven ve Stewart, 2005). Uzun süreli özel aile ziyaretlerinin suç terk etme ve topluma entegre olma sonuçları üzerinde daha kısa süreli ziyaretlere kıyasla daha kayda değer bir etkisi olabileceğini göstermiştir (Derksen ve ark., 2009). Cezaevi ziyareti ve aile desteği ile ilişkili olarak ele alınan diğer bir değişken de hükümlünün yaşıdır. Bazı çalışmalar, genç hükümlülerin ebeveynleri, eşleri veya diğer aile fertleri tarafından ziyaret edildiğini ve yakın aile bağlarının sağlandığını; bunun aksine yaşlı hükümlülerin daha az ziyaret edildiğini (Tewksbury ve Connor, 2012; Cochran, 2014) dolayısıyla aile bağlarının daha zayıf hale geldiğini ortaya koymaktadır.

Genel olarak cezaevindeki hükümlüyü ziyaret etme, ziyaret edenin hükümlü ile yakınlık düzeyi, ziyaretlerin sıklık düzeyi ve ziyaretlerin ne zaman gerçekleştiği gibi unsurların, bireyin cezaevinden tahliyesinden sonraki suçluluk durumları üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Çalışma kapsamında katılımcılar ile yapılan görüşmelerde cezaevinde oldukları dönemlerde aileleri tarafından sıklıkla ziyaret edildiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca cezaevinde oldukları dönemde aile bireyleri ve yakınları tarafından maddi ve manevi destek gördüklerini ifade etmişlerdir. Kapalı veya açık cezaevlerinde her hafta ziyaret edildiklerini, ailelerinin yaşadığı şehirde olmadıkları dönemde bile aile bireylerinin kendilerini görmeye geldiklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte bazı katılımcılar, arkadaş çevrelerinden de kendileriyle görüşmeye gelen ziyaretçilerinin olduğunu belirtmişlerdir.

Katılımcılara “*Cezaevi sürecinde ailenizden destek alma veya ailenizle irtibatlı olma durumunuz hakkında bilgi verir misiniz?*” ve “*Aileniz sizi ne sıklıkla ziyaret ederdi, ne sıklıkla maddi destek alırdınız?*” şeklinde sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara katılımcıların çoğu aile bireyleri tarafından ziyaret edildiklerini ve kendilerine maddi destekte bulunduğunu belirtmişlerdir. Örneğin aşağıdaki anlatımda bir katılımcı (K16 kodlu), cezaevinde olduğu dönemde ailesinin sürekli olarak ziyarete geldiğini, kendisine karşı bir ilginin var olduğunu, cezaevinde gerekli olabilecek ihtiyaçlarının ailesi tarafından karşılandığını belirtmiştir:

*Ailem her zaman görüşüme gelirdi, kapalıda da açıkta da. Haftada bir ziyaretime geliyorlardı, çok şükür ilgilydiler. Benimle ilgileniyorlardı. Ailem cezaevindeki bütün ihtiyaçlarımı giderecek ölçüde bana maddi destekte bulunuyordu.” (K16-35 yaşında-erkek-uyuşturucu).*

Burada verilen bu anlatı, cezaevi döneminde ailesinden ilgi ve destek gören katılımcıların anlatımlarının ortalama bir örneği olarak sunulabilir. Nitekim araştırmanın örneklem grubu içerisinde yer alan eski hükümlülerin büyük bir çoğunluğu cezaevinde oldukları sürede ailelerinden sürekli olarak destek aldıklarını, ailelerinin onlara karşı ilgili davranmış olduklarını belirtmişlerdir.

Cezaevinde gerçekleştirilen ziyaretler ile birlikte mahkûm ve ailesi arasındaki bağlar daha güçlü hale gelmektedir. Bu güçlü bağlar, bireyi cezaevinde var olan olumsuzluklardan da uzaklaştırabilmektedir. Örneğin aşağıdaki ifadede eski hükümlü (K3 kodlu katılımcı), cezaevinde ailesinden gördüğü desteği bir “umut” olarak görmüştür:

*“Cezaevinde görüşmelerle ilgili kısıtlama var zaten. Cezaevindeyken aile ile görüşme umuttur, çok güzel bir şeydir. Terk edilmek çok kötü bir şeydir. Onlar (aile) geldiğinde cezaevi hayatını bir an unutuporduk.” (K3-30 yaşında-erkek-kasten adam öldürme)*

Bazı hükümlüler için cezaevi sürecinde aldıkları aile desteğinin, cezaevinin birey üzerinde yarattığı gerilim ve baskının azaltılmasında, cezaevi sonrası topluma başarılı bir şekilde giriş yapılmasında bir “umut” teşkil ettiği belirtilmektedir (Naser ve La Vigne, 2006; Rocque ve ark., 2013). Aile bireylerinin hükümlü yakınlarını cezaevinde ziyaret etmiş olmaları hem cezaevi sürecinin olumsuzluklarının üstesinden gelinmesinde hem de cezaevinden sonraki süreçte suçun terkedilmesinde bir fırsat yaratmaktadır.

Örneklem grubu içerisinde yer alan eski hükümlü katılımcılardan bazıları ailesi tarafından ziyaret edilmeyen kişilerin psikolojik sorunlarla karşılaştıklarını, giderek yalnızlaştıklarını ve yaşamın toplumsal dayanaklarını yitirdiklerini belirtmişlerdir. Görüşülen eski hükümlülerden biri (K26 kodlu-29 yaşında-erkek-yaralama) de “*Cezaevinde olan bir kişi nasıldır bilir misiniz? Sen o kişiye para gönderme, bir selam gönder. . .*” diyerek cezaevindeyken gönderilen bir selamın bile öneminin altını çizmiştir. Aile ile görüşmenin bir “umut” olduğu cezaevinde, ailesi tarafından ziyaret edilmediğinde veya maddi kaynak yoksunluğu durumunda cezaevinde bulunan bireylerin daha hırçın bir hale gelebileceği belirtilmiştir. Örneğin katılımcılardan biri (K25 kodlu-44 yaşında-erkek-cinayet) cezaevinde ailesinden destek alamayan hükümlülerin ciddi anlamda psikolojik problemlerle

karşılaştığını ifade etmiştir: “Ailemden destek almış olmam çok olumlu bir şey. Bazen mahkûmlardan birisi görüş beklüyordu. Bir türlü ziyaretçisi gelmiyordu. Bundan dolayı psikolojik olarak çok çöküyordum.” Öfkelenmenin veya hırçınlaşmanın suçluluğa yol açabileceği bilinmektedir (Agnew, 1992). Birey cezaevinde aileden destek alamadığında daha hırçınlaşabilmekte, bu durum da onun suçluluğunun devam etmesine yol açabilmektedir. Katılımcılardan birinin (K32 kodlu-45 yaşında-erkek-uyuşturucu) “Yoksulsan, kimse ziyaretine gelmezse, paran olmazsa daha fazla hırçınlaşıyorsun.” şeklinde dile getirdiği görüşler aile ziyaretinin yokluğu ile hırçınlaşma arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Cezaevi sürecinde hükümlüye devlet tarafından herhangi bir maddi destek sağlanmamaktadır. Hükümlü ise cezaevinde de tıpkı cezaevi dışında olduğu gibi geçimini sağlamak, çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır. Bunun için de maddi anlamda desteğe ihtiyaç duymaktadır. Görüşmeler esnasında bazı hükümlülerin ailelerinden yeterli ölçüde maddi destek aldıkları, bazı hükümlülerin cezaevinde bir işte çalışıp (genellikle açık cezaevlerinde) cüzi bir miktar kazanarak geçimlerini sağlayabildikleri tespit edilmiştir. Fakat herhangi bir işte çalışmayıp ailesinden maddi anlamda destek göremeyen katılımcılar da bulunmaktadır:

*“Cezaevinde şu anda en önemli şeylerden birisi paradır. Senin ailen sana dışarıdan para getirmezse sen içerde rezilsin. Öl daha iyidir yani! Ne deterjanını alabilirsin ne sabununu alabilirsin ne de jiletini alabilirsin ne de canın bir çikolata çekse onu alabilirsin. Ya çok zengin bir adam bulursun gidip onun çamaşırlarını yıkarsın, o da senin ihtiyaçlarını karşılar. Yani para gelmiyorsa cezaevinde ölsen daha iyidir.” (K34-44 yaşında-erkek-yaralama, uyuşturucu, sahte kimlik)*

Yukarıda anlatımı verilen katılımcı (K34 kodlu) cezaevinde olan hükümlü için içeride maddi desteğin çok önemli olduğunu hatta parasızlık durumunu “Öl daha iyidir yani!” kelimeleri ile anlatmıştır. Çünkü kişinin cezaevinde ailesi tarafından maddi olarak desteklenmediğinde kişisel ve temizlik ihtiyacını bile karşılayamayacağını, bu durumda başkalarına muhtaç olunacağını belirtmiştir. Bu muhtaçlığın ayrıca suçluluk durumuna yol açabileceği unutulmamalıdır. Burada dikkat çeken unsur, ailesinden maddi anlamda destek alamayan hükümlünün, tıpkı bir işçi patron ilişkisi içerisinde başkalarının işçiliğini yaparak cezaevi yaşamını idame ettirmeye mecbur kalabileceğidir.

Katılımcılardan biri de cezaevinde maddi destekten yoksun olan bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için cezaevindeki diğer hükümlülere muhtaç hale gelebileceğinin ve bu durumun da cezaevi sonrası suçluluk durumunun devam etmesinde etkili olabileceğinin altını çizmiştir:

*“Zaten içerideyken maddi anlamda destek görmeyen bir mahkûm dışarıya çıktığı zaman yüzde yüz tekrar suç işleyecektir. İçeride maddi durumu iyi olan insanların, baronların (organize suçlular) yanına geçip onlardan yiyip içmeye başladığı zaman artık o kendini onlara karşı zorunlu hissetmeye başlayacaktır. O mahkûm böylelikle bitmiş olur. Zaten hep de böyle oluyordu bir kişi içerideyken ailesi ona manevi destek olursa maddi anlamda destek sağlarsa bu kişi cezaevinden çıktıktan sonra daha fazla suçu terk edebilecek. Çünkü kendisini artık ailesine karşı sorumlu hissedecek, ailesi eğer ona destek vermezse bu durumda (cezaevindeki) diğer insanlara muhtaç olacak. Onun ailesinin yerini o diğer insanlar, suçlu olan insanlar, alacak ve bu insan sürekli suç işlemeye devam edecek.” (K47-32 yaşında-erkek-uyuşturucu)*

Burada dile getirilen husus cezaevinde parasızlık durumunun adeta bireyleri “suçluluk tuzağına” düşürebileceğidir. Ona göre cezaevinde ailelerinden maddi anlamda destek alamayanlar maddi durumları kendilerinden daha iyi olan varlıklı suçlulara yaşamalarına neden olabilmektedir. Suçlu kişiler ile aralarında oluşan bu “zorunlu” ilişkinin cezaevinden çıktıktan sonra da devam etme ihtimali bulunmaktadır. Bu ilişki bazen yeniden suç işlemede etkili olmaktadır. Bu anlatımda çarpıcı olan bir diğer unsur da hükümlünün ailesinden maddi anlamda destek alamamasının sonucu olarak suçlu çevrelerin bir anlamda ailesinin yerini alabileceği vurgusunun yapılmasıdır.

Yukarıda da belirtildiği üzere ailenin hükümlüye maddi desteğini sunmaması sonraki süreçte hükümlünün suçluluğunun süregelen hale gelmesine, sosyo-psikolojik açıdan problemler yaşamasına da neden olabileceğini söylemek mümkündür. Aynı zamanda cezaevinde aile desteğinin sağlanmasının suçlular üzerinde ıslah veya iyileştirme çalışmalarına ciddi katkı sunacağı da bir gerçektir. Nitekim bu katılımcılar, aileleri onları cezaevinde ziyarete geldikleri için özellikle cezaevi sürecinde ailelerinden maddi destek aldıkları için suçu terk etme başarısı sergileyebilmişlerdir. Mowen ve meslektaşlarının (2018) gerçekleştirdiği araştırma bulguları buradaki argümanı destekler niteliktedir. Araştırmacılar, tıpkı bu çalışmada olduğu gibi katılımcıların özellikle aileden gelen maddi desteği vurguladıklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda araştırmacılar, maddi desteğin diğer destek türlerine göre suçu terk etme noktasında daha etkili olabileceğini ortaya koymuşlardır.

Görüşmede eski hükümlülerden bazıları, cezaevi sürecinde aile desteğinin niteliği konusunda cezaevi sürecinde aileden alınan maddi ve manevi desteğin doğrudan onların suçu terk etmeleri üzerinde olumlu etkide bulunduğunu dile getirmişlerdir. Görüşme esnasında cezaevinde aile desteği alamayan kişilerin suçu terk etme yolunda zorluklarla karşılaştıkları, aile desteği alamayanların cezaevini kabullenmeye başladıkları ve bu sahipsizlik durumunun suçluluğun devamı üzerinde etkili olduğunu belirtilmiştir. Örneğin bir katılımcı (K21 kodlu), cezaevinde aileden destek alamayan hükümlülerin suç işlemeye devam ettiğini, sırf kendilerini önemseyen ailelerinin veya birilerinin olmaması onların suçu terk etme yolunda çaba sarf etmelerini engellediğini dile getirmiştir:

*“Ailenin buradaki (cezaevindeki) bağlığı bence çok önemlidir, mesela bazılarının ailesi yok, onları arayan, soran yok. Onlar da bu yolda kendilerini bırakıyorlardı (suç işlemeye devam ediyorlardı). Hiçbir şey yapmıyorlardı, suçu terk etmek için hiçbir şey yapmıyorlar. İnsanı sahiplenen birileri olursa insanın her zaman hoşuna gider.” (K21-32 yaşında-erkek-hırsızlık, uyuşturucu)*

Cezaevinde gerçekleşen ziyaretler sayesinde bazen hükümlüler kendilerini ailelerine karşı sorumlu hissetmişlerdir. Hükümlü, sırf cezaevinde ailesi tarafından ziyaret edildiği ve ailesinden destek aldığı için cezaevinden çıktıktan sonra tekrar suç işlememe yükümlülüğü hissedebilmektedir. Hükümlü, cezaevinde ailesinden aldığı desteği dikkate alarak tahliye edildikten sonra suçu terk edebilmektedir. Katılımcılardan biri (K42 kodlu) konuya ilişkin şunları ifade etmiştir:

*“Aile her şeydir, akıllı başında olan bir insan ailesini düşünerek suçu bırakmalı. İnsan ailesi ile bir yere varabilir. Ailesi olmazsa hiçbir şey yapamaz. Onların destekleri çok önemlidir. (Ailelerinin) Bu desteklerini düşünen kişinin suç işlemeyi bırakması zaten gerekiyor. Zaten artık bağlıyım, aileme karşı sorumluyum. Aileme karşı borçluyum bundan dolayı. Ben şahsen bunu düşünüp tekrar suç işlemem diyorum.” (K42-26 yaşında-erkek-yaralama, uyuşturucu)*

Yukarıda anlatımı verilen katılımcı, ailesine karşı bahsedilen bu yükümlülüklerini yerine getirmek için suç işlemekten vazgeçtiğini belirtmiştir. Bu husus ilginç bir şekilde katılımcının suçtan vazgeçmesini ailesinden aldığı desteğe bağladığı, bundan dolayı kendisini ailesine karşı borçlu hissettiği ve karşılığında olumlu değişiklikler yaparak ailesine geri dönüş yapmak istediğini göstermektedir. Suçluluk süreci burada yükümlülük veya borçlanma bağlamında değerlendirilmiştir. Cezaevindeyken ailesinden destek alan hükümlü birey, daha sonraki süreçte veya cezaevinden tahliye olduktan sonra kendisini ailesine karşı borçlu hissetmekte, suçun tekrarlanmaması konusuna dair yükümlülüğü kabul etmekte ve bunların etkisiyle de suçu terk edebilme başarısını sergileyebilmektedir. Anlatımda da görüleceği üzere cezaevi ziyaretleri hükümlü ile ailesi arasındaki bağlılığı, ailesine karşı rol ve sorumluluklarını daha da güçlendirmiştir. Konuya ilişkin yapılmış araştırmalar da bu saptamayı destekler niteliktedir. Örneğin Visser ve Travis (2003), kendi çalışmalarında cezaevi sürecinde gerçekleşen ziyaretlerin, hükümlülerin ailelerindeki rollerine bağlılıklarını arttırdığına dikkat çekmişlerdir. Naser ve La Vigne (2006) ile Nelson ve meslektaşları (1999) da aile bağlarının cezaevi ziyaretleriyle pekiştirilebildiğine veya daha güçlü hale getirilebildiğine işaret etmişlerdir.

Cezaevinde aileden alınan destek tek başına suçu terk etme üzerinde etkili olmayabilmektedir. Aile desteği ile birlikte suçu terk etme sürecinde pekiştirici görevi üstlenecek çeşitli hususlardan bahsedilmiştir. Bazı araştırmacılar suçun terk edilmesinde kişisel motivasyonun var olması gerektiğini savunmaktadırlar (Gideon, 2010). Bu çerçevede suçu terk etme sürecinin kişisel ve toplumsal olmak üzere iki faktörlü bir modeli gerektirdiği savunulmuştur (LeBel ve ark., 2008).

Çalışmada katılımcılar, (bir toplumsal faktör olarak) aile desteği ve kişisel motivasyonun birlikte oluşunun, suçun terk edilmesinde daha etkili olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin katılımcılardan biri (K35 kodlu), cezaevinde aile desteğinin suçu terk etme üzerinde etkili olduğunu ancak kişinin bu doğrultuda ayrıca motive olması gerektiğini belirtmiştir. Katılımcıya göre birey ancak motivasyon ve aile desteği ile birlikte suçluluk sürecini geride bırakabilmektedir:

*“Cezaevinde bir kişinin ailesi tarafından desteklenmesi, onu görmeye gitmeleri, bağının olması çok güzel bir şeydir. Kişi zaten ilk etapta beyninde bitirmişse cezaevinden çıktıktan sonra ailesinden destek almışsa, ailesinden destek alabiliyorsa o kişi yüzde seksen suçu bırakmaya meyillidir.” (K35-32 yaşında-erkek-yaralama, uyuşturucu)*

Ayrıca suçun terk edilebilmesi için aile desteği ile birlikte devlet desteğinin alınması gerektiği de bazı katılımcılar (Örneğin K24 kodlu) tarafından vurgulanmıştır. Tabi burada devlet desteği, hükümlünün cezaevi sonrasında bir işe yerleştirilmesi olarak algılanmış ve dile getirilmiştir:

*“... Hükümlü bir sahip çıkan olmadığı zaman, dışarı çıktığı zaman tekrar suç işlemeye devam ediyor. Sahip çıkan derken ailesini, devleti kastediyorum. Cezaevinde devlet sahip çıkarsa veya (cezaevi sonrası) iş yapabileceği bir yere koyarsa... ” (K24-30 yaşında-erkek-hırsızlık)*

Cezaevi sürecinde hükümlünün aileden destek alabilmesi oldukça önem arz etmektedir. Cezaevi ile ailenin ikamet ettiği yer arasındaki uzaklık aile desteği faktörünü etkileyebilmektedir. Bu bağlamda bazı katılımcılar da ailelerinden destek aldıklarını fakat kaldıkları cezaevinin şehir dışında olmasından dolayı, yolun uzun olmasından kaynaklı olarak ziyaretlerin çok sıklıkla veya her hafta gerçekleşemediğini belirtmişlerdir. Mesafenin uzaklığının, mahkûm ziyaretini engelleyen bir durum olduğu aşğıdaki anlatımda şöyle açıklanmıştır:

*“Şehir içerisindeyken haftada bir iki gün geliyorlardı ama biz şehir dışında çıktuktan sonra beş altı ayda bir geldiler. Cezaevinin yakın olması iyi olurdu. Ailemin gelmesini çok isterdim ama işte gelemiyorlardı.” (K12-37 yaşında-erkek-çete, gasp, hırsızlık, uyuşturucu)*

Hükümlünün infazının gerçekleştiği cezaevi ile hükümlünün ailesinin ikamet ettiği yerleşim bölgesinin uzaklığı hükümlünün ailesinden alması gereken desteği engelleyebilmektedir. Hatta bazen bu durum hükümlünün suçu terk etme sürecini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Bu çalışmada cezaevi ziyaretinin aile ile hükümlü arasındaki ilişki kalitesini zayıflattığı bulgusuna ulaşılamamıştır. Fakat katılımcılardan bazıları cezaevinde buldukları süreçte ailelerinin onları ziyarete gelmek istediklerini ancak kendilerinin bunu istemediklerini belirtmişlerdir. Bazen hükümlüler kendi istekleriyle ziyaretçi kabul etmeyebilirler. Bunun nedeni bazıları için cezaevinin aileler için uygun bir ortam olmayışı veya aile üyelerinin cezaevi ziyareti esnasında yaşadıkları zorluklardır. Hatta bazıları ailelerinin cezaevinde kendilerini ziyarete gelmelerini kabul etmemektedirler. Bu durum hükümlü birey ile ailesi arasındaki bağın zayıf olduğuna dair kesin bilgi vermemektedir. Bunun tam tersi bir durumun olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Codd'un (2013, s. 153) da belirttiği gibi ailesinin ziyaret esnasında bazı sıkıntılar yaşamamasını arzulamayan bazı hükümlüler (kendi aile bireylerinin iyiliğini düşündükleri için) aile bireylerinin ziyaretlerine karşı çıkabilmektedirler. Bu durum aynı zamanda hükümlü ile ailesi arasında daha derin bağlılığın oluşunun bir sonucu olarak görülebilir. Bu çalışmada bu durumu destekleyen görüşler dile getirilmiştir. Örneğin katılımcılardan biri (K1-34 yaşında-erkek-ağır yaralama), ailesinin onu cezaevinde görmesini istemediğini belirtmiştir: *"Ailem cezaevindeyken beni ziyarete geliyorlardı, beni orada görüyorlardı, babam geliyordu. Ben ailemin gelmesini istemiyordum çünkü aile için uygun bir ortam değil orası."* Bir diğer katılımcı (K42 kodlu) bunun nedenini, ailesinin cezaevine geldiğinde kontroller esnasında çokça sıkıntı yaşıyor olmaları ve bundan dolayı kendisinin utanç duyması olarak ifade etmiştir. Belirtilen anlatımlara aşağıda yer verilmiştir:

*"Ailem beni cezaevine görmeye geldiği zaman bir ton sıkıntı yaşıyordum orada. Ha, o kalabalıkta, ondan sonra kontrollerden geçtikleri zaman çok sıkıntı yaşıyordum. Ben onları o durumda görmek istemiyordum, ben bundan dolayı utanıyordum. Yazık, günah; yaşlı insanlar vardı, geliyorlar orada perişan oluyorlar. Annem geliyordu, ben ona gelme diyordum mesela sırf bundan kaynaklı olarak."* (K42-26 yaşında-erkek-yaralama, uyuşturucu)

Sonuç olarak hükümlülerin cezaevi sürecinde aile desteğini almış olmaları, yaşamlarının sonraki dönemlerinde suçluluk durumları üzerinde oldukça etkili olduğu görülmektedir. Aile desteği, cezaevinden kaynaklanan birey üzerindeki gerilimlerin azaltılması, cezaevi sonrası topluma başarılı bir şekilde entegre olmaları ve tahliye edildikleri zaman suçu terk etmeleri üzerinde etkili bir unsurdur. Gerçekleşen cezaevi ziyaretleri bireylerin ailelerine karşı kendilerini sorumlu hissetmelerine, bu durumun da suçun terk edilmesine olanak sağladığı görülmektedir. Aile desteği ile birlikte hükümlünün suçu terk etme motivasyonuna sahip olması gerektiği ve suçluluktan uzak yeni bir kimliğin inşa edildiği dönemde devlet tarafından da destek görmesi gerektiği tespit edilmiştir. Ayrıca cezaevi ziyaretlerinin gerçekleşmesinin önünde engel olabilecek diğer bir unsur da cezaevinin hükümlünün aile bireylerinin ikamet ettiği yerleşim bölgesine uzak olması ve görüşme süreçlerinde yaşanan bazı güçlüklerin varlığıdır. Görüşmelerde buna ilişkin kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılması hususu vurgulanmıştır.

Bu saptamalar; Naser ve La Vigne (2006), Rocque ve meslektaşları (2013) ve Bacaksız'ın (2015) bulgularıyla örtüşmektedir. Naser ve La Vigne ile Rocque ve meslektaşlarının çalışmalarında aile desteğinin, suçlular üzerinde cezaevinden kaynaklanan birey üzerindeki baskıların azaltılması ve cezaevi sonrası topluma başarılı bir şekilde giriş yapmalarında etkili olduğu saptaması yapılmıştır. Bu nedenle aile desteği, cezaevindeki suçluların tahliye sonrasına ilişkin bir "umut" kaynağı olmaktadır. Bacaksız'ın çalışmasında da sosyal hayatla bağını koparmayan ve bununla birlikte sosyal hayata ilişkin umut besleyen hükümlülerin toplumla uyum sağlamalarının daha kolay olacağı, bu doğrultuda hükümlülerin yakınlarının ziyaretlerine gelmeleri noktasında kolaylık sağlanması gerektiği ortaya konmuştur.

Bulgulara ortaya çıkan aile desteğinin rehabilite edici özelliği, zorlama ve sosyal destek teorisinin varsayımları ile örtüşmektedir. Bu bağlamda cezaevi sürecinde maddi ve manevi destek sağlayan aile bireyleri ve hükümlü ile ailesi arasında kurulan "sevgi bağlarının", zorlama ve sosyal destek teorisini savunan Hlavka ve meslektaşları (2015) ile Western ve meslektaşlarının (2015) görüşleriyle örtüştüğünü söylemek mümkündür. Yine bu teorisinin kabullerine uygun olarak cezaevinde aile desteği alamamış bireylerin kendilerini umutsuz ve çaresiz hissetmeleri ve suça yönelmeleri, aile desteği alamamanın suçu terk etme sürecini sekteye uğratabileceği bulgusuyla örtüşmektedir. Nitekim Colvin ve meslektaşları (2002) ve Cullen (1994) bu saptamayla uyumlu görüşler ileri sürmüşlerdir.

#### 4.2. Cezaevinden Sonraki Süreçte Sunulan Aile Desteğinin Etkisi

Suçun terk edilmesi sürecinde cezaevi sonrası süreç oldukça önem arz etmektedir. Cezaevinden tahliye olan hükümlüler topluma giriş yapmaktadırlar ve bu giriş sürecinde önemli toplumsal sorunlarla karşı karşıya gelmektedirler. Cezaevinden topluma geçiş sürecinde eski hükümlüleri bekleyen en temel sorun, toplumla yeniden bütünleşmenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğidir. Cezaevinden tahliye olan hükümlülerin bazıları, başarılı bir şekilde suçtan uzaklaşıp topluma adapte olabiliyorken bazıları, bunu gerçekleştirilememektedir. Cezaevinden çıkan hükümlülerin toplumsal entegrasyonlarını belirleyen temel kurumların başında aile ve aile temelinde sunulan sosyal ve ekonomik destek gelmektedir. İlgili literatür incelendiğinde aile desteğinin eski hükümlülerin suçluluk durumları üzerinde etkili olduğu gözlemlenmektedir. Aileden alınan destek, bireyin suçluluk durumunu belirleyen fakat aynı zamanda bireyin cezaevi sürecinden de etkilenen bir faktördür. Yani bireyin cezaevi süreci, cezaevi sonrası süreçte bireyin ailesinden alabileceği desteğin niteliğini de belirleyebilmektedir (Mowen ve Visser, 2015). Cezaevinden tahliye olan erkekler üzerinde yapılan bir çalışmada bireyleri cezaevinden dolayısıyla suçtan uzak tutan temel faktörün aile desteği olduğu tespit

edilmiştir. Aynı şekilde Nelson ve meslektaşları (1999, s. 10) tarafından gerçekleştirilen araştırmada da bireysel başarının en güçlü belirleyenin aile desteği olduğu belirlenmiştir. Konuya ilişkin yapılmış araştırmalar, cezaevinden tahliye olan erkek ve kadın hükümlülerin topluma yeniden adapte olma süreçlerinde aile desteğinin, özellikle duygusal desteğin önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur (Visher ve Courtney, 2007).

Araştırma grubu ile yapılan görüşmelerde çok sayıda eski hükümlü, ailelerinden aldıkları destek ile suçu terk etmeyi başardıklarını belirtmişlerdir. Elde edilen verilerden yola çıkarak genel anlamda suçu terk etmeyi başarmış ve toplumsal entegrasyonunu yeniden gerçekleştirebilmiş olan bireylerin hem cezaevi sürecinde hem de cezaevinden sonraki süreçte ailelerinden hem duygusal hem de maddi destek aldıkları tespit edilmiştir. Katılımcılara yöneltilen **“Suçu terk etmenizden ailenizin etkisi nasıl oldu? Açıklar mısınız?”** sorusuna verilen cevaplar doğrudan aile bağlarını işaret etmektedir. Örneğin aşağıdaki anlatımda, suçun terk edilmesinde aile desteğinin önemi dile getirilmektedir:

*“Beyin olarak bir insan kendisini ailesine verirse inan ki suç işlemez. Aile çok önemli, aile suçtan uzak tutar, insanı ayakta tutan ailedir yani. İnsan en büyük terbiyeyi altyapıdan almali, altyapi da zaten ailedir. Eğer aile terbiyesi alırsan inan ki ne kimsenin namusuna göz dikersen ne haram yersin ne suç işlersin.” (K17-43 yaşında-erkek-uyuşturucu)*

Benzer şekilde bir katılımcı (K21 kodlu-32 yaşında-erkek-hırsızlık, uyuşturucu), ailesi tarafından sahiplenildiğini ve bu şekilde suçluluktan uzaklaşmayı başardığını dile getirmiştir: *“Beni sahiplendiler, beni boş vermediler. Belki boş verseydiler belki ben de o suçlu ortamlardan çıkmazdım. Suç işlemeye devam ederdim.”* Bir diğer katılımcı (K33 kodlu), hayatını ailesi sayesinde bir düzene soktuğunu, suç geçmişini dikkate alarak bilinçlendiğini, ailenin var olmaması durumunda suçluluğun devam edeceğini ifade etmiştir:

*“Hiç yoktan kendime bir düzen (aile) kurdum. Hayatımda bir düzen var, eskiden yaptıklarımın yanlış olduğunun bilincine vardım. Yaptığım hataların farkına vardım ve yapmamaya çalışıyorum. . . . Şimdi ben cezaevinden çıksam kimsem yoksa (aileyi kast ederek) yine aynı suçu işler girerdim.” (K33-28 yaşında-erkek-hırsızlık, yağma)*

Cezaevinden çıktıktan sonra aile desteği alan katılımcılar, suçu terk etmeleri veya yeniden suç işlemeyişleri üzerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların anlatımlarına göre cezaevi çıkışında ailenin bireylere yakın ilgi göstermesi, bireylerin cezaevi çıkışında aileleri tarafından karşılanması ve ailenin onlara karşı dışlayıcı bir bakış sergilememeleri suçu terk etmeleri üzerinde oldukça etkilidir. Bu çalışmada çok sayıda katılımcı bu faktörlerin onların suçu terk etmeleri üzerinden doğrudan etkili olduğunu belirtmiştir:

*“Ailemle aram daha güzel oldu. Ben şunu dile getirmek istiyorum: Eğer bir hükümlü cezaevinden çıktıktan sonra ailesi ona daha güzel davranırsa, ailesi onunla daha güzel diyalog kurarsa, ailesi ona karşı bir suçlama yapmazsa çok daha iyi olur. Cezaevinden sonra illaki bu durumdan kaynaklı olarak suçtan uzaklaşanlar olur. Bende de oldu.” (K26-29 yaşında-erkek-yaralama)*

Yukarıdaki açıklamada katılımcı bir kıyaslama yaparak aile ile ilişkilerinin cezaevi öncesi sürece göre daha geliştiğini belirtmiştir. Nitekim kendisi de bir hükümlünün cezaevinden sonra ailesi tarafından ilgi görmesinin, ailesiyle diyalog halinde olmasının onu suçlardan uzak tutabileceğini ifade etmiştir.

Benzer şekilde bir başka katılımcı (K30 kodlu) da kendisinden yola çıkarak değil de örneklendirme yaparak cezaevi sonrası aile desteğinin devam etmesinin suçu terk etme üzerinde etkili olduğuna dikkat çekmektedir:

*“Ben kardeşimi örnek göstereyim: Bir tartışma esnasında gözaltına alındı, gasptan dolayı cezaevine girdi; iki ay cezaevinde kaldı. Cezaevini gördü, cezaevinden çıktıktan sonra aile de onun üzerinde durabildi. Sonra ne oldu? Suç işlemeyi bıraktı, suç işlenen kişilerin yanına gitmez oldu, yanlarından dahi geçmez oldu. O cezaevine girmeden önce madde (uyuşturucu) kullanıyordu, sanki istese cezaevinde madde kullanmaya devam edemez miydi? Tabii ki edebilirdi, cezaevinde de uyuşturucu satılıyor. O ne yaptı? Maddeyi bıraktı.” (K30-27 yaşında-erkek-yaralama, gasp, hırsızlık)*

Katılımcı, farklı bir perspektif çizerek ailenin cezaevinden sonra hükümlüye ilgi göstermesinin onu suçlu çevreden dolayısıyla suçluluktan uzaklaştırdığından bahsetmiştir. Ayrıca bu destek sayesinde suçlunun daha önce var olan uyuşturucu kullanımından vazgeçtiğinin de altı çizilmiştir. Burada aile desteği faktörü hem suçlu çevreden uzaklaştırıcı etkisi hem de uyuşturucu kullanımının sonlandırılmasına etkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Anlatımdan yola çıkarak aile desteği alan bir eski hükümlü bireyin onu suçluluğa sürükleyecek bir sosyal çevresi varsa bu çevreden uzaklaşabilmektedir. Ayrıca uyuşturucu kullanan bir birey ise aile desteği alarak uyuşturucu kullanımını sona erdirebilmektedir.

Çalışmada katılımcıların çoğu, tıpkı cezaevi sürecinde olduğu gibi cezaevinden çıktıktan hemen sonra da ailelerinden destek almaya devam ettiklerini belirtmişlerdir. Görüşülen çok sayıda eski hükümlü ailelerinin sıklıkla kendilerine nasihatte buldukları, yanlış yolda olduklarını, yaptıklarının onlara yakışmadığı, gençliklerini yok edeceği gibi aile telkinlerine muhatap olduklarını dile getirdikleri gözlemlenmiştir. Bu konuya ilişkin katılımcılara yöneltilen **“Cezaevi sonrası aileniz size karşı nasıl bir tutum sergiledi?”** sorusuna, (K14 kodlu-33 yaşında-kadın-uyuşturucu) katılımcı cezaevinden tahliye olduktan sonra ailesinden nasihatler

aldığını belirtmiştir: “Anne baba kızdılar bize tabii. Nasihat vermeye başladılar. Kim ister ki evlatları böyle bir yola girsin? Hem seviyorlar hem de kızıyorlar yani.” Katılımcılardan biri (K35 kodlu) cezaevinden çıktıktan sonra ailenin gözetimi altında olduğu, bir daha suç işlememesi yönünde sürekli ailesinin kendisine öğüt, nasihat ve telkinlerde bulunduğunu belirtmiştir:

*“Ailemin sürekli olarak gözü üzerimdeydi. Ben cezaevinden çıktıktan sonra yani bir daha yapar mıyım, yapmaz mıyım diye düşünüyorlardı. Ailede bu muhabbetler çok oluyordu. Bu dışlanmak değildir, her zaman ben ailemden destek aldım. Yani sürekli olarak yapma, etme muhabbetini çok yapıyorlardı bana.” (K35-32 yaşında-erkek-yaralama, uyuşturucu)*

Bu anlatımlardan yola çıkarak bir anlamda cezaevinden çıkan hükümlüye aile tarafından nasihatler verilmesi, tekrar suç işlememesine dair telkinlerde bulunulması onların suçu terk etmesi sürecine olumlu katkı sunduğu belirtilebilir.

Cezaevinden tahliye olan hükümlülerin daha önce cezaevi deneyimine sahip oldukları için tekrar suç işleyip cezaevine girme olasılıklarını (daha önce suç işledi, tekrar suç işleme olasılığı yüksek olabilir mantığı ile) değerlendiren ailelerinin, onlara daha yakın bir ilgi gösterdikleri gözlemlenmiştir. Ailelerin, fertlerinin tekrar suç işlemesini önlemek için onlara daha yakın davrandığı, onları daha çok arayıp sormaya başladığı, destek dozajını daha da arttırdıkları tespit edilmiştir. Bu çerçevede bir katılımcı (K19 kodlu-32 yaşında-erkek-yaralama, gasp, hırsızlık), “Ailem, beni kazanabilmek için bana daha sevecen yaklaştı.” diyerek aile desteğinin cezaevi sonrasında daha etkin ve güçlü olduğunu vurgulamıştır. Katılımcılardan biri (K1 kodlu), suçu terk edebilmesi için ailesinden yakın bir ilgi gördüğünü hatta ailesinin ona karşı sözlerini seçerken bile dikkatli davrandığını cezaevinden sonra ailesinden gördüğü bu yakın ilginin onu suçtan uzak tuttuğunu belirtmiştir:

*“Ailem ondan sonra tekrar aynı hataları yapmamam için çok iyi yaklaştı bana. Bir cümle kullanıldığı zaman o cümleye daha çok dikkat etmeye başladılar. Mesela abim bundan (cezaevinden) önce beni arayıp sormazdı. Cezaevine girmeden önce karışmazdı bana. Çünkü bilirdi ne yaptığımı ne ettiğimi. O yüzden benden uzak dururdu ama şimdi öyle değil. Şimdi mesela abimin bende etkisi, bir yuva kuracağımı bildiği için hadi neredesin, gel... Sırf suçtan uzak durabileyim diye abim beni her türlü çağırır. Yani bağlarım daha güçlü oldu. Bu da ister istemez suçtan uzak tutuyor.” (K1-34 yaşında-erkek-ağır yaralama)*

Bazı eski hükümlü katılımcılar, suçun terk edilebilmesi için aile desteği ile birlikte önceki suç geçmişinin ve şu anki suçluluktan uzak hayatın kıyaslanması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Bu bağlamda bazı araştırmalara göre önceki suçluluk deneyiminin kişiler tarafından daha anlamlı hale getirilmesi, hatırlanması, üzerinde düşünülmesi suçu terk etme süreçleri üzerinde olumlu anlamda etkili olabilmektedir (Maruna, 2001). Aşağıda Maruna'nın tespitini haklı kılacak bazı anlatımlar yer almaktadır:

*“İnsanın önceki durumunu (suçluluk durumu) düşünmesi lazım. Bir kıyas yapması lazım. Ailem bana sahip çıkıyor deyip vicdanına güvenen, suç işlediği zamanı hatırlayan kişi suçu terk eder. Daha ne olsun? Sen suç işlemişsin ve ailen halen sana bakıyor. Önceki hayatından uzaklaşmışsın. Kişinin bunu düşünmesi lazım. Ben cezaevindeyken annemi kaybettim. Bu bana ders oldu.” (K32-45 yaşında-erkek-uyuşturucu)*

Yukarıdaki anlatımda ailesinden alınan destek ve vicdani bir sorgulama ile birlikte suçun terk edilmesine dikkat çekilmektedir. Katılımcı burada hükümlünün de vicdanına dayanarak bir değerlendirme yapması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre suç işlemiş ve cezaevine girmiş olan biri; buna rağmen ailesinden halen destek alabiliyorsa, ailesi tarafından dışlanmıyorsa, suç içerisinde geçmiş olan yaşamını suçluluktan uzak olan şimdiki yaşamıyla kıyaslarsa sırf bu yüzden dahi suçu terk etmesi gerekmektedir.

Cezaevine girmiş olan bireyler, cezaevine girmeleri nedeniyle toplumdan soyutlanma, damgalanma veya dışlanma riskiyle karşı karşıyadırlar. Hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde cezaevinden çıkan bireylerin sosyal anlamda sınırlandıkları veya dışlanmaya maruz kaldıklarını ortaya koyan çok sayıda araştırma bulunmaktadır (Pager, 2003; Richmond, 2006; Arslanoğlu Çetin, 2016; Timurturk ve ark., 2017; Türkmen, 2017). Cezaevinden çıkan bireylerin aileleriyle güçlü bir bağa sahip olmalarının, aileleri tarafından bir dışlanmaya maruz bırakılmamalarının da sosyal alanda damgalanma veya dışlanmaya karşı koruyucu bir kalkan olduğu bazı çalışmalarca ortaya konmuştur. Nitekim ailenin sabıkalı olmanın getirdiği olumsuz bakışı veya damgalanmayı görmezden gelme olasılığı çok daha yüksektir (Ekland-Olson ve ark., 1983; Lebel, 2006).

Bazı çalışmalarda katılımcıların aile bağlarının, özellikle de duygusal bağlarının damgalanma veya dışlanma algısını azalttığı ve toplumsal entegrasyona katkı sağladığı tespit edilmiştir (Petersilia, 2004; Visser ve Travis, 2003; Winnick ve Bodkin, 2008). Ayrıca daha önce gerçekleştirilen ve hükümlü ailelerini de kapsayan bazı çalışmalar, aile üyelerinin cezaevinden dönen bireyleri duygusal anlamda desteklemek istediklerini bildirdiklerini göstermiştir. Bu aileler kendi fertlerine karşı bir damgalama yoluna gitmemiş, ona desteklerini sunarak toplumda karşılaşılabileceği muhtemel damgalanmaya karşı onu korumuşlardır (Grieb ve ark., 2014; Pansag ve ark., 2016, s. 25). Türkiye’de gerçekleştirilen bazı çalışmalarda hükümlülere yönelik toplumsal ön yargı karşısında güçlü bir şekilde aile desteğinin alındığı katılımcılar tarafından bildirilmiştir (Gençtürk ve Korkmaz, 2019, s. 375).

Bu araştırmada dile getirilen görüşler konuyla ilgili yapılmış araştırma sonuçlarıyla önemli ölçüde örtüştüğü tespit edilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorulara istinaden örneklem grubu içerisinde yer alan eski hükümlü katılımcılar; ailenin bakış açısında bir değişimin olmadığı, bir dışlanmanın yaşanmadığı, kendilerine farklı bir gözle bakılmadığı veya bir damgalanmanın gerçekleşmediği yönünde görüşler dile getirmişlerdir:



*“Zaten insanın bir Allah'ı var bir de ailesi var. Başka hiç kimsesi yok. Ailem beni hiç soyutlamadı, dışlamadılar beni. Yani şöyle söyleyeyim, ailem olmasa dışarda, toplumda çok sıkıntı çekerdim” (K6-26 yaşında-erkek-hırsızlık, yaralama, yağma)*

*“Ailem bir daha yapmamam için üzerinde çok durdular. Yani dışlanma yok ama yapma, etme gibisinden sürekli tavsiye ediyorlardı. Zaten dışardan, diğer insanlardan dışlanma görüyorsun. Ailenin bu durumu insanı daha da hayata bağlıyor.” (K8-38 yaşında-erkek-uyuşturucu)*

Cezaevi deneyimi yaşamış olan bir bireyin tahliye olduktan sonra damgalandığını hissetmesi suçluluğunun devamına yol açabiliyorken bunun tam tersi cezaevi sonrası damgalanmaya maruz kalmayan, özellikle ailesi tarafından dışlanmayan bireyin suçü terk etme süreci daha başarılı gerçekleşebilmektedir. Ailenin cezaevinden çıkan hükümlülerle güçlü bir bağa sahip olmasının sosyal alanda damgalanma veya dışlanmaya karşı koruyucu bir kalkan olduğu belirtilmelidir. Bu yönüyle cezaevinden sonra bireylerin ailelerinden dışlanma görmemeleri, toplumsal entegrasyonlarına katkı sağlama işlevi görmüştür. Ayrıca eski hükümlülerin suçü terk etme süreçleri üzerinde olumlu bir etki yarattığı görülmektedir. Araştırmanın bu bulgusu, yukarıda da değinilen çok sayıda çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir.

Suç sonrasında ailenin bireyi dışlamasının kişiyi daha çok suçü sürükleyebileceği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu cezaevi sonrasında kişiye verilen aile desteğinin kişiyi yeniden suç işlemekten alıkoyduğu anlamına da gelmektedir. Zorlama ve sosyal destek teorisi (Cullen, 1994; Colvin ve ark., 2002), bu bağlamda ailenin bireyi dışlaması durumunda kişinin yeni bir aile bulma arayışına girebileceğini ve bu ailenin de muhtemelen eski suç arkadaşları olabileceğini savunmaktadır. Burada ortaya konulan bulgunun da bu perspektifle ele alınırsa bu teorinin sonuçlarıyla uyumlu olduğu görülecektir.

Aile yapısının, ailenin toplum nezdinde karşılaşılabileceği ayıplanmaya, utanca göndermede bulunup bu durumların suçü terk etme üzerinde etkili olduğunu belirten katılımcılar da olmuştur. Örnek olarak bu katılımcılardan ikisinin anlatımlarına aşağıda yer verilmiştir:

*“Ailem dindardır. Ailenin yapısı da burada çok önemli çünkü bazen düşünüyörsün, diyörsün ki ya ailemin içerisinde benim gibi yapan kimse yok, bize yakışmaz, diyörsün. Bize bu tür şeyler uymaz diyörsün. Babam mesela mahallede söz sahibi olan bir kişidir. Bazen düşünüyorum, diyorum ki bize yakışmayan şeyler bunlar. Aile temelimiz sağlam olduğu için de sorguluyörsün diyörsün ki işte ben yanlış yaptım, bunun farkına varıyorsun. Benim şahsımda suçü terk etmem de en temel şey aile yapımıdır. Bizim ailede suçlara karışan bir ben varım. Hani derler ya bir kız alacağım zaman onun ailesine bak, aile temelini bak; bu tür konularda aile temeli çok önemlidir. Ne oluyor aileyi utandırıyor. İnsanlar zaten iyi biliyorlar aileyi, daha sonra ayıplamaya başlıyorlar.” (K36-38 yaşında-erkek-hırsızlık, adam kaçırma, çete, yaralama)*

*“Bizim genel olarak aile yapımızda suç işleme çok kötü bir şeydir. Hem muhafazakâr bir aileden geldiğimiz için çoğunlukla haram olarak bakılıyor hem de bizim toplumumuzda şöyle bir şey vardır, suç işleyene kız vermezler. Suç işleyeni aile sevmez falan. Biz de ailemizin o değerlerini kriterlerini bozmamak adına olsa dahi suç işlemememiz gerekir. Ben de öyle yapıyorum. Utanılacak bir şeydir bu.” (K9-26 yaşında-erkek-uyuşturucu)*

Yukarıda anlatımı verilen katılımcılardan ilki (K36 kodlu), ailesinin yaşadığı çevrede itibar sahibi olduğunu, dindar olarak bilindiğini, suç işlediği takdirde ailesinin itibarının zedelenebileceğini ve suçluluk geçmişı üzerinde yaptığı muhasebenin suç faaliyetlerinden vazgeçmesinde etkili olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde başka bir katılımcı (K9 kodlu) da aile yapısına vurgu yaparak ailesinin muhafazakâr bir aile olduğunu, onlar ve toplum nezdinde suç işlemenin kabul edilemeyecek bir şey olduğunu, suç işleyenin dışlanabilme ihtimalinin olacağını belirterek suçü terk etmiştir. Katılımcıların anlatımlarında da görüldüğü üzere işlenen suçtan dolayı ailenin ve kendilerinin utanma veya ayıplanma ile karşı karşıya kalabileceği vurgulanmıştır. Öyle ki katılımcılar hem kendilerinin hem de ailelerinin toplum içerisinde ayıplanma ihtimallerini düşünerek suçtan uzaklaşmışlardır. Suç ile açığa çıkan utandırma veya ayıplama burada tıpkı Braithwaite'in (1989) da belirttiği üzere “yeniden bütünleştirici” bir işlevi yürütmektedir. Araştırmacıya göre “utandırma veya ayıplama” toplumda dışlanmış veya etiketlenmiş olan bireylerin topluma yeniden entegre olmalarını sağlamaktadır. Suç işlemiş olan bireylerin cezalarını çektikten sonra toplumsal anlamda bağlılıklarının devam ettirilmesi ve böylece tekrar suç işlemlerinin önüne geçilmesi sağlanır.

Bu araştırmada dikkat çeken diğer bir konu ise katılımcıların suçü terk etme nedeni olarak toplumun veya akrabaların bakışına göndermede bulunmuş olmalarıdır. Bahsedilen konu ile ilgili örnek olarak iki katılımcıya ait anlatım aşağıda yer almaktadır:

*“Hem çocuklarım perişan olacak hem de anne babama kelimeler (Söylenti, söz söylenmesi veya olumsuz ifadelerin kullanılması anlamında kullanılmaktadır.) gelecek, dediğim gibi benim sülalem de sadece bir ben cezaevine girmişim. Cezaevine girdiğim zaman da yakın çevremizden bazıları babamın yanına gelip demişler ki: Biz ne diyorduk, siz bugüne kadar bu malı nasıl yapıyorsunuz? Meğerse senin çocukların uyuşturucu satıyormuş. O gün o kelimeyi duyduktan sonra ben artık ölsem de anneme babama o kelimeleri getirtmem. Bugünkü aklımla bunları idrak edebiliyorum. Kendimi düşündüğüm için değil ben kendimi düşünmüyorum, benim için önemli olan ailemdir bu konuda. Anne, baba ondan sonra eş, çocuk önemlidir.” (K47-32 yaşında-erkek-uyuşturucu)*

*“Bu saatten sonra yapmam. Yani ben ailemin yüzünü kara çıkarmam. İnsan, bir müddet geçtikten sonra olgunlaşıyor. Bir müddet geçtikten sonra dünyanın farkına varıyor. İnsan, bireysel olmadığını fark ediyor. Sonuçta biz bir aile, bir soy olarak yaşıyoruz. Bir insan bir soyu ile bazen temsil edilebiliyor. Yüz kızartıcı suç işlendiği zaman diyorlar ki işte falanca soydan, filanca aşiretten adam öyle böyle yapmış diyorlar.*

*Beni suçlardan uzak tutan temel şey ailemin üzüntüsüdür, ailemin başını eğmesidir, sülaleme laf gelmesidir, akrabalarım laf gelmesidir, bir de toplum içerisinde dışlanmaya maruz kalmamdır.” (K24-30 yaşında-erkek-hurstsılık)*

Anlatımlarda da görüleceği üzere katılımcılar, ailelerine yönelik toplumda gerçekleşebilecek olumsuz bir değerlendirmeden kaçınmak için suçu terk ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda çalışmalar, bazı kültürlerde suçluluğa atfedilen “utanç” duygusunun bireylerin suçu terk etmeleri konusunda omuzlarına önemli sorumluluklar yüklediği gerçeğine dikkat çekmişlerdir (Nugent ve Schinkel, 2016). Çalışmada bu husus, elde edilen verilerle örtüşen bir tespit olmakla birlikte bireyler işledikleri suçlar nedeniyle ailelerinin buldukları kültürde baskılara maruz kaldıklarını veya kalabileceklerini dile getirerek suçtan uzaklaşmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Aile desteği her ne kadar suçu terk etme üzerinde etkili olsa bile mahkûmlar, aynı zamanda cezaevi sürecinden de etkilenmektedirler. Bazı bireyler, sırf cezaevine girdikleri için cezaevi öncesi var olan güçlü aile bağlarını kaybedebilmektedirler. Sayıca az olsa da bazı katılımcıların bu doğrultudaki anlatımlarına aşağıda yer verilmiştir:

*“Ben cezaevindeyken çocuklarım ortada kaldı, bir koyunu düşünün ortada kaldığı zaman ne olur ona? Kurt kapar. Ben dışarıdayken daha cezaevine girmeden önce çocuklarımın hepsi tertemizdi. Uyuşturucudan dolayı çocuklarım cezaevine girdiler. Benim bir çocuğum on yedi yaşında iken cezaevine girdi, dosyasını getireyim bakan istiyorsanız, dosyasında yatmasını gerektiren bir suç yok. Ama çocuğun hayatı söndü, sicili bozuldu, altı yıl ceza yedi. İşte bunların tümünün sebebi ben başlarında bulunmadığım için oldu bunlar. Benim onlara göz kulak olamam lazım.” (K31-57 yaşında-erkek-uyuşturucu)*

*“Allah göstermesin artık yaşımız otuz dokuz oldu, çocuklarımız büyüdü. Kızım on dokuz yaşına girdi ben içeri girerken benim çocuklarımın hepsi küçüktü, şimdi hepsi büyüdüler. Küs haldeyiz. Cezaevine girdiğim için bu kadar sene olmuş çocuklarım benimle konuşmuyor. Aralarından bazıları evlendi, bazılarıyla aynı evdeyiz. Evde pek huzur da yok. Şimdi tek bir amacımız var onların karnını doyurup, onlara sahip çıkmak. Ayrıca yanlışla düşmemeleri için elimizden gelen her şeyi de yapmak. Büyük bir sorumluluğum var benim. Ceza almayacağımı bilsem de yine suç işlemem, çocuklarımız bize bakıp örnek alıp devam etmesinler, diye zaten bundan sonra çocuklarımızı düşünmemiz gerek.” (K38-39 yaşında-erkek-uyuşturucu, yaralama, evrakta sahtecilik, firar)*

Cezaevinde olmanın fiziksel ve psikolojik etkileri, aile ilişkileri üzerinde olumsuzluk yaratmaktadır (Comfort, 2008; Listwan ve ark., 2013). Bu durum eğer hükümlü evli ise evlilik birliğinin bozulması riskinin artmasına (Lynch ve Sabol, 2004; Lopoo ve Western, 2005) ayrıca hükümlü çocuk sahibi ise çocuklarla bağın azalmasına veya tamamen kopmasına neden olabilmektedir (Hairston, 1988; Swanson ve ark., 2013). Bununla birlikte bazı araştırmalar, cezaevinde bulunan bireylerin eşlerinin, cezaevinde bulunmayan bireylere kıyasla eşlerinden ayrılma olasılığının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Western, 2006; Turney ve Wildeman, 2013). Türkiye’de gerçekleştirilen bazı çalışmalar, cezaevinden çıkan hükümlüler evli oldukları takdirde cezaevi öncesi kurdukları evlilik kurumunun bozulabileceğini aktarmışlardır (Gençtürk ve Korkmaz, 2019). Bu doğrultuda cezaevine girdiği için aile birliğinin bozulduğunu, aile fertleri ile bağlarının zayıfladığını, aile fertlerinin bazılarının suç işlemeye başladığını belirten katılımcılar olmuştur. Konuya ilişkin olarak suçluluk hissi duyan katılımcılar, aile bağlarının tekrar güçlendirilmesi gerektiğini, bunun için çabaladıklarını ve bu durumun gerçekleşebilmesi için suçu terk ettiklerini beyan etmişlerdir.

Cezaevi sürecinden sonra da aile desteği alan katılımcılar, sosyalleşerek hayatlarında yeni bir sayfa açtıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda Sampson ve Laub’a göre (2001) ailenin suç sonrası sosyal bağları güçlendirmesi suçu terk etme sürecine olumlu katkılar sunmaktadır. Bu nedenle cezaevi sonrasında aile desteğinin birey üzerinde olumlu etkisine dair tespitler, yaşam seyri teorisinin (Laub ve ark., 2011) varsayımlarına uygun bir bulgu olmuştur.

Sonuç olarak katılımcıların anlatımlarına göre cezaevi çıkışında ailenin bireylere yakın ilgi göstermesi, bireylerin cezaevi çıkışında aileleri tarafından karşılanması ve ailenin onlara karşı dışlayıcı bir bakış sergilememesinin suçu terk etmeleri üzerinde oldukça etkili olduğu görülmektedir. Görüşülen çok sayıda eski hükümlü ailelerinin sıklıkla kendilerine nasihatle bulduklarını, yanlış yolda olduklarını, yaptıklarının onlara yakışmadığını, gençliklerini yok edeceği gibi aile telkinlerine muhatap olduklarını dile getirdikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların cezaevi sonrası süreçte bu tarz telkinlerden kaynaklı olarak, bunu göz önünde bulundurarak suçlu geçmişini gözden geçirecek ve tabi vicdanına dayanarak suçu terk etme başarısını sergilediği, bazı katılımcıların ise ailelerine yönelik toplumda gerçekleşebilecek olumsuz bir değerlendirmeden kaçındığı için suç işlemeyi bıraktıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda genel olarak cezaevinden tahliye olan hükümlülere ailelerinin “kucak açması”, onlara desteklerini sunmaya devam etmeleri ve onlardan “ümitlerini” kesmemeleri bireylerin suçu terk etme süreçleri üzerinde oldukça etkilidir.

### **4.3. Gelir Desteği ve Barınma İmkânının Varlığının Etkisi**

Genel anlamda cezaevinden tahliye edildikten sonra eski hükümlülerin çoğu barınma problemi yaşama ile karşı karşıya kalabilme tehlikesi altındadırlar. Bazı araştırmalar cezaevinden yeni tahliye edilen eski hükümlülerin evsizlikten veya barınacak yer bulamamaktan kaynaklı olarak yeniden suç işleyip tutuklanabilme tehlikesi bulunmaktadır (Mills ve ark., 2013). Eski hükümlülerin barınma problemi yaşaması, genellikle hayatta kalmak veya yaşamlarını sürdürebilmeleri için kalınacak ev bulma noktasında yasadışı faaliyetlerde bulunmalarına yol açmaktadır (Fitzpatrick ve ark., 2009). Tam da bu noktada aile tarafından sağlanan barınma

ve gelir desteğinin önemi vurgulanmaktadır. Aile desteği ve ilişkileri, potansiyel bir şekilde motivasyon sağlama, sosyal ve duygusal destek kaynağı, barınma, istihdam veya mali yardım gibi kaynaklara yönelik etki yaratarak bireylerin suçu terk etme sürecini destekleyebilmektedir (McGillivray, 2019). Cezaevinden tahliye olan bireye barınma yardımı sunan veya barınabilmesi için maddi anlamda destek veren aile aynı zamanda kendi ferdini bu şekilde barınma probleminden kaynaklı olarak açığa çıkabilecek suçluluk sürecinden korumaktadır. Dolayısıyla aile suçun terk edilmesi ve topluma adapte olma sürecini bu yönü ile kolaylaştırmaktadır.

Cezaevinden çıktıktan sonra katılımcılara karşı ailenin ilgisinin nasıl olduğunun anlaşılması için kendilerine yöneltilen **“Cezaevinden çıktıktan sonra sizi karşılamaya kim geldi, (ilk) nereye gittiniz?”** sorusuna genellikle aile fertlerinden birisinin/birilerinin onları karşılamaya geldiklerini ve cezaevi öncesi yaşayış biçimine geçildiği cevapları gelmiştir. Ayrıca cezaevinden çıkan bireylerin genel olarak bir barınma problemiyle karşı karşıya kalmadıkları belirlenmiştir. Cezaevinden çıkış yapan bireylerin aile fertleri tarafından cezaevi çıkış kapısında karşılanmış olmaları, barınma problemi yaşamamış olmaları aileleriyle güçlü bağlara sahip oldukları anlamına gelmektedir. Bu yöntemle aile; desteğini, özellikle de duygusal desteğini bireye sunmaktadır. Özellikle aileden gelecek duygusal destekten mahrum kalacak hükümlülerin yeniden suç faaliyeti içerisine girme olasılıklarının artacağı unutulmamalıdır. Nitekim çalışma kapsamında elde edilen bu bulgu, Western ve meslektaşları (2015) tarafından da ortaya konmuştur. Western ve meslektaşları, çalışmalarında ailelerin, yakınlarının cezaevinden tahliyelerini bir kutlama yapma veya sevgi dolu destek sunma şeklinde ifade etme eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir. Cezaevinden tahliye edilen eski hükümlülere sergilenen sevgi dolu aile desteği, onların suçluluktan uzak durmasına ve suçu terk etmelerine olumlu katkı sunmaktadır. Duygusal aile desteğinden yoksun olan veya topluma yeniden giriş veya yeniden adaptasyon sürecinde ailenin sevgi dolu desteğinde azalma yaşayan bireyler yeniden suç işleme riski altında olabilmektedir.

Bu araştırmada cezaevinden tahliyenin hemen sonrasında ailesi tarafından desteklenen, gelir ve barınma desteği alan bazı katılımcılar konuya ilişkin çeşitli hususları dile getirmişlerdir. Örneğin aşığıda anlatımları verilen katılımcılar (K41 ve K40 kodlu) tahliye olduklarında aileleri tarafından cezaevi kapısından alındıklarını ve bir müddet geçtikten sonra cezaevi öncesi yaşayışlarına geçtiklerini ve bu konuda herhangi bir problem yaşamadıklarını belirtmişlerdir:

*“Abim ve arkadaşlarım beni cezaevinden aldılar, bir yerde yemek yedik; çayı içtik, muhabbet ettik. Sonra beni eve bıraktılar, bir sıkıntı olmadı benim için. Normal hayatıma döndüm. Tabii ki ilk birkaç gün biraz böyle acayip geliyordu dışarıya ama daha sonra insan alışıyor.” (K41-28 yaşında-erkek-uyuşturucu)*

*“Cezaevinden çıktığım zaman babam ve abim beni karşılamaya geldi. Oradan direkt eve gittik, ailemi gördüm. O gün dışarı çıkmadım muhabbetleri oldu, oturduk, konuştuk daha sonraki gün dışarı çıktım; arkadaşlarımı gördüm kahvehaneye gittim. İlk bir hafta, on günüm bu şekilde geçti, sonra normal hayatıma döndüm. Ailem sağ olsun, maddi açıdan da bir problem olmadı benim için. Ailem bir daha yapmamam gerektiğini söylediler, beni bağırlarına bastılar. Allah razı olsun onlardan.” (K40-28 yaşında-erkek-hırsızlık)*

Cezaevinden tahliye olan bir hükümlünün gidecek bir yerinin olması, barınma veya gelir problemi yaşamaması onun suçluluk süreci üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Katılımcılardan birine (K29 kodlu) göre mükerrer suçlu olan bireylerin mükerrer suçluluk nedeni cezaevi dışında kimselerinin ve kalacak yerlerinin olmayışıdır. Konuya ilişkin olarak çalışma grubu içerisinde yer alan katılımcı aşığıdaki görüşleri dile getirmiştir:

*“Bazıları sürekli cezaevine gir-çık yapıyor. Bunlarla ilgili de şunu söyleyebilirim. Bazılarının zaten anne ve babası yok, ailesi yok, bazılarının dışarıda kalacak herhangi bir yerleri yok. Bazılarını ise aileleri yanlarına almıyor. Sırf dışarıda kaldığı veya kalacak yeri olmadığı için tekrar suç işleyip cezaevine giren çok insan tanıyorum.” (K29-31 yaşında-erkek-nitelikli dolandırıcılık)*

Katılımcı burada özellikle aile desteği kapsamında barınma ve maddi destek vurgusu yapmıştır. Cezaevinden çıkan hükümlüye ailesinin sahip çıkması, barınma, ulaşım ve maddi destek sağlanması hükümlünün kendini yalnız hissetmemesi açısından önemlidir. Bu konuda çalışma kapsamında gözlemlediğimiz bir husus, Bottoms ve Shapland’ın (2011) bulgularıyla benzerdir. Araştırmacılar, belirledikleri örneklem grubundan elde ettikleri veriler ışığında maddi anlamda yaşanan zorlukların, karşılaşılan barınma problemlerinin ve suçluluğa sürükleyen duygusal etkenlerin suçu terk etme önündeki başlıca engeller olduğunu tespit etmişlerdir.

Sonuç olarak cezaevinden tahliye olan hükümlülere aileleri tarafından hem barınma desteği hem de maddi yardım imkânları sunulduğu ve bunların bireylerin suçu terk etme sürecine olumlu katkı sağladığı tespit edilmiştir. Cezaevinden çıktıktan sonraki süreçte ailenin barınma imkânı ve diğer aile destek katkısının sunulması bireyde hem maddi hem de manevi olarak sahiplenme duygusu oluşturmakta ve kişinin suçu terk etmesinde olumlu katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda gerçekleştirilen bazı araştırmalar bu çalışmayla uyulaacak sonuçlar barındırmaktadır. Bahsedilen bu araştırmalara göre ailelerin cezaevinden tahliye olan fertlerine barınma ve gelir desteği sağladıkları tespit edilmiştir. Cezaevinden tahliye olan bireyler, aslında dışarı çıktıkları ilk gün aileleriyle bağlantı kurmuş ve çoğu hemen tahliye sonrası aile üyeleriyle birlikte yaşamaya başlamışlardır. Barınma noktasında bir problemle karşılaşmamışlardır (Western ve ark., 2015; McGillivray, 2016).

#### 4.4. Aile Roller ve Sorumluluklarının Etkisi

Aileye bakma yükümlülüğü, aile içerisindeki roller veya aileye karşı duyulan sorumluluk daha önce suç faaliyeti içerisinde yer almış olan bireylerin suçu terk etmeleri için önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Cezaevinden çıkan bireylerin aileleriyle bağlarını daha güçlendirmeleri ve dolayısıyla ailelerinin geçimine yardımcı olmaları, onların bakımını üstlenmeleri, ailedeki rollerini ifa etmeleri onları suçlardan uzak tutmaktadır. Aileleriyle destek köprüleri kurmaları bu sorumluluklar, roller ve yükümlülükler temelinde inşa edilmektedir. İnşa edilen bu köprüler, suç işleme olasılığını da azaltmaktadır.

Ebeveyn, eş veya bir ailenin ferdi olmak suç işlemeye yönelik durumsal güdülerini azaltan sorumlulukları ve öncelikli değişimleri gerektirebilir. Suçluluk konusunda ailede sorumluluğu olan bireyin sorumluluğu olmayan bireyden suçtan kaçınma konusunda daha fazla temkinli davranabileceğini öngörmek mümkündür. Çünkü ailede sorumluluğu bulunan bireyin suç işleyip yakalanması durumunda kaybetme ihtimali doğacak bir de ailesi vardır. Bu bağlamda suçu terk etme noktasında aileye karşı yükümlülüğe, aile içerisindeki rollere veya aileye bakma sorumluluğuna vurgu yapan katılımcıların sayısı oldukça fazladır. Bunlardan ikisine ait anlatımlar şöyledir:

*“Maddi açıdan çok sorun yaşadım. Mesela uyuşturucu satmayı düşündüm. Çok şükür vazgeçtim. Şunu düşündüm yine girsem oraya, ceza alsam, annem babama kim bakacak hesabı yaptım. Hep bu tür şeyler insanın aklına geliyor ve caydırıcı oluyor. Suçu terk etmemdeki birinci neden ailemdir. Annem ve babam yaşlıdır, onlara kimse bakamaz hesabını yapardım. Bunu düşünürdüm. Aileme bakmam lazım. Bu yaşta sonra ben cezaevine girsem aileme kim gelip bakacak?” (K1-34 yaşında-erkek-ağır yaralama)*

*“Ben ailemi düşünüyorum ondan tabi. Yani ailemin direksiyonu benim elimde diye söylüyorum. Bazen diyorum ki işte ben bu arabayı kullanıyorum, direksiyon bende, ben arabayı uçuruma sürükleyebilirim. Bir kere, bir daha yapmamam lazım ama bazen öyle olaylar gerçekleşiyor ki işte bunu da düşünemiyorsun. Benim başıma gelen olayda da olduğu gibi. Zaten bunu o anda düşünbilseydim büyük bir ihtimalle zaten başıma gelen bu olay gerçekleşmezdi.” (K5-47 yaşında-erkek-yaralama, cinayet)*

Bu anlatımlardan ilkinin gerçekleştiren katılımcı (K1 kodlu), cezaevinden çıktıktan sonra maddi anlamda sıkıntı yaşadığını ve bundan dolayı suç işlemeyi düşünemediğini aktarmıştır. Katılımcının aktarımına göre onu suç işlemekten alıkoyan temel unsur, ailesine karşı görevleridir. Katılımcı anne ve babasına bakmakla yükümlü olduğunu, sırf bu yükümlülüğün varlığından kaynaklı olarak da suçu işlemeyi bıraktığını vurgulamıştır. Diğer katılımcı (K5 kodlu) ise araba-direksiyon metaforunu kullanarak ailesinin yönetiminin kendi elinde olduğunu, kontrolü kaybettiğinde ailesinin tehlikeyle karşı karşıya kalacağını bundan kaynaklı olarak suç işlemediğini belirtmiştir.

Ailede bulunan fertlerin her birinin çeşitli rol ve görevleri bulunmaktadır. Ailede en temel görev belki de ailenin geçiminin sağlanması için bireylere verilen görevdir. Araştırma bulgularımız neticesinde bireylerin ailenin geçiminin sağlanmasına dair rol ve sorumluluklarının onları suçluluktan uzak tuttuğunu tespit etmiştir. Konu ile ilgili olarak aşağıda iki anlatıma yer verilmiştir:

*“Şu anda dahi yokluk çekiyorum, parasızım ama artık suç işleyemem. Ben cezaevindeyken babam vefat etti, aileme bakmam gerekiyor, artık aileme bakma görevi bende. Bende artık bir sorumluluk var, bu sorumluluk olmasaydı belki de hırsızlık yapmazdım, belki uyuşturucu alıp satma suçunu işlerdim; uyuşturucu suçunu işlemezdim, belki gasp yapardım, gasp yapmazsam belki şantaj yapardım. İllaki bir şey yapardım. . . Benim artık ailem var, bir sorumluluğum var; benim bu aileme bakmam gerekiyor. Bile bile gidip suç işleyip cezaevine artık giremem. Suçu bırakmamın en temelinde aile var, babam vefat ettiği için sorumluluk bende şu anda. Maddi anlamda bir sorumluluğum var, aileme bakmam gerekiyor.” (K30-27 yaşında-erkek-yaralama, gasp, hırsızlık)*

*“Yani şimdi biz cezaevine girsek eskiden anne ve babamız yaşlı değildi, gözümüz arkada değildi. Mesela derdik ki işte annemiz ve babamız oradadır, çoluk çocuğumuza bakarlar diye düşünürdük. Ama şimdi biz bakıyoruz, bizim için sorumluluk arttı. Artık durum eskisi gibi değil. Düşünüyorsun ailen olmuş, çocukların olmuş, bir huzurun var, bir düzenin var. Bir şekilde kendini frenlemeye çalışıyorsun. İnsanda sorumluluk artınca insan ister istemez arkasına bakıyor, düşünüyor. Acaba ben suç işlesem cezaevine girsem ne olur, diye. Düşünüyor ailem ne yapar, çocuğum ne yapar, nasıl olur diye düşünüyor.” (K36-38 yaşında-erkek-hırsızlık, adam kaçırmaya, çete, yaralama)*

Katılımcılardan biri (K30 kodlu), daha önceki suçluluk döneminde aile bakımını üstlenecek bir babasının olduğunu, babasının vefat ettiğini ve artık aileye bakma sorumluluğunun kendisine geçtiğini bu durumdan kaynaklı olarak da suç işlemeyi terk ettiğini belirtmiştir. Daha önce maddi nedenlere istinaden suç işlediğini belirten katılımcı, son durumda temel anlamda aileye bakma sorumluluğunun onu suçluluktan caydırdığını ifade etmiştir. Benzer şekilde diğer katılımcı (K36 kodlu), suçu terk etme süreciyle ilgili olarak aile sorumluluğu ve düzeni vurgusu yapmıştır. Katılımcının suç işlemeyişinin temelinde ailesine karşı var olan sorumluluklar ve kurmuş olduğu aile düzeni bulunmaktadır.

Sonuç olarak hükümlülerin aileye, aile fertlerine veya çocuklara karşı sorumlu hissetmeleri onları suç faaliyetlerinden uzak tutmaktadır. Eski hükümlüler anne, baba, eş veya çocuklarının geçimlerini sağlama görevini üstlendiklerinde bu sorumluluğun onların suçu terk etme, topluma başarılı bir şekilde adapte olma süreçlerine katkı sunduğu görülmektedir. Aileye bakma yükümlülüğü bulunan suç işlemiş birey bu sorumluluğunun bilinciyle hareket ettiğinden bu sorumluluk bilinci onda bilişsel dönüşüm yaratmaktadır. Aile içerisindeki roller gereği daha önce suç faaliyeti içerisinde yer almış olan bireylerin suçu terk etmeleri için

önemli bir etkidir. Cezaevinden çıkan bireyin aile bağlarını güçlendirmek için kendisinde içsel bir motivasyon bulması ve bu motivasyonla ailesini sahiplenmesi için bilişsel anlamda kendisini yenilemesi gerekmektedir. Giordano ve meslektaşları (2002), bilişsel dönüşüm teorisinin kabullerine uygun olacak şekilde suçlu olmaktan suçsuz olmaya evrilmeyi sağlayan dönüşümün beyinde bittiğini, kişinin böylesi bir zihinsel dönüşüm süreci yaşaması için içinde itici ve tetikleyici bir gücü hissetmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu çalışmada da Giordano ve bilişsel dönüşüm teorisinin kabulleriyle uyum sağlayacak şekilde bireyin ailesi için sorumluluk duymaya başlaması ve bu sorumluluk gereği ailesinin geçimini temin etme, onları sahiplenme ve koruma saikiyle hareket etme onda bir dizi zihinsel dönüşüme neden olmaktadır. Bu zihinsel dönüşümle suça ve suça iten etkenlere yönelik bakış açısında farklılaşma yaşanmaktadır. Bu farklılaşmadan bahseden ve yukarıda anlatılarına değindiğimiz katılımcıların da belirttiği gibi bu bireylerin yaşadığı iç muhasebe sonucu bu bireyler suçu terk edebildiklerini belirtmişlerdir.

#### 4.5. Çocuk Sahibi Olmanın Etkisi

Literatürde cezaevinde hükümlülerin çocuklarıyla irtibatlı olmalarının suçu terk etme üzerinde etkili olduğunu ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (La Vigne ve ark., 2005; Maldonado, 2006; Visher, 2011). Konuya ilişkin olarak çocuk sahibi olmanın suç işleme üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada boşanmış veya bekâr ebeveynlerin aksine evli ve ebeveyn olan bireylerde suç işlemede daha büyük bir azalma olduğu (Blokland ve Schipper, 2016) dolayısıyla çocuk sahibi olmanın suçu terk etme sürecine katkı sağladığı bulunmuştur.

Cezaevi sonrası süreçte bazı bireylerin kendilerini suçtan uzak tutan temel faktörün “çocuk sahibi olmayı” belirtmiş olmaları, suçun terk edilmesinde ailede çocuk sahibi olmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda katılımcılara yöneltilen “**Toplumsal uyumunuzu sağlamanızda etkili olan, sizi suç faaliyetlerinden uzak tutan şey sizce nedir? Açıklar mısınız?**” sorusuna bazı katılımcılar tarafından “çocuğun varlığı” gerekçesi üzerinden temellendirilmeler yapılmıştır. Konuya ilişkin olarak bir katılımcı (K32 kodlu-45 yaşında-erkek-uyuşturucu) cezaevinde sürekli olarak çocuk hasreti çektiğini ayrıca cezaevi tahliyesi sonrası çocuğunun kendisini tanımadığını belirtmiştir. Buradan hareketle cezaevi sürecinin ebeveyn-çocuk ilişkilerine de zarar verebileceği kanısı da doğmuştur: “İçerdeyken çocuk özlemine çekiyor insan, sürekli hasret duyuyorsun. Ben cezaevinden çıktığımda çocuğum beni tanımıyordu. Tüm bunlar bana çok şey öğretti. Suçu terk etmemde bunlar etkilidir.” Benzer şekilde bir diğer katılımcının (K48 kodlu-32 yaşında-erkek-yaralama) evlilik süreci yaşadığını, bu evlilik sürecinin suçu terk etmesinde pek etkili olmadığını fakat çocuk sahibi olmasıyla birlikte suçluluk sürecini tamamen terk ettiğini belirtmesi anlamlı görülmektedir. Muhtemelen burada çocuk sahibi olunması evlilik veya aile bağlarını pekiştirdiği ifade edilmektedir: “Ben evlendikten sonra az da olsa bazen kafam karışıyordu (suç işlemeyi düşünüyordum) ama ben çocuk sahibi olduktan sonra, kızım olduktan sonra benim için her şey bitti. Her şeyden önce anne ve baba gelir, e tabii bir de çocuk olduktan sonra insan anne ve babasını çok daha iyi anlayabiliyor.” Başka bir katılımcı (K34 kodlu-44 yaşında-erkek-yaralama, uyuşturucu, sahte kimlik) suçlu geçmişinden dolayı çocukları tarafından dışlanmaya maruz kalmamak için bundan çekindiği için suçu terk ettiğini ifade etmiştir: “Suçumdan dolayı ileride çocuklarımdan dışlanma görebileceğimden çekiniyorum. Benim bir daha o işlerde olmamam lazım.” Bazı katılımcılar; çocukların mağduriyet yaşayabilme durumlarını, geleceklerinin tehlike altına girme olasılığını dikkate alarak suçu terk ettiklerini ifade etmişlerdir. Bazıları ise cezaevi sürecinde çocuklarının kendisini ziyarete geldiğini, onların o halini göz önünde bulundurduğunda onlara haksızlık ettiğini düşünerek suç işlemeyi bırakmışlardır. Bu hususları belirten bazı anlatımlar aşağıya alınmıştır:

“Beni suçtan alıkoyan ailemiz var, çocuklarımız var yani. . . Ben bir daha cezaevine girsem çocuklarımız mağdur olacak. . . Çocuklarıma bir gelecek kurmam gerekiyor. İnsan cezaevinde olduğu zaman çocuk hasreti çekiyor, içeride olduğu zaman müdahale edemediği zaman tabii ki çocukların kötü yola düşme ihtimali de var. İnsanın artık çocuklarının başında durması gerekiyor. Yani yeter artık diyoruz. Ailemle beraber olacağım ve bir işte çalışıyor olacağım. Bu düşünceler beni tamamen suçtan uzak tutuyor.” (K23-32 yaşında-erkek-uyuşturucu)

“Ben evliyim, çoluk çocuk sahibiyim. Benim bir yuvam var, çocuklarıma bir geleceği var. Ben zırt pırt suç işlersem içeri girsem, benim çocuklarıma kim bakacak? Ben yıllara bağlandım, diyelim gittim on sene bir ceza aldım diyelim bu çoluk çocuk dışarıda rezil olmaz mı? Suçu terk etmenin temelinde evlatların var. Çünkü cezaevinde tellerin arkasında onları görüyorsun, telefonla ancak konuşabiliyorsun. Kendini bilen bir insanın kaldıracabileceği bir şey değil bu. Onları o halde gördüğün zaman ister istemez sen de etkileniyorsun; diyorsun ki ya benim ne hakkım var onları bu duruma getiriyorum? Genç kızım var, genç çocuğum var psikolojik anlamda etkileniyorlar, diyorsun ki benim ne hakkım var bunu yapmaya? Ben şu an anlatırken bile elim ayağım titriyor. Çünkü zoruma gidiyor, yaptığım hatalardan dolayı diyorum ki: Yarabbi bir daha düşmeyeyim! Bunlar bence caydırıcıdır. Bu benim görüşüm, beni caydırdı yani.” (K39-39 yaşında-erkek-yaralama)

Suçluluğun ortaya çıkışını belirleyen temel unsurlar arasında suçlu kişiye özenme duygusu bulunmaktadır. Bireyler suçlulara, onların yaşantılarına özenerek suç işlemeye başlayabilmektedirler. Hele ki suçluluğa özenme durumuyla karşı karşıya kalan bir çocuk ve özenilen baba ise bu olasılığın gerçekleşmesi daha muhtemeldir:

“Ben bugün bir babayım, çocuklarıma iyi etmem lazım. Onları eğitip güzel bir ahlak vermem lazım. Din de olsun toplum da olsun yaşantılarında olsun ben bugün yanlış yaparsam çocuklarıma da yapar. Bana zaten suç durumundan dolayı özensinler istemiyorum. Benim iki tane erkek çocuğum var, üç tane kızım var. Onlar da bana bakıp aynı şekilde devam ederler. Ben yanlış yaptım, yanlış gördüm. Allah izin verirse

*ben onların yanlış bir şey yapmalarını engelleyeceğim.” (K38-39 yaşında-erkek-uyuşturucu, yaralama, evrakta sahtecilik, firar)*

*“Benim ahlaki değerlerim artık kabul etmiyor. Çocuklarının o şekilde büyümesini istemiyorum. Çünkü ben çocuklarımla oradan (suçlu çevrenin bulunduğu yer) geldiğim zaman onları herkes tanıyordu. Çocukların da bana özenseler yapacakları iş belli. Burada benim kişiliğimi bile bilmiyorlar. Nasıl bir insan olduğumu bile bilmiyorlar. Sadece onlara verdiğim eğitimi, sunduğum hayatı görüyorlar. Bunu yaşatmaya çalışıyorum. Şu anda bununla uğraşıyorum. Çocukların bana benzemesinler diye, sırf bunun için İstanbul’dan buraya geldim. Çocukların da orada büyürlerse benden etkilenecekler ve ister istemez suçlara karışacaklardır.” (K4-32 yaşında-erkek-gasp, hırsızlık, uyuşturucu, tehdit, yaralama, dolandırıcılık)*

Bazı katılımcıların konuya ilişkin anlatımları, eski hükümlülerin suçu terk etme nedeni olarak çocuklarının onlara özenmeleri korkusuna ilişkin olduğu görülmektedir. Yukarıda da anlatımları verilen iki katılımcı, suçu terk etmelerinin temelinde bulunan faktörler ile ilgili bilgi verirken çocuklarının onlara özenmelerinden korktukları vurgusunda bulunmuşlardır. Çocuklarının onlara suçluluk konusunda özenme tehlikesi nedeniyle suçtan vazgeçtiklerini belirtmişlerdir. Hatta katılımcılardan biri (K4 kodlu); sırf çocukları özenti yaşamamasın diye bulunduğu çevreyi, bulunduğu ili terk ederek çocuklarıyla suçluluktan uzak bir hayat sürmeyi umduğunu belirtmiştir.

Katılımcılardan bazılarının hem kendileri için hem de çoğunlukla çocukları için ve uyuşturucu suçları özelinde bir empati duygusu geliştirdikleri ve bu şekilde suç faaliyetlerinden uzaklaştıkları tespit edilmiştir. Hırsızlık ve yağma suçlarından hüküm giymiş bir eski hükümlü (K33 kodlu katılımcı), kendisine karşı sergilenmesini istemediği bir suç faaliyetini işlemeyeceğini ve bu “empatik tavrın” onu suçluluktan uzak tuttuğundan bahsetmiştir:

*“Ben çalışıyorum, günlük 200 lira kazanıyorum, o parayı kazandıktan sonra cebime koydum ve evime doğru geliyorum. Bu esnada birisi gelip benim paramı çaldı. Ben bunu kabul etmem ki. Dolayısıyla ben niye gidip millete aynı şeyi yapayım ki? Yanlış bir şey olduğunu anladım, sonu olmayan bir şey bu. Böyle düşünen bir daha yapmaz.” (K33-28 yaşında-erkek-hırsızlık, yağma)*

Benzer şekilde aynı vurgu başka katılımcı (K35 kodlu) tarafından da yapılmıştır. Çocuk sahibi olunması, katılımcıların çocukları üzerinden bir empati duygusu geliştirmelerine yol açmış ve suç işlemekten vazgeçmeleri üzerinde etkili olmuştur. Uyuşturucu suçundan hüküm giymiş olan katılımcı, kendi çocuğuna zarar gelmesini istememekte haklı olduğunu ve bunun diğer insanlar tarafından da dikkate alınacak bir husus olduğunun altını çizmiştir. Onun özellikle uyuşturucu suçundan vazgeçmesinin nedeni, gelecekte uyuşturucudan çocuğunun da mustarip olabileme ihtimalidir:

*“Benim çocuğum var ben yarın öbür gün gidip uyuşturucu suçu işlersem, milletin çocuğunu zehirleyeceğim. Yarın öbür gün milletin çocuğu da kalkar benim çocuğumu zehirler. Sırf bu düşüncelere sahip olduğum için ben bir daha suç işlemem. Ben bugün eğer milletin çocuğunu zehirliyorsam yarın da millet benim çocuğumu zehirler, kendime yapılmasını istemediğim bir şeyi ben de başkasına yapmamalıyım. Bunu yapmam doğru bir şey değil. Benim suçu terk etmem de etkili olan en temel şey bu oldu. Bana yapılmasını istemediğim bir şeyi ben niye başkasına yapayım ki?” (K35-32 yaşında-erkek-yaralama, uyuşturucu)*

Sonuç olarak çocuk sahibi olunmasının bireyleri suç faaliyetlerinden uzak tuttuğu belirtilebilir. Özellikle bu konuda fikir belirten katılımcıların çoğu çocukları tarafından dışlanmaya maruz kalmaktan ve çocuklarının onlara özenmelerinden çekindikleri ve bunu düşünerek suçu terk ettiklerine dikkat çekmişlerdir. Araştırmanın bu bulgusu literatürde yer alan çeşitli çalışmaların bulgularıyla örtüşmektedir. Graham ve Bowling (1995), gerçekleştirdikleri çalışmada çocuk sahibi olmanın kadınlar için suçu terk etme süreci üzerinde en büyük etkiye sahip olduğunu bulmuştur. Nitekim La Vigne ve meslektaşları, Maldonado ve Visher, kendi çalışmalarında hükümlülerin çocuk sahibi olduklarında suçu terk etme başarıları gösterme olasılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır (La Vigne ve ark., 2005; Maldonado, 2006; Visher, 2011). Ayrıca özellikle çocuk sahibi olan katılımcıların çocuklarına dair sorumluluk sahibi oldukları, çocuklarını düşündükleri ve empati kurdukları için suç işlemeyi terk ettikleri ve dolayısıyla suç işlemeyen önce empati duygusu gelişmesinin sürece olumlu katkı sağladığı söylenebilir. Çalışma kapsamında elde edilen bulgularda, katılımcıların bazılarının çocuklarını düşündükleri için bazılarının da çocukları olduğu için suçu terk ettikleri belirlenmiştir. Katılımcılar cezaevinde çocuklarını çok özlediklerini, çocukları zarar görmesin diye ve çocukları için suç işlemeyi terk ettiklerini belirtmişlerdir. Bu çalışmada elde edilen bu bulgular, sosyal kontrol teorisine uygun şekilde aileyi ve çocukları suç işlemeyi önleyen ve güçlü sevgi bağları nedeniyle suçtan uzak tutan etkenler olarak gören Hirschi (1969)’in bulgularıyla örtüşmektedir.

#### 4.6. Evlenmenin Etkisi

Bireylerin suçu terk etmeleri ve topluma yeniden adapte olmalarını sağlayan bir diğer önemli aile faktörü de evliliğdir. Evlilik, birey açısından hem yeni bir aile oluşturması hem de yeni bir düzen oluşturması nedeniyle önemlidir. Bazı çalışmalar evlenmenin veya evlilik ile oluşan ilişkilerinin yoğun suç geçmişi olan bireyler arasında bile suç yönelimini önlemeye ve engellemeye yardımcı olduğunu göstermiştir (Meisenhelder, 1977; Farrington ve West, 1995; Horney, Osgood ve Marshall, 1995; Laub, Nagin ve Sampson, 1998; Warr, 1998; Laub ve Sampson, 2003; Bersani ve ark., 2009; Craig ve Foster, 2013; Doherty ve Ensminger, 2013).

Bazı çalışmalar evliliğin, bireyi suçtan uzak tutan en önemli faktörlerden biri olduğunu saptamıştır. Öyle ki bazı araştırmacılar evli olma durumunun yaşam süresi boyunca suç işleme oranında yaklaşık olarak yüzde 40 oranında bir azalmaya neden olabileceği tahmininde bulunmaktadırlar. Ayrıca iyi bir evlilik yaptıklarını belirtenlerin iyi bir evlilik yapamadıklarını belirtenlere göre daha düşük suç işleme oranına sahip oldukları belirlenmiştir. (Laub ve Sampson, 2003). Bazıları ise evliliğin farklı bir yönüne vurgu yaparak aile bağının etkisinin, bireyin suçlu çevresi ile irtibatını azaltma işlevine vurguda bulunmuştur. Burada suçtan vazgeçmede etkili olan temel nedenin evlilik ile oluşan bağ olmaktan çok evli olan bireylerin suçlu çevresiyle ilişkinin azalması üzerinden oluşan etkisine göndermede bulunulmuştur (Warr, 1998). Suç faaliyetinin çoğu kez arkadaş çevresinin etkisi ile ortaya çıktığı bilinmektedir (Sutherland ve Cressey, 1978; Haynie, 2002; Weerman ve Smeenk, 2005; Rebellon, 2006). Buradan hareketle, evlenen kişilerin arkadaş çevresi ile geçirdiği zamanın azalacağı dolayısıyla suç işleme fırsatının da buna bağlı olarak azalacağı kabul edilerek evli olan bireylerin evli olmayanlara göre suç terki olasılıklarının artacağı belirtilir.

Evlilik ile suçluluk arasındaki ilişkinin irdelendiği bazı çalışmalarda evli olan bireylerin (özellikle erkeklerin) topluma yeniden adaptasyonları ve suç terki ihtimallerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Jiang ve Winfree, 2006; Berg ve Huebner, 2011). Evliliğin suç terki süreci üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada evlenenlerin 3'te 2'sinin evlendikten sonra suç terki etmeyi başarabildikleri tespit edilmiştir (Rand, 1987, s. 139). Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde evli olan kadınların genel anlamda evli olan erkeklere oranla suç terki olasılıklarının daha yüksek olduğu belirtilmiştir (King ve ark., 2007; Doherty ve Ensminger, 2013).

Bu doğrultuda bu çalışma kapsamında katılımcılara yöneltilen "**Toplumsal uyumunuzu sağlamanızda etkili olan, sizi suç faaliyetlerinden uzak tutan şey sizce nedir? Açıklar mısınız?**" sorusuna sayıca fazla çok sayıda katılımcı evliliğe vurgu yaparak açıklama getirmiştir. Örneğin aşığıdaki katılımcı (K48 kodlu); cezaevinden çıktıktan sonra evlendiğini, bir aile kurduğunu ve bu nedenle kendi deyimiyile "kurtulmaya" çalıştığını veya suç işlemediğini belirtmiştir:

*"(Cezaevi) Sonrasında ailemle haşır neşir oldum. Yanıma gelmeye başladılar. Beni ziyaret ediyorlardı. Cezaevinden çıktıktan sonra da Allah nasip etti evlendim, aile kurdum. Ben (suçluluktan) kurtulmaya çalışıyorum. . . Aile kurduktan sonra çocuğum olduktan sonra ben herhangi bir suç işlemem." (K48-32 yaşında-erkek-yaralama)*

Benzer şekilde diğer bir katılımcı (K5 kodlu) da suç terki sürecinde evlilik vurgusunu yapmıştır. Ona göre bir kişi evlendiği zaman, aile kurduğu zaman, eş ve çocuğu olduğunda onlardan güç alarak suç terki edebilmektedir:

*"Bir kişiyi suçtan uzak tutan şey nedir? Mesela bekârsa evleniyor, ailesi onu evlendiriyor. . . Bu şekilde suç terki ediyor. İlk etapta aile yapısıdır. Yani anne, baba, kardeş, birisi evli ise eşi ve çocuğudur. Bende evlenmemin etkisi çok oldu." (K5-47 yaşında-erkek-yaralama, cinayet)*

Başka bir katılımcı (K3-30 yaşında-erkek-kasten adam öldürme) bu hususta net bir ifade kullanarak evliliğin onun hem yaşamını idame ettirmesinde hem de suçluluktan uzak durmasında etkili olduğunu belirtmiştir. Ona göre kendisini suç faaliyetlerinden uzak tutan temel unsur evliliktir: "*Eğer evlenmemiş olsaydım ben dışarıda hayatımı idame ettiremezdim. Tekrar suç işlerdim. Ben cezaevine düştüğüm zaman ailem, eşim heba olur.*" Başka bir katılımcı (K36-38 yaşında-erkek-hırsızlık, adam kaçıрма, çete, yaralama) için suç terki etmenin tek koşulu evlenmektir ve böylelikle aile kurmaktır. Suç işleyen bir insan sadece evlilik ve aile sayesinde suçlardan uzak kalabilmektedir: "*Bir insan ancak ve ancak benim gibi zamanla evlenerek, çoluk çocuğa karışarak ıslah olabilir.*"

Bu bağlamda evliliğin suçluluktan uzak tuttuğu gerçeğini bilen aile fertleri, cezaevinden tahliye olan bireylerin evlendirilmesi için girişimler sergiledikleri görülmektedir:

*"Diyorum ya o zaman ben kendime bir hurs yapsaydım mesela eşimi, annemi, babamı düşünmeseydim. O zaman ailem beni evlendirmemiş olsaydı yani evli olmasaydım vallahi yedi katını yapardım. Zaten cezaevinden çıkar çıkmaz bir hafta içerisinde beni evlendirdiler. Belki de ailemin bir an önce evlendirmesi benim açımdan daha iyi oldu. Başımı bağlamaları belki de daha iyi oldu. Bir nevi belki de korktukları için bu kadar aceleci davrandılar. Belki de bu çocuğun başını bir bağlayalım, daha kaçmadan daha bir şey yapmadan acele edelim, diye düşünmüş olabilirler." (K47-32 yaşında-erkek-uyuşturucu)*

Kendisiyle görüşme gerçekleştirilen diğer bir eski hükümlü (K47 kodlu katılımcı), tekrar suç işlemeyişini; evlenmesine ve bir aile kurmasına bağlamaktadır. Ayrıca katılımcı farklı bir bakış açısı ile ailesinin bu durumun farkında olarak, onun tekrar suç işlemesinden korkarak onu evlendirmek için aceleci davrandığını da eklemektedir. Ailesinin onun tekrar suç işlemesinden korktuğu için onu hızlıca evlendirmeye çalıştığı, katılımcının tabiriyle "başını bağladığı" görülmektedir. Kendisi de alelacele evlendirilmesinin bu açıdan isabetli bir karar olduğunu vurgulamıştır.

Çalışma kapsamında görüülen bazı katılımcılar, duruma farklı bir bakış açısıyla yaklaşmışlardır. Katılımcılara göre suç terki etme nedenleri evliliktir ve aile kurmaktır. Görüülen katılımcılar, evliliğin veya ailenin suçlu çevre ile irtibatı kesme veya azaltma etkisine göndermede bulunmuşlardır. Aynı şekilde Warr (1998) da benzer tespiti ortaya koymuştur. Çalışmasında evliliğin bireyin suçlu çevresi ile ilişkinin azaltmasındaki rolüne değinmiştir. Ona göre suçtan vazgeçmeyi belirleyen temel neden evlilik ile oluşan

bağdan çok evli olan bireylerin suçlu çevreleriyle birlikte geçirdikleri zamanın süresinde meydana gelen azalmadır. Yani evlenen bir kişinin yaşantısı değişir, hayatına yeni bir yaşam düzeni girer ve bu nedenle (suçlu) çevresi ile irtibatı azalmaya başlar veya irtibat son bulur. Suçlu çevrenin bireyi suçluluğa sürükleyebileceği veya suçlu akranların suçluluğun en önemli nedensel faktörleri oldukları bilinmektedir (Eliott ve ark., 1985). Eski hükümlülerin suç faaliyetlerine girişimleri veya suçlu çevre ile irtibata girmeleri öncesinde bir eş, etkili bir “denetleyici” olarak suçu terk etme sürecine hizmet verebilmektedir. Burada bahsedilen bu çevresinin suçlu çevre olması halinde ayrıca bu kişi dolayısıyla da suç faaliyetlerinden uzak kalmaktadır. Örneğin bir katılımcı (K23 kodlu), evlendikten sonra suçlu çevresini terk ettiğini, artık suçlu çevre ile irtibatı kendisine yakışan bir durum olarak görmediğini ve bu şekilde suçtan ayrıldığını belirtmiştir:

*“Ben evlendikten sonra artık suçlu çevremden uzaklaştım. Artık evlendik bir aile sahibi olduk, bu tür şeylere girmememiz lazım. Öyle şeyleri, arkadaşları artık yakıştırmıyoruz kendimize. Yani cezaevine girdim, çıktım evlendim ve artık bıraktım o işleri, suç işlemeyi.” (K23-32 yaşında-erkek-uyuşturucu)*

Benzer şekilde bazı katılımcılar (K40 ve K2 kodlu) da evlendikleri, aile kurdukları için suçlu çevrelerinden bilerek uzaklaştıklarını ve bu sayede suçu terk edebildiklerini ifade etmişlerdir:

*“Çok şükür şu anda evlendim, evlendikten sonra bu arkadaş (suçlu çevre) çevresinden de yavaş yavaş uzak kalmaya başladım. Kesinlikle bir daha suç işlemem! Ceza almayacağımı dahi bilirsem yine işlemem. Niye isteyeyim ki? Artık bizim ilgi alakamız olmaz suçla falan, artık bir düzenimiz var. Evlilik, çocuk çocuğumdur beni suçtan uzak tutan şey.” (K40-28 yaşında-erkek-hırsızlık)*

*“Bende en temelinde aile var. Şu an mesela evli olduğum için bir sürü şeyi yapmıyorum. Ailem derken kastettiğim eşim, çocuğumdur. Onları yüzüstü bırakmak istemiyorum. Onun için kötü şeylerden kendimi alıkoyuyorum. Bazı arkadaşlarımı (suçlu arkadaşlar) terk ettim yani şöyle oldu; ailemi göz önüne getirip bazı şeylerden kendimi uzak tutuyorum. Sonuçta yine aileden dolayı o arkadaşları, suçu terk etmişimdir. Bugün diyorum ya ailem olmasaydı belki bazı arkadaşlarımla ne hayatlar yaşıyordum ben de. . . ” (K2-32 yaşında-erkek-hırsızlık, uyuşturucu)*

Bazı katılımcılar (Örneğin K10 kodlu), suçu terk etme ile ilgili görüşlerini ifade ederken aile veya evlilikten çok sevgili veya kız arkadaşı vurgusu yapmayı tercih etmiştir:

*“Evet, benim mesela ailemin değil de sevdiğim insanın (kız arkadaşını kast ederek) etkisi oldu. Onun da eğitilmiş bir insan olmasından kaynaklı olarak onun da benim üstümde etkisi çok. Bundan dolayı da benim suçtan caydığım, (vazgeçtiğim) olmuştur.” (K10-44 yaşında-erkek-cinayet)*

Literatüre bakıldığında bazı çalışmalarda evlenme ve birlikte yaşama deneyimleri, geniş bir suç geçmişi olan bireyler arasında bile suç işlemede azalma veya suçu terk etme ile ilişkilendirilmektedir (Horney ve ark., 1995; Laub ve Sampson, 2003). Evli olmasa bile veya bir aile kurmuş olmasa bile bir bireyin birlikte yaşadığı veya sevdiği/görüştüğü kız arkadaşının olması da suçu terk etmesi üzerinde etkili olabilmektedir. Yukarıda da anlatımı verilen eski hükümlü (K10 kodlu katılımcı), ailesinden değil de kız arkadaşından destek alarak suçu terk etme başarısı gösterdiği görülmektedir.

Özetle eski hükümlülerin suçu terk etmelerinde evliliğin, birey için hem yeni bir aile oluşturması hem de bir düzene sokması nedeniyle önemli olduğu tespit edilmiştir. Evli olan bireylerin topluma başarılı adaptasyonları ve suçu terk etme ihtimalleri daha yüksektir. Nitekim çalışmanın bu bulgusuyla örtüşen bulguları içeren çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Daha önce suç işlemiş bireylerin suçu terk etme sürecine odaklanan bu çalışmalarda evliliğin kurumsal olarak suç işleme ihtimallerini azaltıcı bir etki yarattığı ortaya konulmuştur (King ve ark., 2007; Simons ve ark., 2002; Doherty ve Ensminger, 2013).

## 5. Sonuç ve Genel Değerlendirme

Suçu terk etme sürecinde aile desteğini vurgulayan yaklaşımlar; yaşam seyri teorileri, sosyal bağ ve anlatı teorilerinin varsayımlarını öne çıkarmaktadır. Bu çalışmada da suçu terk eden eski hükümlülerin konuya ilişkin dile getirdikleri hususlar, bu yaklaşımların ana temaları ile de örtüşmektedir. Yaşam seyri teorisine göre suçu terk etme hem kişisel hem de toplumsal etkilere bağlıdır. Toplumsal etkiler olarak istihdam, evlenme, çocuk sahibi olma, arkadaşlık gibi unsurlar belirtilmektedir. Bu teoriye göre bu unsurlar bireylerin toplumsal bağlar inşa etmelerinde etkili olmaktadır. Buna göre aile bağları da bireyleri suçtan uzak tutmaktadır. Bu çalışmada da katılımcıların çoğu aile desteğini alarak suçu terk ettiklerini belirtmişlerdir. Çalışma kapsamında cezaevi sürecinden sonra da aile desteği alan katılımcılar, sosyalleşerek hayatlarında yeni bir sayfa açtıklarını belirtmişlerdir.

Aile bağlarının güçlü olması veya daha güçlü hale gelmesi bireyin sosyal bağlarının kuvvetlenmesine katkı sunmaktadır. Bu bağlamda çalışmada dile getirilen cezaevi döneminde ve sonrasında aile desteğinin kişiyi suçtan uzak tutabileceği yönündeki görüşler, yaşam seyri teorisinin varsayımları ile de örtüşmektedir.

Bu çalışma kapsamında aile bağlarının güçlü olması veya evliliğin gerçekleştirilmesi nedeniyle suçu terk ettiğini ifade eden çok sayıda katılımcı bulunmaktadır. Sosyal kontrol teorisi açısından bakıldığında aile fertleri arasında bağlılık üzerinden oluşan sosyal denetim unsuru da, bireyi suçtan alıkoyabilmektedir. Ayrıca ailenin sağladığı maddi desteğin de suçu terk etmeyi teşvik



ettiğini belirtmek mümkündür. Maddi destek alan bireyler kendilerini başkalarına, özellikle ailelerine bağlı hissedebilmektedirler. Bu bağlılık bireyleri suçlardan uzak tutabilmektedir.

Araştırmada saptanan en önemli bulgulardan biri, katılımcılar arasından suçu terk ettiğini ve topluma entegre olduğunu belirten bireylerin yoğun bir şekilde hem cezaevi sürecinde hem de cezaevi sonrası süreçte ailelerinden hem duygusal (şefkat, etkileşim vs.) hem de maddi (barınma, ulaşım, iş, maddi yardım vs.) destek almış olduklarını belirtmiş olmalarıdır. Aile desteğinin etkisi, eski hükümlülerin işledikleri suç türü açısından bir farklılık arz etmediği belirlenmiştir. Bir anlamda örneklem grubunda yer alan farklı suçlar işlemiş olan tüm suç kategorisi için aile desteği suçun terk edilmesinde etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Duygusal destek ile karşılaştırıldığında maddi desteğin etkileri daha somut ve öngörülebilir olabilmektedir. Araştırma kapsamında bazı katılımcıların suçu terk ederken ailelerinin sağladığı duygusal ve maddi desteği ön planda tuttuğu, destek aldıkları için ailelerine karşı kendilerini sorumlu hissettikleri ve bu nedenle suçu terk ettikleri görülmektedir. Bu bağlamda çalışmada elde edilen bulguların hem sosyal kontrol hem de sosyal bağ teorilerinin varsayımlarıyla örtüştüğu söylenebilir. Aynı şekilde katılımcıların aile desteğine ilişkin dile getirdikleri görüşler, sosyal destek teorisinin varsayımları ile de örtüşmektedir.

Bu araştırmada görüşmeciler, aile bireylerinin kendilerini cezaevinde ziyaret etmelerinin onların suç faaliyetlerinden uzak durmalarında etkili olduğunu belirtmişlerdir. Cezaevinde gerçekleşen ziyaretler sayesinde suçlunun aile bireyleri ile olan bağlılıklarının kopması engellenmekte ve dahası aralarındaki bağın güçlenmesine neden olabilmektedir. Bu güçlü bağ sayesinde cezaevinden çıkan eski hükümlülerin daha kolay bir şekilde topluma giriş yapabilmeleri mümkün olabilmektedir. Aynı zamanda bazı hükümlüler için cezaevi sürecinde sürdürülen aile bağları sayesinde bireyin cezaevinin olumsuz koşullarının üstesinden gelmesinde, tahliye sonrasına ilişkin olumlu beklentiler içerisine girilmesinde ve topluma yeniden uyum sağlamada hayati düzeyde önem arz etmektedir. Bu nedenle cezaevinde aile ilişkilerini güçlendirmeye yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi, eski hükümlülerin yeniden toplumsal entegrasyonlarının sağlanması ve suç işlemelerinin önlenmesinde olumlu katkılar sunduğunu söylemek mümkündür.

Hükümlülerin cezaevinden tahliyeleri esnasında aldıkları maddi ve duygusal desteğin de onların topluma başarılı giriş yapma sürecinde olumlu olarak etkili olduğu tespit edilmiştir. Nitekim bu çalışmada katılımcıların çoğu tıpkı cezaevi sürecinde olduğu gibi cezaevinden çıktıktan sonra da ailelerinden destek almaya devam ettiklerini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda katılımcılar, cezaevinden tahliye olduktan hemen sonra, tekrar suç işlememeleri gerektiğine dair ailelerinden nasihatler aldıklarını ifade etmişlerdir. Dahası cezaevi sonrası süreçte katılımcılar, ailelerinden daha fazla yakın bir ilgi gördüklerini, hükümlülüklerinden kaynaklı olarak ailenin bakış açısında bir değişimin olmadığı, bir dışlanmanın yaşanmadığı, kendilerine farklı bir gözle bakılmadığı veya bir damgalanmanın gerçekleşmediğini belirtmişlerdir. Ayrıca tüm bu durumların onların suçtan uzaklaşmalarında etkili olduğu belirtilmiştir.

Görüöülen çok sayıda eski hükümlü, ailelerinin sıklıkla kendilerine suç işlememek için öğüt verdikleri, konuşmalar yaptıkları, suç işlemekle yanlış yolda olduklarını, yaptıklarının onlara yakışmadığı, yaşamlarını yok edeceği şeklinde açıklamalara muhatap olduklarını dile getirdikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların kendilerine yönelik yapılan bu açıklamaların suçlu geçmişlerini gözden geçirmelerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Vicdanlarına, insanlıklarına seslendiklerini belirttikleri bu konuşmaların onların suçu terk etmelerine katkı sağladığı ifade edilmiştir. Bazı katılımcıların ise toplum tarafından ailelerine yönelik olumsuz bir değerlendirmenin yapılmasına gerekçe oluşturabileceği kaygısıyla suç işlemeyi bıraktıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda genel olarak cezaevinden tahliye olan hükümlülere ailelerinin kucak açması, onlara desteklerini sunmaya devam etmeleri, onlardan ümitlerini kesmemeleri bireylerin suçluluktan uzaklaşmaları süreçleri üzerinde etkili olmuştur.

Ailelerin cezaevinden tahliye olan bireylere barınma ve gelir desteği sağladıkları, bireylerin dışarı çıktıkları ilk gün aileleriyle bağlantı kurdukları ve çoğunun hemen tahliye sonrası aileleriyle birlikte yaşamaya başladıkları tespit edilmiştir. Cezaevinden çıkan hükümlüyü ailesinin bağrına basması, ilk etapta olsa dahi barınma, ulaşım ve maddi destek sağlaması, hükümlünün kendini yalnız hissetmemesi açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda cezaevinden çıktıktan sonra ailesinin bu olumlu tepkilerine istinaden suçu terk ettiğini beyan eden çok sayıda katılımcı bulunmaktadır. Bu da bize aile desteği içerisinde yer alabilecek tüm bu faktörlerin bireyin suçu terk etme üzerindeki başarısını göstermektedir. Aile desteği sağlanması ve cezaevinden çıktıktan sonraki süreçte ailenin barınma imkânı sunması, bireyde hem maddi hem de manevi olarak sahiplenme duygusu oluşturmada ve bu durum da kişinin suçu terk etmesinde etkili olmaktadır.

Aileye bağlılık hissi veya aile sorumluluklarına sahip olma duygusu, suçun terk edilmesi aşamasında çok değerli olabilmektedir. Bu çalışmada aileye bakma yükümlülüğü veya aileye karşı duyulan sorumluluk, daha önce suç faaliyeti içerisinde yer almış olan bireylerin suçu terk etmelerinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Cezaevinden çıkan bireylerin ailelerinin geçimine yardımcı olmaları, onların bakımını üstlenmeleri, ailede çeşitli roller üstlenmeleri onları suçlardan uzak tutmaktadır. Burada özellikle bireylerin çocuklarına karşı sorumlulukları ön plana çıkmaktadır. Nitekim çalışmada katılımcıların bazıları, suçu terk etme süreçlerinde çocuklarına bakma yükümlülüğüne sahip olmalarını suçu terk etmelerinde önemli gerekçe olarak beyan etmişlerdir. Katılımcılar arasında evli olup çocuk sahibi olanlar; cezaevinde çocuklarının hasretini çektiklerini, tekrar suç işleme durumlarında çocuklarının mağduriyet yaşayacaklarını, çocuklarının onlara özenmelerinden korktukları ve bunlardan dolayı suçu terk ettiklerini bildirmişlerdir. Anne, baba, eş veya çocuklarının geçimlerini sağlama görevine ilişkin bir sorumluluk duygusunu

hisseden katılımcıların, suçu terk etme ve topluma başarılı bir şekilde adapte olma süreçlerine ilişkin olumlu değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Aileye bakma yükümlülüğüne sahip olduğunu düşünen eski hükümlülerin sorumluluk bilinciyle hareket ettikleri ve bu sorumluluk bilincinin kendilerinde bilişsel dönüşüm yarattığı gözlemlenmiştir.

Aynı şekilde aile içerisindeki roller, daha önce suç faaliyeti içerisinde yer almış olan bireylerin suçu terk etmeleri için önemli bir etken olarak gözlemlenmiştir. Cezaevinden çıkan bireylerin aile bağlarını güçlendirmeye yönelik içsel bir motivasyona sahip olmaları, bilişsel anlamda kendilerini yenilemeleri için harekete geçmelerini mümkün kılmaktadır. Araştırmada buna ilişkin saptanan bu husus, bilişsel dönüşüm teorisinin tespitleri ile uygunluk arz etmektedir. Çünkü bilişsel dönüşüm teorisine göre suçlu olmaktan suçsuz olmaya evrilmeyi sağlayan dönüşüm beyinde başlayıp bitmekte, kişinin böylesi bir zihinsel dönüşüm süreci yaşaması için iç dünyasında itici ve tetikleyici bir gücü hissetmesi gerekmektedir. Bu çalışmada katılımcıların aileleri için sorumluluk duymaya başlamaları ve bu sorumluluk gereği ailelerinin (özellikle eşlerinin ve çocuklarının) geçimini temin etme çabası içerisinde olmaları, aile bireylerini sahiplenme ve koruma saikiyle hareket etmeleri onlarda bir dizi zihinsel dönüşüme neden olmuştur. Bu zihinsel dönüşümle suç ve suça iten etkenlere yönelik bakış açılarında bir değişme yaşanmıştır. Bu farklılaşmanın da etkisiyle bireylerin bir iç muhasebe yaşayarak suçu terk edebildikleri görülmüştür. Bu tespitler, bilişsel dönüşüm teorisinin kabulleriyle uyum sağlayacak niteliktedir.

Suçun terk edilmesinde evliliğin rolü, bireyin hem yeni bir aile kurmasında hem de hayatını düzene sokmasında öne çıkmaktadır. Evli olan bireylerin topluma başarılı bir şekilde adapte oldukları ve suçu terk ettikleri tespit edilmiştir. Bu nedenle evlilik, suçun terk edilmesinde etkili bazı mekanizmaları içermektedir. Bunlar arasında sosyal bağların ve duygusal bağlılığın geliştirilmesi, suçlu çevre ile irtibatın azaltılması ve kişinin kimliğinde yaşanan bazı değişiklikler yer almaktadır. Evliliğin eski hükümlünün suçlu çevresiyle irtibatını kesmesinde veya azaltmasında önemli bir işlevi yerine getirdiği belirlenmiştir. Ayrıca çocuk sahibi olmanın da bireyleri suç faaliyetlerinden uzak tuttuğu belirtilebilir. Özellikle bu konuda fikir belirten katılımcıların çoğunun çocukları tarafından dışlanmaya maruz kalmaktan ve çocuklarının onlara özenmelerinden çekindikleri ve bunu düşünerek suçu terk ettikleri görülmüştür. Çocuk sahibi olan hükümlülerin suçu terk etmede daha başarılı oldukları gözlemlenmiştir. Özellikle çocuk sahibi olan katılımcıların çocuklarına dair sorumluluk sahibi oldukları, çocuklarını düşündükleri ve onlarla empati kurdukları için suç işlemeyi terk ettikleri tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen bu bulgular, sosyal kontrol teorisine uygun şekilde, aileyi ve çocukları suç işlemeyi önleyen ve güçlü sevgi bağları nedeniyle suçtan uzak tutan etkenler olarak gören yaklaşımlarla örtüşmektedir.

Katılımcılar, ailelerinin yaşadığı çevrede itibar sahibi olduklarını, dindar olarak bilindiklerini, suç işledikleri takdirde ailelerinin itibarının zedelenebileceğini ve işledikleri suçlar nedeniyle ailelerinin buldukları kültürde baskılara maruz kaldıklarını veya kalabileceklerini düşünerek, suçluluk geçmişlerini de göz önünde bulundurarak suç faaliyetlerinden vazgeçtiklerini belirtmişlerdir. Burada toplum tarafından aile birliğine ve dayanışmasına gelebilecek bir tehdidin engellenmesine yönelik bir kaygı durumunun olduğu gözlemlenmiştir.

Görüşmelerde suçun terk edilmesi sürecinde aile desteğinin yanı sıra devlet desteği ve istihdam olanaklarının da var olması gerekliliği de vurgulanmıştır. Bazı katılımcılara göre birey, cezaevinden çıktığında aile ve devlet desteği sayesinde istihdam olanaklarına sahip olmanın daha etkili olabileceğini dile getirmişlerdir. Burada sosyal destek kapsamı daha geniş bir çerçevede ifade edilmiştir. Onlara göre bazen sadece aile desteğinin suçu terk etmede yeterli olmamaktadır. Aile desteği ile birlikte bireylerin bu anlamda başarılı olabilmeleri için kapsamlı bir sosyal destek imkânına da gereksinim duyulmaktadır. Aile desteğinden yoksun olan eski hükümlülerin suçu terk etmeleri daha güçtür. Bu nedenle cezaevi sürecinde ve cezaevi sonrası dönemde denetimli serbestlik kurumu tarafından özellikle aile desteğinden yoksun olan ve suç işleme eğilimine sahip olan bireylerin aile ve toplumsal bağlılıklarını güçlendirici çalışmalar veya faaliyetler yürütmesi önem arz etmektedir.

Yaşam seyri perspektifleri, suçun terk edilebilmesinin yaşam sürecinde sosyal bağları güçlendiren ciddi dönüşümlerin gerçekleşmesiyle mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Özellikle cezaevi sonrası süreçte eski hükümlülerin damgalanmaları, sosyal destekten yoksun bırakılmaları ve toplumda dışlanmalarının onların toplumsal bağlılıklarının gelişimini engelleyerek yeniden suç işlemelerine neden olabilmektedir. Bu nedenle eski hükümlülerin toplumdan kopuk bireyler olarak var olmaları yerine onları topluma entegre edecek ve sosyal bağlarını daha da güçlendirecek destek imkanlarının ve fırsatların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda eski hükümlülerin suçu terk etmeleri ve toplumla bağlarının güçlendirilmesi noktasında istikrarlı ve güçlü aile bağları, aile sorumlulukları ve evlilik süreci son derece önem arz etmektedir. Bu çerçevede ilk etapta cezaevi sürecindeki hükümlülere yönelik aile bağlarını güçlendirmek adına çeşitli programlar, eğitimler, kurslar ve seminerler verilmelidir. Ayrıca günümüzde bu kapsamda sürdürülen uygulamalar ise daha da geliştirilmelidir. Suçu terk etmeye eğilimli olan bireylerin toplumsal entegrasyonlarına olumlu katkı sağlayacağı düşünülen evlenme ve aile kurmanın bir seçenek olarak düşünülebileceği akıldaki tutulmalıdır. Nitekim evlenme veya aile kurma ile bireyler, kendilerini hem eşlerine hem de çocuklarına karşı sorumlu hissetmeye başlayacak, süreçle gerçekleşen toplumsal kontrol mekanizması ile hükümlülerin sosyal bağlılıkları güçlü hale gelecek ve suçu terk etme olasılıkları daha da artacaktır.

**Etik Kurul Onayı:** Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul'undan onay alınmıştır. Karar No: 14, Tarih: 23.11.2023

**Bilgilendirilmiş Onam:** Katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

**Hakem Değerlendirmesi:** Dış bağımsız

**Yazar Katkıları:** Çalışma Konsepti/Tasarım- S.S., Z.K.; Veri Toplama- S.S., Z.K.; Veri Analizi/Yorumlama- S.S., Z.K.; Yazı Taslağı- S.S., Z.K.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- S.S., Z.K.; Son Onay ve Sorumluluk- S.S., Z.K.

**Çıkar Çatışması:** Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

**Finansal Destek:** Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

**Ethics Committee Approval:** Approval was received from Fırat University Social and Human Sciences Research Ethics Committee. Decision No: 14, Date: 23.11.2023

**Informed Consent:** Informed consent was obtained from the participants.

**Peer-review:** Externally peer-reviewed

**Author Contributions:** Conception/Design of Study- S.S., Z.K.; Data Acquisition- S.S., Z.K.; Data Analysis/Interpretation- S.S., Z.K.; Drafting Manuscript- S.S., Z.K.; Critical Revision of Manuscript- S.S., Z.K.; Final Approval and Accountability- S.S., Z.K.

**Conflict of Interest:** The authors have no conflict of interest to declare.

**Grant Support:** The authors declare that this study has received no financial support.

## KAYNAKLAR / REFERENCES

- Agnew, R. (1992). Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*, 30, 47-87. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1992.tb01093.x>
- Agnew, R. (1993). Why do they do it? An examination of the intervening mechanisms between 'social control' variables and delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30, 245-266. doi:<https://doi.org/10.1177/0022427893030003001>
- Agnew, R., & White, H. R. (1992). An empirical test of general strain theory. *Criminology*, 30, 475-505. doi:10.1111/j.1745-9125.1992.tb01113.x
- Akers, R. L., Sellers, C. S., & Jennings, W. G. (2012). *Criminological Theories*. New York: Oxford University Press.
- Altunışık, R., Coşkun, R., & Yıldırım, E. (2004). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri-SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Arslanoğlu, Ç. E. (2016). Koşullu Salıverme ile Tahliye Olmuş Hükümlülerde Damgalanma Algısı ve Damgalanma ile Başa Çıkma Stratejileri Arasındaki İlişki (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü.
- Au, G., & Wong, D. (2022). Desistance from crime among Chinese delinquents: The integrated effects of family bonding, prosocial models and religious bonding. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 1-17. doi:<https://doi.org/10.3390/ijerph19105894>
- Bacaksız, P. (2015). Cezalandırma ve topluma yeniden kazandırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16, 4917-4941.
- Bahr, S. J., Harris, L., Fisher, J. K., & Armstrong, A. H. (2010). Successful reentry: What differentiates successful and unsuccessful parolees? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 54(5), 667-692. doi:10.1177/0306624X09342435
- Baier, C. J., & Wright, B. R. (2001). 'If you love me, keep my commandments': A meta-analysis of the effect of religion on crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 38, 3-21. doi:<https://doi.org/10.1177/0022427801038001001>
- Bales, W. D., & Mears, D. P. (2008). Inmate social ties and the transition to society. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45, 287-321. doi:<https://doi.org/10.1177/0022427808317574>
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Berg, M. T., & Huebner, B. (2011). Reentry and the ties that bind: An examination of social ties, employment and recidivism. *Justice Quarterly*, 28, 382-410. doi:<https://doi.org/10.1080/07418825.2010.498383>
- Bersani, B. E., Laub, J. H., & Nieuwbeerta, P. (2009). Marriage and desistance from crime in the Netherlands: Do gender and socio-historical context matter? *Journal of Quantitative Criminology*, 25, 3-24. doi:<https://doi.org/10.1007/s10940-008-9056-4>
- Bersani, B., & Doherty, E. E. (2013). When the ties that bind unwind: Examining the enduring and situational processes of change behind the marriage effect. *Criminology*, 51, 399-433. doi:<https://doi.org/10.1111/1745-9125.12008>
- Blokland, A. J., & Nieuwbeerta, P. (2005). The effects of life circumstances on longitudinal trajectories of offending. *Criminology*, 43(4), 1203-1240. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2005.00037.x>
- Boman, J. H., & Mowen, T. J. (2017). Building the ties that bind, breaking the ties that don't. *Criminology & Public Policy*, 16, 753-774.
- Bottoms, A., & Shapland, J. (2011). Steps Towards Desistance Among Male Young Adult Recidivists. S. Farrall, R. Sparks, & S. Maruna (Dü) içinde, *Escape routes: Contemporary perspectives on life after punishment* (s. 43-80). Routledge.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame, and reintegration*. Cambridge, UK: Cambridge. doi:<https://doi.org/10.1017/CBO9780511804618>
- Byrne, C. F., & Trew, K. J. (2008). Pathways through crime: The development of crime and desistance in the accounts of men and women offenders. *Howard Journal of Criminal Justice*, 47(3), 238-258. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1468-2311.2008.00520.x>
- Calverley, A. (2013). *Cultures of Desistance: Rehabilitation, Reintegration and Ethnic Minorities*. Abingdon, Oxfordshire: Routledge.

- Canter, R. J. (1982). Family correlates of male and female delinquency. *Criminology*, 20, 149-168.
- Cid, J., & Martı, J. (2012). Turning points and returning points: Understanding the role of family ties in the process of desistance. *European Journal of Criminology*, 9, 603-620. doi:<https://doi.org/10.1177/1477370812453102>
- Clarke, R. V., & Cornish, D. B. (1985). Modeling offenders' decisions: A framework for research and policy. *Crime and Justice*, 6, 147-185.
- Cobbina, J. E., Huebner, B. M., & Berg, M. T. (2012). Men, women, and postrelease offending. *Crime & Delinquency*, 58(3), 331-361. doi:10.1177/0011128710382348
- Cochran, J. C. (2014). Breaches in the wall: Imprisonment, social support, and recidivism. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 51, 200-229. doi:<https://doi.org/10.1177/0022427813497963>
- Codd, H. (2013). *In the Shadow of Prison: Families Imprisonment and Criminal Justice*. London. doi:<https://doi.org/10.4324/9781843925613>
- Colvin, M. (2000). *Crime and Coercion: An Integrated Theory of Chronic Criminality*. New York: St. Martin's Press. 02 26, 2023 tarihinde <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/crime-and-coercion-integrated-theory-chronic-criminality> adresinden alındı
- Colvin, M., Cullen, F. T., & Vander Ven, T. (2002). Coercion, social support, and crime: An emerging theoretical consensus. *Criminology*, 40(1), 19-42. 03 02, 2023 tarihinde [https://www.academia.edu/39940637/Coercion\\_Social\\_Support\\_and\\_Crime](https://www.academia.edu/39940637/Coercion_Social_Support_and_Crime) adresinden alındı
- Comfort, M. (2008). *Doing Time Together: Love and Family in the Shadow of the Prison*. University of Chicago Press.
- Costello, B. J. (2010). Hirschi, Travis: Social control theory. *Encyclopedia of Criminological Theory*, 451-458. doi:<https://doi.org/10.4135/9781412959193.n124>
- Craig, J., & Foster, H. (2013). Desistance in the transition to adulthood: The roles of marriage, military, and gender. *Deviant Behavior*, 34, 208-223. doi:10.1080/01639625.2012.726173.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches*. CA: SAGE Publications.
- Cullen, F. T. (1994). Social support as an organizing concept for criminology: Presidential address to the academy of criminal justice sciences. *Justice Quarterly*, 11, 527-558.
- Çimen, A. (2015). Ceza infaz kurumlarında sosyalleşme ve ıslah ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 159-188. 07 07, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuilah/issue/27032/284632> adresinden alındı
- Derkzen, D. M., Gobeil, R., & Gileno, J. (2009). Visitation and post-release outcome among federally-sentenced offenders. *Correctional Service of Canada*. 04 12, 2023 tarihinde <https://www.csc-scc.gc.ca/research/r205-eng.shtml> adresinden alındı
- Doherty, E. E., & Ensminger, M. E. (2013). Marriage and offending among a cohort of disadvantaged African Americans. *Journal of Research in Crime & Delinquency*, 50(1), 104-131. doi:10.1177/0022427811423106
- Durkin, K. F., Scott, E. W., & Ross, W. M. (2007). Social bond theory and drunk driving in a sample of college students. *College Student Journal*, 41, 734-744.
- Duwe, B. G., & Clark, V. (2012). The importance of social support for prisoner reentry. *Corrections Today*, 46-51. 05 11, 2023 tarihinde <https://www.proquest.com/docview/1022616267> adresinden alındı
- Ekland-Olson, S., Supancic, M., Campbell, J., & Lenihan, K. J. (1983). Postrelease depression and the importance of familial support. *Criminology*, 21, 253-275. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1983.tb00261.x>
- Elliott, D. S., Huizinga, D., & Ageton, S. S. (1985). *Explaining Delinquency and Drug Use*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Farrington, D. P., & Hawkins, J. D. (1991). Predicting participation, early onset and later persistence in officially recorded offending. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 1, 1-33. doi:<https://doi.org/10.1002/cbm.1991.1.1.1>
- Farrington, D. P., & West, D. (1995). Effects of Marriage, Separation, and Children on Adult Offending by Adult Males. Z. S. Blau, & J. Hagan (Dü) içinde, *Current Perspectives on Aging and the Life Cycle*, vol. 4 (s. 249-281). Greenwich CT: Jai Press.
- Feeney, F. (1986). Robbers are Decision Makers. *The Reasoning Criminal: Rational Choice Perspectives on Offending* (s. 53-68). içinde New York: Springer-Verlag.
- Fırat, H. B. (2017). Türkiye'de 2000 Yılından Sonra Tahliye Olmuş Politik Kadınların Hapishane ve Sonrası Deneyimleri (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Fitzpatrick, S., Pleace, N., Stephens, M., & Quilgars, D. (2009). An overview of homelessness in the UK. S. Fitzpatrick, D. Quilgars, & N. Pleace (Dü) içinde, *Homelessness in the UK* (s. 1-20). Chartered Institute of Housing.
- Gartner, R., & Piliavin, I. (1988). The Aging Offender and the Aged Offender. P. Baltes, D. Featherman, & R. Lerner (Dü) içinde, *Life Span Development and Behavior* (s. 287-315).
- Gençtürk, Z. (2019). Eski Hükümlü Bireylerin Sosyal Hayata Katılımı Sürecinde İşgücü Piyasası Politikaları: Isparta İlindeki İşverenler ve Eski Hükümlü Bireyler Üzerine Bir Araştırma (Doktora Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gençtürk, Z., & Korkmaz, A. (2019). Eski hükümlü bireylerin işgücü piyasasına ilişkin görüşleri üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 369-384.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gideon, L. (2010). Drug offenders perceptions of motivation: The role of motivation in rehabilitation and reintegration. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 54(4), 597-610. 02 01, 2023 tarihinde [https://www.researchgate.net/publication/24213402\\_Drug\\_Offenders'\\_Perceptions\\_of\\_Motivation\\_The\\_Role\\_of\\_Motivation\\_in\\_Rehabilitation\\_and\\_Reintegration](https://www.researchgate.net/publication/24213402_Drug_Offenders'_Perceptions_of_Motivation_The_Role_of_Motivation_in_Rehabilitation_and_Reintegration) adresinden alındı
- Giordano, P. C., Cernkovich, S. A., & Rudolph, J. L. (2002). Gender, crime, and desistance: Toward a theory of cognitive transformation. *American Journal of Sociology*, 107(4), 990-1064. 03 12, 2023 tarihinde [https://scholarworks.bgsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1012&context=soc\\_pub](https://scholarworks.bgsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1012&context=soc_pub) adresinden alındı

- Gottfredson, M., & Hirschi, T. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford, California: Stanford University Press. 02 14, 2023 tarihinde <https://archive.org/details/generaltheoryofc00gott> adresinden alındı
- Gökçen, S. K. (2021). Eski Hükümlülerin Toplumla Bütünleşmeleri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Graham, J., & Bowling, B. (1995). *Young People and Crime*. London, UK: Home Office. 04 21, 2023 tarihinde <https://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/17550/1/a3814uab.pdf> adresinden alındı
- Grasmick, H. G., & Bursik, R. J. (1990). Conscience, significant others and rational choice: Extending the deterrence model. *Law and Society Review*, 24(3), 837-861. 03 16, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/3053861> adresinden alındı
- Grieb, M. D., Crawford, A., Fields, J., Smith, H., Harris, R., & Matson, P. (2014). 'The Stress Will Kill You': Prisoner Reentry as Experienced by Family Members and the Urgent Need for Support Services. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 25, 1183-2000.
- Griffiths, C., Dandurand, Y., Murdoch, D. (2007), *The Social Reintegration of Offenders and Crime Prevention*, Kanada: NCPC
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B., & Taşđın, S. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hairston, C. F. (1988). Family Ties during Imprisonment: Do They Influence Future Criminal Activity? *Federal Probation*, 52, 48-52. 03 28, 2023 tarihinde <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/112936NCJRS.pdf> adresinden alındı
- Haynie, D. L. (2002). Friendship networks and delinquency: a relative nature of peer delinquency. *Journal of Quantitative Criminology*, 18, 99-134. doi:10.1023/A:1015227414929
- Hirschi, T. (1969). *The Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press. doi:<https://doi.org/10.4324/9781315081649>
- Hirschi, T. (1977). Causes and prevention of juvenile delinquency. *Sociological Inquiry*, 47(3/4), 322-341. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.1977.tb00804.x>
- Hirschi, T. (2002). Social control theories. D. Levinson içinde, *Encyclopedia of crime and punishment*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications. 04 22, 2023 tarihinde [https://www.researchgate.net/publication/337873997\\_Social\\_Control\\_Theory](https://www.researchgate.net/publication/337873997_Social_Control_Theory) adresinden alındı
- Hlavka, H., Wheelock, D., & Jones, R. (2015). Exoffender accounts of successful reentry from prison. *Journal of Offender Rehabilitation*, 54, 406-428. doi:<https://doi.org/10.1177/0022427818820902>
- Horney, J., Osgood, D. W., & Marshall, I. H. (1995). Criminal careers in the short-term: Intra-individual variability in crime and its relation to local life circumstances. *American Sociological Review*, 60, 655-673. 02 13, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/2096316?origin=crossref> adresinden alındı
- Jiang, S., & Winfree, T. L. (2006). Social support, gender, and inmate adjustment to prison life: Insights from a national sample. *The Prison Journal*, 86, 32-55. doi:<https://doi.org/10.1177/0032885505283876>
- King, R. D., Massoglia, M., & MacMillan, R. (2007). The context of marriage and crime: Gender, the propensity to marry, and offending in early adulthood. *Criminology*, 45(1), 33-65. doi:10.1111/j.1745-9125.2007.00071.x
- Kızmaz, Z. (2006). *Cezaevi Müdavimleri İnatçı Suçlular*. Ankara: Orion Yayınları.
- Krohn, M. D., & Massey, J. L. (1980). Social control and delinquent behavior: An examination of the elements of the social bond. *The Sociological Quarterly*, 21, 529-43.
- Kürzinger, J. (1996). *Kriminologie*. Stuttgart: Auflage.
- La Vigne, N. G., Naser, R. L., Brooks, L. E., & Castro, J. L. (2005). Examining the effect of incarceration and in-prison family contact on prisoners family relationships. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 21, 314-350. 05 15, 2023 tarihinde [https://www.researchgate.net/publication/237968231\\_Examining\\_the\\_Effect\\_of\\_Incarceration\\_and\\_In-Prison\\_Family\\_Contact\\_on\\_Prisoners\\_Family\\_Relationships](https://www.researchgate.net/publication/237968231_Examining_the_Effect_of_Incarceration_and_In-Prison_Family_Contact_on_Prisoners_Family_Relationships) adresinden alındı
- Laub, J. H., & Sampson, R. J. (2003). *Shared Beginnings, Divergent Lives: Delinquent Boys to Age 70*. Cambridge, MA: Harvard University Press. doi:[https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2006.00111\\_12.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2006.00111_12.x)
- Laub, J. H., Nagin, D. S., & Sampson, R. J. (1998). Trajectories of change in criminal offending: Good marriages and the desistance process. *American Sociological Review*, 63, 225-238. 05 11, 2023 tarihinde [https://scholar.harvard.edu/sampson/files/1998\\_asr\\_trajectories.pdf](https://scholar.harvard.edu/sampson/files/1998_asr_trajectories.pdf) adresinden alındı
- Laub, J. H., Sampson, R. J., & Sweeten, G. A. (2011). Assessing Sampson and Laub's life-course theory of crime. F. Cullen, J. Wright, & K. Blevins içinde, *Taking stock: The status of criminological theory (Advances in criminological theory, Vol. 15)*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Laub, J., & Sampson, R. (2001). Understanding desistance from crime. *Crime and Justice*, 28, 1-69. 05 14, 2023 tarihinde [https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/3226958/Sampson\\_UnderstandingDesistance.pdf](https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/3226958/Sampson_UnderstandingDesistance.pdf) adresinden alındı
- Lebel, T. (2006). *Invisible Stripes? Formerly incarcerated persons' perceptions of and responses to stigma* (PhD thesis). University at Albany, State University of New York. 03 12, 2023 tarihinde <https://compass.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1751-9020.2007.00081.x> adresinden alındı
- LeBel, T., Burnett, R., & Maruna, S. (2008). The 'chicken and egg' of subjective and social factors in desistance from crime. *European Journal of Criminology*, 5(2), 131-159. doi:<https://doi.org/10.1177/1477370807087640>
- Listwan, S. J., Sullivan, C. J., Agnew, R., Cullen, F. T., & Colvin, M. (2013). The pains of imprisonment revisited: The impact of strain on inmate recidivism. *Justice Quarterly*, 30, 144-168.
- Livingston, J. (1996). *Crime and Criminology*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Lopoo, L. M., & Western, B. (2005). Incarceration and the formation of stability in marital unions. *Journal of Marriage and Family*, 67, 721-34. 05 10, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/3600200> adresinden alındı

- Lynch, J., & Sabol, W. (2004). Assessing the effects of mass incarceration on informal social control in communities. *Criminology & Public Policy*, 3, 267-294.
- Maldonado, S. (2006). Recidivism and paternal engagement. *Family Law Quarterly*, 40, 191-212. 05 14, 2023 tarihinde [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=1789898](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1789898) adresinden alındı
- Martinez, D. J. (2006). Informal helping mechanisms. *Journal of Offender Rehabilitation*, 44, 23-37. doi:[https://doi.org/10.1300/J076v44n01\\_02](https://doi.org/10.1300/J076v44n01_02)
- Maruna, S. (2001). *Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington, DC: American Psychological Association. 03 24, 2023 tarihinde <https://psycnet.apa.org/PsycBOOKS/toc/10430> adresinden alındı
- Maruna, S., & LeBel, T. (2010). The desistance paradigm in correctional practice: from programs to lives. F. McNeill, P. Raynor, & C. Trotter içinde, *Offender supervision: New directions in theory, research and practice* (s. 65-87). New York, NY: Willan. doi:[http://www.antonioacasella.eu/nume/Maruna\\_Lebel\\_2010.pdf](http://www.antonioacasella.eu/nume/Maruna_Lebel_2010.pdf)
- Maruna, S., & Roy, K. (2007). Amputation or reconstruction? Notes on the concept of “knifing off” and desistance from crime. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23(1), 104-124. doi:<https://doi.org/10.1177/1043986206298951>
- Maruna, S., Immarigeon, R., & LeBel, T. (2004). Ex-offender reintegration: Theory and practice. S. Maruna, & R. Immarigeon içinde, *After crime and punishment: Pathways to offender Reintegration* (s. 3-26). Portland, OR: Willan. doi:<https://doi.org/10.4324/9781843924203>
- McGillivray, C. (2019). *Rendering them Visible: A Review of Progress towards Increasing Awareness and Support of Prisoners’ Families*. Edinburgh: Families Outside. 06 01, 2023 tarihinde <https://www.familiesoutside.org.uk/content/uploads/2017/12/Rendering-Them-Visible-FINAL.pdf> adresinden alındı
- Mears, D. P., Cochran, J. C., Siennick, S. E., & Bales, W. D. (2012). Prison visitation and recidivism. *Justice Quarterly*, 29, 888-918. 05 08, 2023 tarihinde [https://www.researchgate.net/publication/233291632\\_Prison\\_Visitation\\_and\\_Recidivism](https://www.researchgate.net/publication/233291632_Prison_Visitation_and_Recidivism) adresinden alındı
- Meisenhelder, T. (1977). An exploratory study of exiting from criminal careers. *Criminology*, 15(3), 319-334. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1977.tb00069.x>
- Mills, A., Gojkovic, D., Meek, R., & Mullins, D. (2013). Housing ex-prisoners: the role of the third sector. *Safer Communities*, 12(1), 38-49. doi:<https://doi.org/10.1108/17578041311293134>
- Moon, B., Blurton, D., & McCluskey, J. D. (2008). General strain theory and delinquency: focusing on the influences of key strain characteristics on delinquency. *Crime and Delinquency*, 54, 582-613. doi:<https://doi.org/10.1177/0011128707301627>
- Morizot, J., & Le Blanc, M. (2007). Behavioral, self, and social control predictors of desistance from crime: A test of launch and contemporaneous effect models. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23(1), 50-71. doi:<https://doi.org/10.1177/1043986206298945>
- Morris, R. G., Carriaga, M. L., Diamond, B., Piquero, N. L., & Piquero, A. R. (2012). Does prison strain lead to prison misbehavior? An application of general strain theory to inmate misconduct. *Journal of Criminal Justice*, 40(3), 194-201. 04 21, 2023 tarihinde <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0047235211001267?via%3Dihub> adresinden alındı
- Mowen, T. J., Stansfield, R., & Boman, J. H. (2018). Family matters: Moving beyond “if” family support matters to “why” family support matters during reentry from prison. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 20(2), 1-41. doi: 10.1177/0022427818820902
- Naser, R. L., & La Vigne, N. G. (2006). Family support in the prisoner reentry process: Expectations and realities. *Journal of Offender Rehabilitation*, 43, 93-106. doi:[https://doi.org/10.1300/J076v43n01\\_05](https://doi.org/10.1300/J076v43n01_05)
- Nelson, M., Dees, P., & Allen, C. (1999). *The First Month Out: Post Incarceration Experiences in New York City*. New York: Vera Institute of Justice. 04 19, 2023 tarihinde [https://www.researchgate.net/publication/238341461\\_The\\_First\\_Month\\_Out\\_Post-Incarceration\\_Experiences\\_in\\_New\\_York\\_City](https://www.researchgate.net/publication/238341461_The_First_Month_Out_Post-Incarceration_Experiences_in_New_York_City) adresinden alındı
- Niven, S., & Stewart, D. (2005). Resettlement outcomes on release from prison in 2003. *Home Office Research Findings*, 248. Home Office. 05 26, 2023 tarihinde <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/resettlement-outcomes-release-prison-2003> adresinden alındı
- Nugent, B., & Schinkel, M. (2016). The pains of desistance. *Criminology & Criminal Justice*, 16, 568-584. doi:<https://doi.org/10.1177/1748895816634812>
- Pager, D. (2003). The mark of a criminal record. *American journal of sociology*, 108(5), 937-975. 06 20, 2023 tarihinde [https://scholar.harvard.edu/files/pager/files/pager\\_ajs.pdf](https://scholar.harvard.edu/files/pager/files/pager_ajs.pdf) adresinden alındı
- Pansag, F. J., Rosaroso, R. C., Paradiang, L. A., Labasano, F., & Lasana, G. (2016). Journey of an Ex-convict: From Conviction to Liberation. *Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research*, 4(2), 21-28. 06 06, 2023 tarihinde [https://www.researchgate.net/publication/301752893\\_Journey\\_of\\_an\\_Ex-convict\\_From\\_Conviction\\_to\\_Liberation](https://www.researchgate.net/publication/301752893_Journey_of_an_Ex-convict_From_Conviction_to_Liberation) adresinden alındı
- Paternoster, R., & Bushway, S. (2009). Desistance and the “feared self”: Toward an identity theory of criminal desistance. *Criminology*, 99(4), 1103-1156. 05 09, 2023 tarihinde <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=7339&context=jclc> adresinden alındı
- Paternoster, R., & Mazerolle, P. (1994). General strain theory and delinquency: A replication and extension. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 33, 235-263. doi:10.1177/0022427894031003001
- Petersilia, J. (2004). What works in prisoner reentry? Reviewing and questioning the evidence. *Federal Probation*, 68(2), 4-10. 06 11, 2023 tarihinde [https://www.uscourts.gov/sites/default/files/68\\_2\\_2\\_0.pdf](https://www.uscourts.gov/sites/default/files/68_2_2_0.pdf) adresinden alındı
- Rand, A. (1987). Transitional life events and desistance from delinquency and crime. M. E. Wolfgang, T. P. Thornberry, & R. M. Figlio içinde, *From boy to man, from delinquency to crime* (s. 134-162). Chicago, IL: University of Chicago Press. 05 19, 2023 tarihinde <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/transitional-life-events-and-desistance-delinquency-and-crime-boy> adresinden alındı
- Rebellon, C. J. (2006). Do adolescents engage in delinquency to attract the social attention of peers? An extension and longitudinal test of the social reinforcement hypothesis. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 43(4), 387-411. doi:10.1177/0022427806291259

- Rebblon, C. J., Manasse, M. E., Van Gundy, K. T., & Cohn, E. S. (2012). Perceived injustice and delinquency: A test of general strain theory. *Journal of Criminal Justice*, 40, 230–237. 06 02, 2023 tarihinde <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0047235212000244?via%3Dihub> adresinden alındı
- Richmond, D. (2006). Barriers to Reentry For Ex-Offenders: Factors Contributing to Recidivism. California: California State University Department of Social Work.
- Rocque, M., Bierie, D. M., Posick, C., & MacKenzie, D. L. (2013). Unraveling change: Social bonds and recidivism among released offenders. *Victims and Offenders*, 8, 209–230. 05 13, 2023 tarihinde [https://www.researchgate.net/publication/257942714\\_Unraveling\\_Change\\_Social\\_Bonds\\_and\\_Recidivism\\_among\\_Released\\_Offenders](https://www.researchgate.net/publication/257942714_Unraveling_Change_Social_Bonds_and_Recidivism_among_Released_Offenders) adresinden alındı
- Sampson, R. J., & Laub, J. H. (1993). *Crime in the Making: Pathways and Turning Points through Life*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 05 19, 2023 tarihinde [https://www.researchgate.net/publication/37711855\\_Crime\\_in\\_the\\_Making\\_Pathways\\_and\\_Turning\\_Points\\_Through\\_Life](https://www.researchgate.net/publication/37711855_Crime_in_the_Making_Pathways_and_Turning_Points_Through_Life) adresinden alındı
- Sampson, R. J., Laub, J. H., & Wimer, C. (2006). Does marriage reduce crime? A counterfactual approach to within-individual causal effects. *Criminology*, 44, 465-508. 04 22, 2023 tarihinde [https://scholar.harvard.edu/files/sampson/files/2006\\_criminology\\_laubwimer\\_1.pdf](https://scholar.harvard.edu/files/sampson/files/2006_criminology_laubwimer_1.pdf) adresinden alındı
- Savolainen, J. (2009). Work, family and criminal desistance: Adult social bonds in a nordic welfare state. *British Journal of Criminology*, 49, 285-304. 06 09, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/23639580> adresinden alındı
- Shinkfield, A. J., & Graffam, J. (2009). Community reintegration of ex-prisoners: Type and degree of change in variables influencing successful reintegration. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 53(1), 29–42. doi:<https://doi.org/10.1177/0306624X07309757>
- Shollenberger, T. L. (2009). *When relatives return: Interviews with family members of returning prisoners in Houston, Texas*. Washington, DC: Urban Institute. 06 22, 2023 tarihinde [https://webarchive.urban.org/UploadedPDF/411903\\_when\\_relatives\\_return.pdf](https://webarchive.urban.org/UploadedPDF/411903_when_relatives_return.pdf) adresinden alındı
- Shover, N., & Thompson, C. Y. (1992). Age, differential expectations, and crime desistance. *Criminology*, 30(1), 89-104. 04 14, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/827766> adresinden alındı
- Simons, R. L., Stewart, E., Gordon, L. C., Conger, R. D., & Elder, G. H. (2002). A test of life-course explanations for stability and change in antisocial behavior from adolescence to young adulthood. *Criminology*, 40, 401–434. doi:10.1111/j.1745-9125.2002.tb00961.x
- Sönmez, H. (2021). Eski Tutuklu ve Eski Hükümlülerin Cezaevindeki Gündelik Hayat Deneyimleri (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Swanson, C., Lee, C. B., Sansone, F. A., & Tatum, K. M. (2013). Incarcerated fathers and their children: Perceptions of barriers to their relationships. *The Prison Journal*, 93, 453–474. doi:<https://doi.org/10.1177/0032885513501024>
- Taylor, C. J. (2015). Recent victimization and recidivism: The potential moderating effects of family support. *Violence and victims*, 30(2), 342-360. 05 09, 2023 tarihinde [https://digitalcommons.lasalle.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=soc\\_crj\\_faculty](https://digitalcommons.lasalle.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=soc_crj_faculty) adresinden alındı
- Taylor, C. J. (2016). The family's role in the reintegration of formerly incarcerated individuals: The direct effects of emotional support. *The Prison Journal*, 96, 331-354. 05 13, 2023 tarihinde <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7205225/> adresinden alındı
- Tewksbury, R., & Connor, D. P. (2012). Inmates who receive visits in prison: Exploring factors that predict. *Federal Probation Journal*, 76, 343–346. 04 25, 2023 tarihinde [https://www.uscourts.gov/sites/default/files/76\\_3\\_6\\_0.pdf](https://www.uscourts.gov/sites/default/files/76_3_6_0.pdf) adresinden alındı
- Timurturkan, M., Demez, G., Kart, E., Ertan, C., Cankurtaran, S., & Aktin, S. (2017). Hükümlü olmanın sosyal tezahürleri: Sosyal dışlanma, damga ve suç. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 138-157.
- Toper, M. (2016). Çalışma Yaşamında Eski Hükümlülere Yönelik Önyargıların Bireysel Belirleyicileri: Ankara'da Belediyelerde Bir Alan Araştırması (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turney, K., & Wildeman, C. (2013). Redefining relationships: Explaining the countervailing consequences of paternal incarceration for parenting. *American Sociological Review*, 78(6), 949-979. doi:<https://doi.org/10.1177/0003122413505589>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). *Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri*. 08 02, 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Prison-Statistics-2019-33625> adresinden alındı
- Türkmen, M. (2017). Toplum geri dönüş yapmaya çalışan suçlular: Sivil toplum ve sosyal devlet açısından eski hükümlülerin istihdam sorunu. *SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 123-145.
- Uggen, C., & Kruttschnitt, C. (1998). Crime in the breaking: Gender differences in desistance. *Law & Society Review*, 32(2), 339-366. 04 19, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/827766> adresinden alındı
- Uggen, C., & Piliavin, I. (1998). Asymmetrical causation and criminal desistance. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 8, 1399-1422. doi:<https://doi.org/10.2307/1144260>
- UNODC, (2018), Introductory Handbook on The Prevention of Recidivism and The Social Reintegration of Offenders, United Nations
- Visher, C. A. (2011). Incarcerated fathers: Pathways from prison to home. *Criminal Justice Policy Review*, 24, 9–26. doi:<https://doi.org/10.1177/0887403411418105>
- Visher, C. A., & Courtney, S. E. (2007). *One year out: Experiences of prisoners returning to Cleveland*. Washington, DC: Urban Institute. 05 12, 2023 tarihinde <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/43021/311445-One-Year-Out-Experiences-of-Prisoners-Returning-to-Cleveland.PDF> adresinden alındı
- Visher, C. A., & Travis, J. (2003). Transitions from prison to community: understanding individual pathways. *Annu. Rev. Sociol.*, 29, 89–113. 05 12, 2023 tarihinde <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.soc.29.010202.095931> adresinden alındı

- Warr, M. (1998). Life-course transitions and desistance from crime. *Criminology*, 36, 183-216. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1998.tb01246.x>
- Weerman, F. M., & Smeenk, W. H. (2005). Peer similarity in delinquency for different types of friends: A comparison using two measurement methods. *Criminology*, 43(2), 499–524. doi:10.1111/j.0011-1348.2005.00015.x
- Western, B. (2006). *Punishment and inequality in America*. New York: Russell Sage. 05 03, 2023 tarihinde [https://www.researchgate.net/publication/249234394\\_Bruce\\_Western\\_Punishment\\_and\\_Inequality\\_in\\_America\\_New\\_York\\_Russell\\_Sage\\_Foundation\\_2006](https://www.researchgate.net/publication/249234394_Bruce_Western_Punishment_and_Inequality_in_America_New_York_Russell_Sage_Foundation_2006) adresinden alındı
- Western, B., Braga, A. A., Davis, J., & Sirois, C. (2015). Stress and hardship after prison. *American Journal of Sociology*, 120, 1512-1547. doi:10.1086/681301
- Winnick, T. A., & Bodkin, M. (2008). Anticipated stigma and stigma management among those to be labeled 'ex-con'. *Deviant Behavior*, 29, 295–333. 04 29, 2023 tarihinde <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01639620701588081> adresinden alındı
- Wright, J. P., Cullen, F. T., & Miller, J. T. (2001). Family social capital and delinquent involvement. *Journal of criminal Justice*, 29, 1-9. doi:10.3390/socsci9100178
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zamble, E., & Quinsey, V. L. (1997). *The Criminal Recidivism Process*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:<https://doi.org/10.1017/CBO9780511527579>

#### ATIF BİÇİMİ / HOW CITE THIS ARTICLE

Seyidoğlu S, Kızmaz Z, “The Importance of Family Support on the Desistance of the Ex-convicts Discharged from Prison” (2024) 12 (1) Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi-Journal of Penal Law and Criminology, 25.